T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE KIBRIS

Devran AKBAYRAM

Danışman
Prof. Dr. Şeyhmus Recai TEKOĞLU

İZMİR–2016

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2013800468

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Devran AKBAYRAM
Tez Başlığı : Roma İmparatorluk Döneminde Kıbrıs

Savunma Tarihi : 21.07.2016
Danışmanı : Prof.Dr.Ş.Recai TEKOĞLU

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	Üniversitesi	İmza
Prof.Dr.Ş.Recai TEKOĞLU	Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Yrd.Doç.Dr.Akın ERSOY	Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Prof.Dr.Cumhur TANRIVER	Ege Üniversitesi	.....

Oybirliği (X)
Oy Çokluğu ( )

Devran AKBAYRAM tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Roma İmparatorluk Döneminde Kıbrıs**" başlıklı Tezi(X) / Projesi( ) kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Mustafa Yaşar TINAR
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi Dönem Projesi olarak sunduğum **Roma İmparatorluk Döneminde Kıbrıs** adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

...../..../.....

Devran AKBAYRAM

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Roma İmparatorluk Döneminde Kıbrıs

Devran AKBAYRAM

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Programı

Modern dünyanın bir getirisi olan tarihin belli dönemlere ayrılarak incelenmesinin ilk kısmını, İlk Çağ olarak adlandırılan dönem oluşturmaktadır. Medeniyetin ortaya çıktığı çeşitli merkezlerde bulunan kalıntılar, ilk insanların nasıl yaşadıkları, ne ile beslenip hayatlarını nasıl sürdürdükleri, nasıl bir düzen içerisinde bulundukları ve daha birçok konu ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Dolayısıyla bir ülkenin ilkçağlarının aydınlatılması, insanlık tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Tam anlamıyla bir kültür merkezi olan Kıbrıs Adası da önemli ilk çağ merkezleri arasında yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda, yaşamın ilk belirtilerinin ve ilk yerleşim yerlerinin Neolitik Çağ'da oluştuğunu görmekteyiz. Daha sonra sırayla Kalkolitik, Tunç ve Demir Çağlar yaşanmıştır. Daha ileriki dönemlere gelindiğinde ise, Kıbrıs'ın, dönemin güçlü devletlerinin egemenliği altına girdiğini görüyoruz. Herodotos'un da bahsettiği gibi Kıbrıs'ta bulunan on krallığın, çoğunlukla kendi istekleriyle, Mısır ve İyonyalıların egemenliği altına girdikleri bilinmektedir. Bu durum, krallıklar arasındaki çekişmelerin yanı sıra adanın çok kısa bir süre özgür kaldığını; bunun dışında ilk çağ boyunda hep başka uygarlıkların egemenliği altında bulunduğunu göstermektedir.

M.Ö. 4. yy ortalarına gelindiğinde, Kıbrıs'ta Büyük İskender'İn etkin olduğunu görmekteyiz. Adriyatik'ten İndus Nehrine ve Nil nehrinden Aral denizine kadar olan bölgeleri kendi egemenliğine katan İskender, M.Ö. 333 yılında yapılan İssus Savaşı'nda, Pers kralı Darius'u büyük bir yenilgiye

uğratmıştı. Bu zaferden sonra ise Kıbrıs krallıkları İskender'i tercih etmişler ve kendi istekleriyle İskender'e teslim olmuşlardı. M.Ö. 323 yılında İskender'in ölümüyle komutanları, imparatorluğun mirasını paylaşmak için birbirleriyle mücadeleye giriştiler ve adayı savaş alanı olarak kullandılar. Bu dönemde birçok krallık tahrip edildi. Mücadeleden galip çıkan I. Ptolemaios olmuş ve M.Ö. 294 yılında Kıbrıs'ı ele geçirmişti. Böylece ada, M.S. 58 yılında Roma egemenliğine girene kadar yaklaşık 250 yıl Ptolemaiosların egemenliğinde kalmış ve Mısır krallığının bir parçası olmuştu. Ptolemaioslar Mısır'da imparatorluklarını pekiştirirken, batıda bulunan Roma şehri yükselmeye başlamış, M.Ö. 146 yılında önce Kartaca'ya boyun eğdirmiş, daha sonra Yunanistan üzerindeki egemenliklerini tamamlamışlardı. Helenistik krallar Roma ile baş edebilecek kadar güçlü değillerdi. Roma zamanla tüm gücü eline alacak ve dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olacaktı. İşte Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in en büyük gücü olan Roma tarafından M.Ö. 58 yılında ilhak edilmişti. Kıbrıs, Roma'nın Doğu Akdeniz'de genişleme planları için çok uygun bir konumdaydı. İşte bu çalışmamızda Kıbrıs'ın, hem siyasi hem de ekonomik alanda, tüm ilk çağ uygarlıkları gibi Roma İmparatorluğu için de ne derece büyük bir öneme sahip olduğunu belirtmek istedik. Özellikle Roma öncesi Ptolemaioslar dönemindeki idari yapı, kurulan siyasi ilişkiler, dini yapının etkileri ve nasıl şekillendiği ile adanın son derece önemli doğal kaynaklarının imparatorluklar tarafından önemi üzerinde durarak, Roma dönemindeki yapılanmaya bir temel oluşturmak istedik. Roma döneminde öncelikle Kilikya eyaletin bağlanan Kıbrıs'a atanan valiler, bu valilerin Kıbrıslılarla olan ilişkileri, kurulan veya yeniden yapılandırılan şehirler, bu şehirlerdeki tapınak ve kült merkezleri özellikle incelenen konular içerisindedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Roma İmparatorluk Döneminde Kıbrıs, Antik Kıbrıs, Senatoryal Eyalet Kıbrıs.

ABSTRACT

Master Thesis

Cyprus in Roman Empire

Devran AKBAYRAM

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

The part which is called Antiquity constitute the first part of history with divided main parts that is a return of the Modern World. Remnants which was found various centers of civilization emerged provides important informations about how the first people live, feed with what and how their lives carry on, in which order they exist and many more topics. On account of illumination of the Antiquity of a country occupies an important place in the history of humanity.

Cyprus, is one of the important centres of the first era and it is literally a cultural center. İn studies we observe it consists of the first signs of life, and the first Neolithic settlements. Afterwards Chalcolithic, Bronze and Iron Ages was experienced respectively. When it comes to the later periods we see that Cyprus enter the sovereignty of powerful states. As mentioned by Herodotus, it is known that there are ten kingdoms in Cyprus entered under the sovereignty of Egypt and the Ionians and this situation happened mostly on their own initiative. This condition shows that conflicts between kingdoms in addition to remained free of the island in a very short period of time. This ten island always was under the sovereignty of other civilizations along the first era. He add regions to his sovereignty which is spanning from the Adriatic to the Indus River and the Nile to the Aral Sea.

İn the middle of the 4th century B.C. we are seeing Alexander the Great is effected in Cyprus. He was inflicted the Persian king Darius a big defeat in the Battle of Issus in 333 B.C. After this victory Cypriot kingdoms have preferred

Alexander and they have surrendered to him voluntarily. After the death of Alexander in 323 B.C., his commaders began to fight with each other to share the legacy of empire and they used the island as a battlefield. Many kingdoms were destroyed during this period. I. Ptolemy would win theese battles and seized Cyprus in 294 B.C. In this way, the island stayed under the rule of the Ptolemies nearly 250 years and had been the part of the Egyptian kingdom, until the Roman domination in 58 B.C. Meanwhile the Ptolemies reinforce their sovereignty in Egypt, the western city of Rome began to rise. It first subjugated Carthage than completed their domination over Greece. Hellenistic kings were not strong enough to cope with Rome. İt would take all power into hands and it would be one of the world's largest empire. Here are Cyprus had been annexed in 58 B.C. by the greatest strength of East Mediterranean Empire. Cyprus was in a very convenient location for Rome's expansion plans in the eastern Mediterranean. In our study we want to specify that Cyprus is really important for all civilizations in the first era, also for Roman Empire, in both political and economic areas. In particular, we want to create a fundamental restructuring of the Roman period by emphasizing the administrative structures, established political relations, the religious structure effects and how it shaped and also the importance of extremely important natural resources of the island in Ptolemaic era, before the Roman period. Topics include especially the governors assigned to Cyprus which connected to the Cilicia province, their relations with Cypriots, built or reconstructed cities and temples and cult centers in theese cities.

Key words: Cyprus, Cyprus in Roman Empire, Ancient Cyprus, Senatorial Province Cyprus.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
YEMİN METNİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS ADASI HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. KIBRIS SÖZÜNÜN KÖKENİ	3
1.2. KIBRIS'IN COĞRAFİ KONUMU VE ÖNEMİ	10

İKİNCİ BÖLÜM

2. ROMA YÖNETİMİ ÖNCESİ GENEL BİR BAKIŞ

2.1. KLASİK DÖNEMDEN İSKENDER'İN ÖLÜMÜNE KIBRIS	14
2.2. KIBRIS İÇİN MÜCADELE VE I. PTOLEMAİOS SOTER	22
2.3. KIBRIS'TA PTOLEMAİOSLAR YÖNETİMİ	26
2.4. PTOLEMAİOS YÖNETİMİNİN SONU	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.PAYLAŞILAMAYAN ADA KIBRIS

3.1. ROMA YÖNETİMİNDE İLK YILLAR (M.Ö. 58–47)	42
3.2. KIBRIS'TA YENİDEN PTOLEMAİOSLAR YÖNETİMİ	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
4. KIBRIS YENİDEN ROMA EYALETİ

4.1. OCTAVİAN DÖNEMİ VE SENATORYAL EYALET KIBRIS 49

4.2. BAŞLICA ÖNEMLİ KENTLER

4.2.1. Paphos 57

4.2.2. Salamis 59

4.2.3. Amathus 61

4.2.4. Lapethos 62

SONUÇ 66

KAYNAKÇA 68

KISALTMALAR

CAH	Cambridge Ancient History
Çev.	Çeviren
s.	Sayfa
Yay.	Yayınları, yayınevi, yayınlayan
yy.	Yüzyıl

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kıbrıs'ın dünya üzerindeki konumu. s.13
Şekil 2: Kıbrıs'ta kurulan krallıklar ve diğer antik şehirler. s.14
Şekil 3: Soli antik kentinde bulunan Zeus başlı kup. s.40
Şekil 4: Soli antik kentinde bulunan aslan başlı saç tokaları s.40
Şekil 5: Kition antik kentinden bir görünüm. s.41
Şekil 6: Roma imparatorluk döneminde Kıbrıs eyaleti. s.49
Şekil 7: Amathus kentiden bir görünüm. s.64
Şekil 8: Salamis kentinden bir görünüm. s.64
Şekil 9: Paphos antik kentinden bir görünüm. s.65

GİRİŞ

Bir ülkenin coğrafi ve stratejik konumu, o ülkenin tarihini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Kıbrıs adası, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, dolayısıyla yoğun bir şekilde uygarlıkların etkisi altında kalmış ve çeşitli kültürlerden etkilenmiştir. İlk çağlardan beri Akdeniz'e egemen olmuş ve Akdeniz ticaretine yön veren toplumların ele geçirmesi gereken, önemli bir yer olarak görülmüştür. Var oluşundan itibaren Mısır, Hitit, Grek kolonileri (Aka ve Dor) Fenike, Asur, Pers, Büyük İskender, Roma, Doğu Roma, İsaac Comneneus, İngiliz, Templier Şovalyeleri, Lusignan, Venedik, Osmanlı ve Britanya Devletlerinin hâkimiyetine girdiği bilinmektedir.

Tarih belli dönemlere ayrılarak incelenmektedir. Bunun ilk kısmını ise İlk Çağ olarak adlandırılan dönem oluşturmaktadır. Medeniyetin ortaya çıktığı çeşitli merkezlerde bulunan kalıntılar, ilk insanların nasıl yaşadıkları, ne ile beslenip hayatlarını nasıl sürdürdükleri, nasıl bir düzen içerisinde bulundukları, birbirleriyle ticari bağlantıları ve daha birçok konu ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Dolayısıyla bir ülkenin ilkçağlarının aydınlatılması, insanlık tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Tam anlamıyla bir kültür merkezi olan Kıbrıs Adası da önemli ilk çağ merkezleri arasında yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda, yaşamın ilk belirtilerinin ve ilk yerleşim yerlerinin Neolitik Çağ'da oluştuğunu görmekteyiz. Daha sonra sırayla Kalkolitik, Tunç ve Demir Çağlar yaşanmıştır. Daha ileriki dönemlere gelindiğinde ise, Kıbrıs'ın, dönemin güçlü devletlerinin egemenliği altına girdiğini görüyoruz. Herodotos'un da bahsettiği gibi Kıbrıs'ta bulunan on krallığın, çoğunlukla kendi istekleriyle Mısır ve İyonyalıların egemenliği altına girdikleri bilinmektedir. Bu durum krallıklar arasındaki çekişmelerin yanı sıra adanın çok kısa bir süre özgür kaldığını; bunun dışında ilk çağ boyunda hep başka uygarlıkların egemenliği altında bulunduğunu göstermektedir.

Bu tezde genel olarak üzerinde durulan konu Roma İmparatorluk Döneminde Kıbrıs'ın siyasi, ekonomik, sosyal ve dini yapısıdır. Bunun yanı sıra ilk bölümünde Kıbrıs'ın genel durumu, coğrafi konum ve stratejik önemi ile Kıbrıs adının nereden geldiğiyle ilgili, adanın kısa bir tarihçesinden bahsedilmiştir. İkinci bölüm, Roma öncesi Ptolemaioslar dönemine ilişkin genel bir değerlendirme ve kısa bir bilgi

vermeyi amaçlamaktadır. Üçüncü bölümde Roma İmparatorluk yönetiminde geçen ilk yıllarda yaşanan olaylar ve daha sonra adanın yeniden Ptolemaioslar egemenliğine geçişi, kurumlar ve yaşanan olaylar dikkate alınarak incelenmiştir. Daha sonra Kıbrıs'ın yeniden Roma ili olması, önemli kentler ve son olarak da Roma'nın ikiye ayrılmasında Kıbrıs'ın nasıl etkilendiğinden bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS ADASI HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. KIBRIS SÖZÜNÜN KÖKENİ

Kıbrıs adası veya adanın bir bölümü, Yakın Doğu ve Doğu Akdeniz Bölgesinde genellikle Geç Tunç Çağı krallığı *Alashiya* ile özdeşleştirilmiştir.[1] Eski zamanlara ait çeşitli kayıtlarda geçen Alashiya'nın, Kıbrıs'ın adı olduğu hakkındaki ilk görüş Ohnefalsch-Richter'in 1885 yılında Tamassus civarında bulduğu, M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen Alashiya'nın Apollon'una vakfedilmiş Yunanca ve Fenikece yazılı bir Billingue'e dayanıyordu.[2] Alashiya krallığının Kıbrıs olduğunu işaret eden güçlü kanıtlar vardır. Dolayısıyla akademisyenlerin çoğu bu krallığın Kıbrıs olduğu konusunda hemfikirdirler.

Alashiya ismi ilk olarak Mari'deki Orta Tunç Çağı arşivlerinde görülmüştür. Miken arşivlerindeki birkaç tablette ise *Kupirijo* ve *Arasijo* yani *Kuprios* ve *Alasios* olarak karşımıza çıkmaktadır.[3] Fakat diğer birçok kaynak Hitit başkenti Hattuşa'da bulunmuştur.[4] Burada bulunan belgeler yaklaşık olarak M.Ö. 14. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir. İlk olarak Hitit kralı I. Arnuwanda, Alashiya'nın bu dönemde Hattti'nin haraç ödeyen vasal devleti olduğunu açıklamıştır. Bunun yanı sıra vasal beylerden Madduwatta'nın firar ettiğinden ve Attarssiya ve Piggaya isimli iki adamla birlikte Kıbrıs'a el koyduğundan şikâyet etmekteydi. Bu adamların ikisi de Anadolu'daki bağımsız toprakların yöneticileri gibi görünmektedir.[5] Madduwatta, Arnuwanda'nın baskısıyla Alashiya'yı serbest bırakmıştı. Fakat buna rağmen Hititler'in ada üzerindeki kontrolü son derece zayıf görünüyor. Çünkü Hititler açık denizler için yeterli donanıma sahip değildi. Hatta bu ihtiyaçlarını kıyılardaki vasal devletlerden karşılamaktaydılar. Kıbrıs, Hitit ana yurdundan uzak olduğu için, M.Ö. on üçüncü yüzyılın ilk on yılında oldukça uygun bir sürgüne gönderme yeriydi.

---

[1] A. Bernard Knapp, **Sources for the History of Cyprus: Near Eastern and Aegean texts from the third to the first millenia B.C.**, Institute of Cypriot Studies, University at Albany, State University of New York, 1996, s.3.

[2] Veronica Tatton Brown, **Ancient Cyprus**, Harword University Yay., Cambridge Massachusetts, 1988, s.50

[3] Philippa M. Steele, **A Linguistic History of Ancient Cyprus- The Non-Greek Languages and Their Relations With Greek**, Cambridge University yay., 2013, s. 77.

[4] Trevor BRYCE, **The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia, The Near East from the Erly Bronze Age to the Fall of the Persian Empire**, Routledge Taylor and Francis Group, Londra ve Newyork, 2009, s.24.

[5] Gary M. BECKMAN, **Hittite Diplomatic Texts**, ikinci basım, Scholars Yay., 1999, s.160

Genellikle geniş Hitit Kraliyet ailesinin yüz karası üyeleri buraya gönderilirdi. Hitit kralı Urhi-Teshup da muhtemelen görevden alınmış ve buraya gönderilmişti.[6]

Büyük bir olasılıkla Alashiya bu zamana kadar, uzun bir süre bağımsız bir krallık olarak kalmıştı. Ki bu dönem, neredeyse Firavun Akhenaten (1352–1336) dönemiyle aynı zamana denk gelmektedir. Alashiya krallığı ile Firavun Akhenaten arasında geçen kil tablet üzerindeki yazışmalar Akkadça kaleme alınmıştı. Tabletler M.Ö. 14.yyın ikinci çeyreğine tarihlenmektedir ve El-Amarna'daki Akhenaten sarayında ele geçirilmiştir.[7] Akhenaten, Alashiya kralını "kardeşim" olarak çağırıyordu.[8] Alashiya kralı Firavuna mektuplarından birinde, tüccarları için Mısır topraklarında vergi muafiyeti istemişti. İki krallık arasında ticari bağlar geliştikçe, Alashiya özellikle Akhenaten döneminde Mısır ile olan ilişkilerden hoşnut görünmektedir.[9] Alashiya bakırı ticari mallar arasında özel bir öneme sahipti ve gümüş karşılığında Mısır'a gönderilmekteydi. Alashiya aynı zamanda Suriye ve Anadolu gibi birkaç Batı Asya krallığıyla da ticari ilişkilere sahipti. Fakat bunlardan hiçbiriyle bağları Mısır kadar yoğun değildi. Diğer yandan Mısır ile ilişkiler de bazen geriliyordu. Özellikle Akhenaten Alashiya kralını Mısır kıyısındaki korsanlarla iş birliği yapmakla suçladığı zaman.[10] Alashiya kralı suçlamaları şiddetle reddediyor ve kendi topraklarının da korsanlar tarafından rahatsız edildiğini söylüyordu.

Geç Tunç Çağı sonlarına doğru Alashiya'nın, Hitit kralının Akdeniz'deki fetihlerine katıldığını görüyoruz. Daha sonra Hitit kralı IV. Tudhaliya (1237–1209) Alashiya'nın fethini kaydetmiştir. Alashiya kralı ve ailesini Hattuşa'ya sürgüne göndermiş ve topraklar üzerinde zorla Hitit hâkimiyeti kurmuştu. Tudhalya'nın oğlu II. Şuppiluliuma ise deniz mücadelelerini yönetmekte zorlandığını ve yerli Alashiyalıların yanında işgalcilerle de mücadele ettiğini rapor etmişti.[11] Bilinen son belgelere göre ise son Ugarit kralı Ammurabi, Alashiya kralının çaresiz kaldığını ve onun yardım isteğine karşılık verdiğini anlatır. Ki muhtemelen bu dönem adanın Şuppiluliuma tarafından işgal edildiği döneme denk gelmektedir. Ve son olarak

---

[6] William W. HALO, K. Lawson YOUNGER (eds), **The Context of Scripture**, Cilt:1, Brill, Leiden, Newyork, Köln, 1997, s. 202

[7], Brown, ss.19–20.

[8] Yuval Goren, Shlomo Bunimovitz, Israel Finkelstein ve Nadav Na'Aman, **The Location of Alashiya: New Evidence from Petrographic Investigation of Alashiyan Tablets from El-Amarna and Ugarit,** American Journal of Archaeology, Cilt 107, No:2, Nisan 2003, s. 233.

[9] William L. Moran, **The Amarna Letters**, Johns Hopkins University yay., Baltimore, 1992, s.33–9.

[10] Moran, s.38.

[11] Halo, ss.192–193.

Şuppiluliuma Alashiya kralının kendini geçindirmek zorunda olduğunu ilan etmiştir. Alashiya kentinin bir dönem *Enkomi* olarak anıldığı düşünülmektedir. Fakat bu olasılık çoğunlukla reddedilmiştir.[12]

Asur belgelerinde ise Kıbrıs, *Iadnana*, *Iad(a)nana*, *Ia* ya da *Iatnana* isimleriyle yer almaktadır.[13] Sargon'un (724–705) Horsabad'ta bulunan yazıtında "*Büyük Tanrıların kudreti ve gücüyle ve bana silah gönderen efendilerin yardımıyla, güneşin battığı denizde bulunan Iatnana'daki tüm düşmanlarımdan kurtuldum*" yazıyordu.[14] Yaklaşık olarak M.Ö. 707 yılına tarihlenen ve Kition'da bulunan bir dikili taşın[15] üzerinde ise şöyle yazmaktadır: "*Ia'nın yedi kralı, Iatnana'nın bir bölgesi ki bu güneşin battığı denizde bulunan bölgeye yedi günlük bir yolculukla yerleşildi. Ve bu toprakların ismini uzun zamanlardan ber kimse duymamıştı. Asur ve Babil'e hükmeden atalarım bile duymamıştı. Atalarım denizin ortasında bulunan bu toprakları uzaklardan duymuşlardı. Keldane ve Hitit topraklarına girdiğimde kalpleri parçalandı, korkuya kapıldılar. Altın, gümüş, akçaağaçtan mobilya ve şimşir getirip önüme serdiler ve ayaklarımı öptüler.*" Birçok yerde ise Sargon Kıbrıs'tan şöyle bahsetmektedir: "*Iamanlıları bir balık gibi güneşin battığı denizden çıkardım... Denizin ortasındaki ülke Iatnana... Iatnana'nın on kralı*"[16] Ayrıca Sargon'un anallarında dikkat çeken diğer bir nokta Hititler'in Kıbrıs'a yerleşmesidir. Hititler Sargon'un koruması yerine Ashdod kralına sığınmış ve Iatna'ya yerleştirilmişti. Son olarak da Esarhaddon'un alabaster tabletinde "*denizin ortasındaki kralların hepsine, Iadanana'dan (Javan) Nusisi'ye boyun eğdirdim.*"[17] Burada Iadnana ile Javan[18]'ın aynı amaca yönelik kullanılan iki kelime olduğunu görüyoruz. Böylece filolojik olarak ikisinin de aynı anlama geldiğini, farklı lehçelerde değişik şekillerde kullanıldığını söylemek mümkündür.

---

[12] Bryce, s. 229.
[13] George HİLL, **A History of Cyprus**, cilt:1, Cambridge University yay., Newyork, 2010, ss. 104–105.
[14] Daniel David Luckenbill, **Ancient Records of Assyria and Babylonia, Historical Records of Assyria from Sargon to the End**, cilt:II, The University of Chicago yay., January 1927, s. 26.
[15] Bu dikili taşın Sargon ile bağlantısı 1850 yılında Rawlinson tarafından keşfedildi. Taş 1845 yılından antik kent Kition kalıntıları arasında bulundu ve L. Ross tarafından rapor edildi. Türk Hükümeti satın almak istedi; fakat geri çekildi. British Müzesi çok az bir miktar teklif etti ve sonunda dikili taşı 700 franka Prusya satın alıp, 1846 yılında Berlin'e gönderdi. (C.J. Gadd, Stones of Assyria, 1936, s. 214.) Taşın Kition'da veya yakınlarında dikildiğine dair hiçbir şüphe yoktur. Taşın maddesinin adada bulunan gabro olduğu belirlenmiştir. (Belamy ve Jukes-Browne, Geology of Cyprus, s. 33.)
[16] Luckenbill, ss.36, 40–41, 46, 48–52, 54, 102, 146, 147, 266, 274.
[17] Luckenbill, s. 14.
[18] Ionians

Esarhaddon'un tabletinde geçen Edi'al krallının İdalium, Kitrusi krallığının Chytri, Sillua krallığının Salamis, Pappa krallığının Paphos, Sillu krallığının Soli, Kuri krallığının Kurium, Tamesu krallığının Tamassus, Lidir krallığının Ledrae olduğu düşünülmektedir. Nure için ise bir eşleştirme yapılamamıştır. Bu eşleştirmelerin birçoğu kabul edilmiştir. Pilagura'nın Pylagoras olduğu düşünülmektedir. Bu isim bir kişinin ismi olmamasına rağmen resmi bir şekilde kullanılmıştır.[19] Itundar'ın kesinlikle Eteandros olduğu bilinmektedir. Kurium'da, kral Eteandros'un iki altın bileziği bulunmuştur. Bilezikler saf altından ve oldukça sade yapılmıştır. İç yüzeyinde ise bileziklerin sahibinin adı: "*Paphos kralı Eteandros*" yazmaktadır. Kral Eteandros'un bulunduğu dönem kesin olarak bilinmemekte, altıncı yüzyıldan daha erken zamanlar olduğu düşünülmektedir.[20] Tablette, Kition ve Amathus hariç Kıbrıs'ın en önemli yerlerine yer verilmiştir. Bu iki krallıktan birinin Kartihadasti Krallığı olabileceği düşünülmektedir. Bu isimden Fenike yazıtlarında da bahsedilmiş, Kıbrıs'ta Mouti Sinoas tepesinde göze çarpan az miktarda bakır kâsenin üzerinde: "*Kartihadast'ın yöneticisi, Hiram'ın kulu, Sidonianların kralı, bunu, en kaliteli bakırı, Lübnan'ın tanrısı Ba'al'a, efendisine verdi.*" şeklinde bir yazı bulunmuştur. Yazılış stiline göre ise kâselerin sekizinci yüzyıla tarihlendiğini söyleyebiliriz. Lübnan tanrısı Ba'al'a atanan bu kâselerin Kıbrıs'ta bulunmasının nedeni ise yerli tanrı Zeus'un, Suriye tanrısıyla eşleştirilmesidir. Bu tepe Limasol'un yaklaşık olarak on iki mil kuzey doğusunda ve Amathus'un yedi mil kuzeyindedir.[21] Buralara yakınlığından ve Kition'a gözle görülür uzaklığından dolayı bu krallığın Amathus olabileceği düşünülmektedir. Amathus'a bu isim Fenike yerleşimi döneminde verilmiş olabilir. Kition hem Esarhaddon hem de Asurbanipal listelerinde yer almamıştır. Çünkü şehir bu dönemde Surlulara aitti.

Tüm bunların dışında Danuna isminin Iadana'nın tamamlayıcı bir parçası olduğu ve "Danuna Adalarının"[22] çivi yazısı olarak çevirisinin Iad(a)nana şeklinde

---

[19] Luckenbill, s. 266, 341. Hill, s. 107.

[20] John L. Myres, **Handbook of the Cesnola Collection of Antiquities from Cyprus**, The Metropolitan Museum of Art, New York, 1914, s. 392.

[21] Max Ohnefalsch Richter, **The Bible and Homer Oriental civilizations, art and religion in ancient times**, Ashter & Co 13, Londra, 1893, no:47, s.19.

[22] "The İsles of Danaans". Firavun III. Ramses döneminde (1184–1153)Mısır'a karadan ve denizden saldıran ve Batı Asya'nın büyük bir kısmına hızla yayılan Deniz Kavimleri listesinde geçen Geç Bronz Çağı kavmidir. Mısır kayıtlarında *Dnyn* olarak geçmektedir. Amarna mektuplarında Danuna

olduğu ileri sürülmektedir.[23] "İsle" kelimesi İbraniler ve Mısırlılarda aynı anlamda kullanılmaktadır. Asurlularda ise bu anlamı karşılayacak bir kelime bulunmamaktadır. Dolayısıyla "Denyen Adaları" muhtemelen on ikinci ve bunu izleyen yüzyıllarda, Suriyeliler ve Mısırlılar tarafından Kıbrıs ve Danunalılar tarafından işgal edilmiş diğer topraklar için kullanılmıştır. Fakat Asurlular'ın "isles" kelimesini kullanmadan, birleşimi tek bir kelime olarak yaptıkları sanılmaktadır. Homeros üzerine çalışan akademisyenler farkına varmışlardır ki Odessa'daki *Danaoi* isminde arkaik bir tat vardır. Bu kelime Truva Savaşı'nda eski kahramanlar için kullanılmaktaydı. Bu durum Danunalıların III. Ramses döneminde (M.Ö. 1198–1167) var oldukları gerçeğiyle kesinlikle uyuşmaktadır. Sargon dönemiyle birlikte ise ortadan kaybolmuşlar ve yerlerini İyonyalılar almıştır. Böylece Esarhaddon'un yazıtının, yanlış anlaşılmaları önleyecek derecede önemli tarihsel bilgiler içerdiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki geçerli isim Yaman ismidir ve Yadnana ismi ile eşleştirilmiştir. Ustaca yapılmış bu teori Yatnana'yı Kıbrıs ile sınırlandırmamıştır. Yatnana, Yunanlıların Asurlularla etkileşim kurdukları toprakları da kapsamaktadır. Dolayısıyla "Ia'nın yedi kralı", "Iatnana'nın bir bölgesi" kalıpları belirsizliğini korumaktadır. Burada kullanılan Ia'nın veya Iadanan'nın Kıbrıs mı olduğu yoksa tüm Danuna için mi kullanıldığı bilinmemektedir.

Eski Ahit'te Kıbrıs, *Kittim* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ismin kullanımının ne kadar geriye götürülebileceği kesinleştirilememiştir; fakat büyük olasılıkla beşinci yüzyıldan önceki dönemlere tarihlenmektedir.[24] Kitabın *Sayılar* bölümünde yer alan Balam'ın kehanetinde Balak'ın şu sözlerini görüyoruz: "*Eyvah! Kittim kıyılarından gemiler gelecek; Asur ve Eber'e boyun eğdirecek.*"[25] Sekizinci yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen kaynaklarda ise Yeşaya'nın Sur kentinin başına ne geleceğiyle ilgili şunları söylemektedir: "*Ey ticaret gemileri, feryat edin! Çünkü Sur Kenti evleriyle, Limanlarıyla birlikte yok oldu. Kittim'den size haber geldi.*" "*Eğlencen sona erdi, ey Sidon, erden kız!*" dedi,"*Kirletildin. Kalk, Kıbrıs'a geç, orada bile rahat yüzü görmeyeceksin.*"[26] Burada Asur kralı Sanherib'in istilasından ve Sidon kralı Luli'e Kition'a kaçması için baskı yapmasından bahsedilmektedir.

---

[23] Hill, s. 106.
[24] Steele, s. 181.
[25] https://www.biblegateway.com/passage/?search=Numbers%2024&version=NIV
[26] https://www.biblegateway.com/passage/?search=Isaiah%2023

Daha sonra ise yaklaşık olarak 630 yılında peygamber Yeremya'nın Yakup soyuna "*gidin ve Kittim kıyılarına bakın... Hiç böyle bir şey oldu mu olmadı mı görün.*"[27] demiştir. Ezekiel'in ise Kittim kıyılarındaki servi kerestelerinden bahsettiğini görmekteyiz.[28] Vulgata'da[29] Kıbrıs'ın Chittim şeklinde yazıldığını görüyoruz.[30] Erken dönem İbrani yazarlar Kittim'in neresi olduğu konusunda belirsizlik içerisindeydi. Ancak Kıbrıs'ta bulunan Fenike dönemine ait kalıntılar, daha sonraki yazarlar için yeterli olmuştur. Josephus, şehir ve İbranice ismi arasındaki bağı ortaya çıkarmış, Chethim isminin İbraniler tarafından bütün adalar ve deniz kıyısındaki pek çok yer için kullanıldığını açıklamıştır. Ve şöyle devam etmiştir: Kıbrıs'ta bulunan bir şehir nominal değerini koruyabilmiştir. Bu şehir Grekçe'de Citius olarak adlandırılmış, bundan dolayı da Chethimos ismi kullanımdan kalkmıştır.[31] Tüm bu metinlere bakıldığında Kittim'in Kıbrıs olduğu kabul edilmiştir.

Kıbrıs, Yunanlılar ve dolayısıyla Batı Dünyası tarafından *Kypros* olarak bilinmektedir.[32] Bu ismin nereden geldiğiyle ilgili kesin bir kanıt veya bilgi yoktur. İlk olarak Homeros'un İlyada ve Odessa Destanlarında karşımıza çıkmıştır. İlyada destanında Kıbrıs kralı Cinyra'dan ve Yunanistan'da çok ünlü olduğundan bahsedilmektedir.[33] Odessa destanında ise Menelaus Kıbrıs'ta ve Libya'da yaşayan halklara gittiğinden ve buradaki insanların statü gözetmeksizin hepsinin bol miktarda peynir, et ve sütlerinin olduğunu gördüğünden bahsetmektedir.[34] Sekizinci kitapta Kıbrıs, bir olay sonucunda Tanrıça Venüs'ün kaçtığı yer olarak yer almaktadır.[35] On yedinci kitapta ise Kıbrıs'ta önemli bir adam olan Iasus'un oğlu Demeter'den bahsedilmektedir.[36]

---

[27] https://www.biblegateway.com/passage/?search=Jeremiah%202&version=NIV
[28] https://www.biblegateway.com/passage/?search=Ezekiel+27%3A6&version=NIV
[29] (M.S. 405) Latince yazılmış olan Eski ve Yeni Ahit'in tümünü içerir. Roma Piskoposu olan Damasus (M.S. 366–384), Kutsal Kitab'ın Latince bir tercümesini yapabilmek için, âlim Jerom "Hieronymus" (345–420) görevlendirdi.
[30] https://www.biblegateway.com/passage/?search=Daniel+11&version=KJV
[31] Flavius Josephus, **Antiquities of the Jews Book I**, 6:1, http://penelope.uchicago.edu/josephus/ant-1.html
[32] Hill, s. 83.
[33] Homer, **The İliad of Homer**, çev: Alexander Pope, The Project Gutenberg EBook, Ekim 2006, Kitap XI, s. 321.
[34] Homer, **The Odyssey**, translated by Samuel Butler, Orange Street Press Classics, 1998, Book IV, s.38.
[35] Homer, s. 96.
[36] Homer, s. 216.

Etimolojistlerin hem fikir olduğu konu, bir maden ismi olan bakırın *Cyprus* adından türetilmiş olduğudur. Kıbrıs antik dönemlerde bakırıyla ünlüydü ve *copper* bakır ismi Roma ismi "*Cyprium aes*"ten gelmektedir.[37] Dolayısıyla bu maden ilk olarak Kıbrıs adasından türetilerek M.Ö. 301 yılında İmparator Diocletian'ın buyruğunda Latince'ye *cuprum* olarak geçmiştir. Adanın ismi *"servi ağaçlarının adası"* olarak belirtilekte ve birçok etimolojiste göre, *cypress* –servi- kelimesi, Grekçe kökenli *kypárissos* kelimesinden ya da İbrani kökenli *gópher* kelimesinden türetilmiştir. Yaklaşık olarak M.Ö. 15. yy'da ise Kıbrıs için kullanılan Miken terimi *kupirijo* idi. Bunun yanı sıra Georges Dossin Kıbrıs isminin *Eteocypriot* [38] kökenli bir kelimeden gelebileceğini ileri sürmekte; George Hill ise Sümerce *zubar* ya da *kabar* kelimesinden türetildiğini savunmaktadır.[39]

Mitolojiye de konu olan Kıbrıs için Aphrodit'in adası denilmekte ve edebi eserlerde Aphrodite'ten *"Kıbrıslı Tanrıça"* olarak bahsedilmektedir. Yunan Tanrıçası Aphrodite'in Grekçe karşılığı *Kypris*'tir.[40] Bu durumun mitolojik boyutu ise Tanrıçanın Kıbrıs denizinin köpüklerinden meydana geldiğidir. Ada, Roma döneminde ise Tanrıça Venüs'ün lakabı olan *Cypria* adını almıştır. Aslında Mısır tanrısı *Khepri (Kheper, Khepera),*Etrüks tanrıçası *Cupra,* Hint Avrupalı tanrıça *Kubera* gibi isimler bizi büyük olasılıkla *cuprum* kaynaklı *Cybele* ismine götürmektedir.[41]

Görüldüğü gibi Kıbrıs adası birçok farklı isimle anılmıştır. *Alashiya, Iadnana, Kittim* isimleri konumuz dâhilinde incelediğimiz isimlerdir. Bu isimlerin Kıbrıs için kullanılıp kullanılmadığıysa çeşitli araştırmalar sonucu açıklığa kavuşmuştur. Açıklamaya çalıştığımız bir başka durum ise Kıbrıs kelimesinin kaç farklı kökenden geldiği konusudur. Şöyle ki: "Cyrprus" kelimesinin kökeni birkaç farklı isme bağlanmıştır. Bu isimlerin hepsinin de ortak özelliği Kıbrıs adası ile ilişkilendirilebilecek isimler olmalarıdır. Yukarıda da görülebileceği gibi çeşitli açıklamalara yer verdiğimiz bu isimleri şöyle sıralamak mümkündür: *Cuprum, zubar, cypress, Kupirijo, Kypris, Cypria, Khepri, Cupra, Kubera* ve *Cybele.*

---

[37] Brown, s.18.
[38] Kıbrıs'ın Demir Çağlarında konuşulmuş ve yaklaşık olarak M.Ö. 4. yy'da yok olmuş dil.
[39] Boris Hlebec, **The Origin of Cuprum, Bakar and Var**, Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, Cilt:8, No:1, 2014, s. 132.
[40] Hill, s. 82
[41] Hleebc, s. 134.

1.2. KIBRIS'IN COĞRAFİ KONUMU VE ÖNEMİ

Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya adalarından sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. 9251 km^2 yüz ölçümüne sahip ada, 34. derece 33. saniye ile 35. derece 41. saniye kuzey paralelleri ve 32. derece 17. saniye ile 34. derece 35. saniye doğu meridyenleri arasında bulunmaktadır.[42] Girne Sıradağları, Trodoslar, Mesarya Ovası ve Kıyı Şeridi olmak üzere dört belirgin yüzey şeklinden oluşan adanın; kuzeyinde, Kormakiti Yarımadası'ndan başlayarak Karpaz Yarımadası'na doğru uzanan ve en yüksek zirveleri 1000 metreyi aşan Girne-Karpaz Dağları; güneyinde ise Trodos Dağları bulunmaktadır. Kıbrıs adasının dünyanın da jeolojik yaşı olan 4,6 milyar yıl önce oluştuğu bilinmektedir.[43] Alpler, Karpat Dağları, Himalaya ve Atlas Dağları oluştuğunda, erimiş kaya kütleleri Doğu Akdeniz'in yüzeyini yarıp geçmiş ve adaları oluşturmuştur. Kıbrıs adasının da bu adalardan biri olduğu kabul edilmektedir.[44] Tipik Akdeniz iklimine sahip olan ada bulunduğu coğrafi konum itibariyle ticarete olanak sağlamakta, aynı zamanda verimli toprakları ile tarıma elverişli bir ortam sunmaktadır.

Strabon Kıbrıs'ı anlatmaya "*bana güneydeki yarımada yanında uzanan adayı tarif etmek kalır ki demek istediğim bu adanın Kıbrıs olduğudur*" şeklinde başlar.[45] "*Cypros'un etrafında dönmek, körfezlerin kıvrımları da dâhil 3420 stadyadır*" şeklinde devam eder.[46] Görüldüğü üzere Strabon Kıbrıs'tan Cypros olarak bahseder. Stadya, eski Roma ölçü birimidir ve yaklaşık olarak 1.64 km'dir. Buna göre Strabon Kıbrıs'ın yüz ölçümünü 5608 km olarak hesaplamıştır. Doğudan batıya, Kleides'tan Akamas'a olan kara uzunluğunu ise 1400 stadya yani 2296 km olarak belirlemiştir. Kleides, Kıbrıs'ın en doğusunda yer alan Karpaz Burnu'nun devamı niteliğinde olan adacıklara verilen ortak isimdir. Akamas, Kıbrıs'ın batı ucunda yer alan ve 230 km^2 lik bir alanı oluşturan yarımadadır. Daha sonra sırasıyla Lapethos, Salamis, Karpaz, Arsinoe, Kition, Amathus, Curium, Palaepaphos, Paphos, Soli, Limenia şehirlerinin;

---

[42] Cevdet Gürsoy, **Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu**, Kıbrıs ve Türkler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Sayı: B2, Ankara, 1964, s.1
[43] George Markou, **Geology I**, notes fort he course of geology, Kıbrıs, 2009, s.6
[44] Brown, s.5
[45] Strabon, **Geography**, 14. Kitap, 6:1.
[46] Strabon, Geography, 14. Kitap, 6:2.

Palaea kasabasının; Leucolla limanının varlığından bahseder. Adanın kaliteli şarap, kaliteli yağ ve kendi kullanımı için yeterli tahıl sağlayabildiğini, ayrıca Tamassus'ta bol miktarda maden bulunduğunu söyler ve şöyle devam eder: "*Eratosthenes antik dönemlerde ovaların çoğunlukla ormanlarla kaplı olduğunu, bu nedenle ağaçlarla örtüldüğünü ve ekili olmadığını söylemektedir. Buna karşılık madenler biraz yardımcı olur, insanlar bakırı ve gümüşü yakmak için ağaçları keser ve (bu ağaçlar) filoların yapımına fazlasıyla yardım eder. Çünkü artık deniz kuvvetleriyle denizleri gemiyle geçmek güvenlidir. Ağaçların büyümesine üstün gelememişlerdir. İsteyen ve kabiliyetli olan herkesin ağaçları kesmelerine ve toprağı kendi mülkü olarak ve vergilerden muaf tutularak temiz tutmalarına izin vermişlerdir.*"[47]

Görüldüğü üzere adada bu dönemelrde bakırın eritilebilmesi için çokça ağaç kesilmekte ve yakıt olarak kullanılmaktaydı. Yapılan araştırmalarda bir kilo bakır elde eymek için 300 kilo odun kömürü gerektiği hesaplanmıştır. Bu hesaba göre antik dönemde 200.000 ton bakır elde etmek için yaklaşık 150.000 metre kare orman alanı yok edilmiştir.[48] Kıbrıs ormanlarının yok olmasının temelinde yatan neden Kıbrıs'ta bulunan madenlerin eritilmesidir. Şu an bile Kıbrıs'ta bakır madenini pembemsi bir renkte görebilmek mümkündür. Kimyasal bileşenler şeklinde doğada bulunan bakırın birkaç çeşidi vardır. Kırmızı renkli kuprit ile mavi ve yeşil renkli azurit ve malakit adada az miktarda gözlemşlenmektedir. Demir içeren sülfit ise en çok bulunan madendir. Özellikle Trodos dağlarının yukarısında bulunan Skouriotissa'da bulunur. Skouriotissa özellikle Romalılar döneminde maden ocağı olarak kullanılmıştır. Madenlerle ilgili bilgilere de burada bulunan dört milyon ton cüruf incelenerek ulaşılmıştır.

Akdeniz'in doğusunda yer alan Kıbrıs, stratejik açıdan büyük bir öneme sahiptir. Tarihin her döneminde devletlerin veya uygarlıkların egemenliği altına girmiş ve üzerinde çıkarı bulunan ülkelerin denetimi altında kalmıştır. Her çağda olduğu gibi İlk çağlardaki zenginliği de Doğu Akdeniz ticari rotalarının kesişim noktasında olmasından kaynaklanıyordu. Yakın Doğudan Batı Akdeniz'e ulaşan gemiler, Kıbrıs ve Mısır limanlarını kullanarak Kartaca Limanına ulaşıyor ve bu rota üzerinden ticaret yapılıyordu. Ayrıca tüccarlar için geniş bakır yataklarının

---

[47] Strabon, **Geography**, Kitap 14, 6:5.
[48] Marie Louise Windbladh, **Kıbrıs Aşk, Savaş ve Kült**, çev: Gülay Ünüvar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2015, s.51.

bulunması da önemli bir etkendi. Görüldüğü üzere ilk çağlardan günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Kıbrıs Adası, Akdeniz'deki özel konumundan dolayı tarih boyunca Akdeniz'e ve Akdeniz ticaretine egemen olmak isteyen devletlerin, her dönemde egemenlik mücadelerine sahne olmuştur. Ticari amaçların yanı sıra Kıbrıs, bir sıçrama tahtası olarak da kullanılmaktadır. Daha açık bir anlatımla, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'i, Süveyş Kanalını, bu bölgeden geçen bütün deniz ve hava yollarını, Kızıl Deniz ile Pers Körfezinin tamamını kontrol edebilecek bir konuma sahiptir. Asya, Avrupa ve Afrika'ya hemen hemen eşit uzaklıkta olması açısından dünya merkezi bir konuma sahip olan Kıbrıs; Girit ile birlikte deniz ticaretinin de kesiştiği bir hat üzerindedir. Bir başka açıdan bakılacak olursak Asya ve Avrupa'yı ayıran boğazlar ile Asya ve Afrika'yı ayıran Süveyş Kanalı arasında yer almaktadır. Avrasya-Afrika bağlantısının en önemli su havzaları olan ve Hazar Havzaları ile Aden ve Hürmüz suyollarının da kontrol edecek sabit bir üs konumundadır.[49] Daha pek çok özellik Kıbrıs'a değer katmaktadır; özetleyecek olursak şöyle sıralamamız mümkündür: bu önem, Ortadoğu petrollerine yakın olmasının yanı sıra, deniz ticaret yollarında Girit ile birlikte bulunması, üç kıtanın geçiş yolunda olması ve Süveyş Kanalı açıldıktan sonra öneminin artmasından kaynaklanmaktadır.

Askeri öneminden dolayı Kıbrıs "Batı medeniyetinin batmayan uçak gemisi" olarak da adlandırılmaktadır.[50] Şöyle ki: "*Lefkoşa'dan 600 km'lik bir havahattı Kahire, Süveyş Körfezi, Akbaba Körfezi, Ürdün'ün bir bölümü, İsrail ve Suriye'nin büyük bir bölümünü kapsar. Kıbrıs'tan ulaşılabilen 1200 km'lik eylem alanı Batı İran'ı, İran Körfezi'ni, Arap adalarının bir kısmını, güneyde Mısır'ın bir kısmını, kuzeyde Yunanistan'ın bir bölümünü, Trakya'yı, Makedonya'yı, Bulgaristan sınırını, Türkiye'nin Karadeniz kıyılarından Batı Kafkasya'nın bir bölümünü içine almaktadır.*" *Böylece Kıbrıs'taki üslerden, stratejik ve taktikal hava akımları geniş bir alana ulaşılabiliyor.*[51]

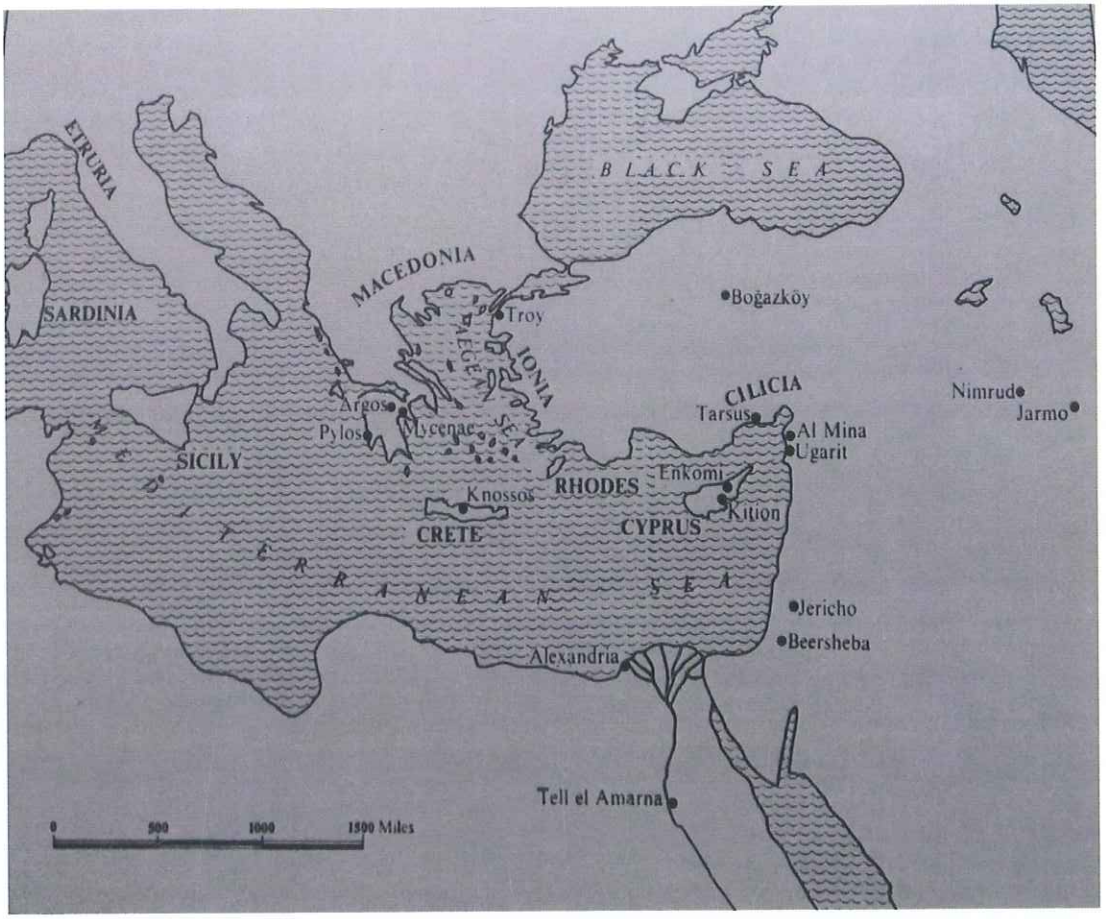
Görüldüğü üzere bir ülkenin coğrafi konumu ve stratejik önemi, yaşanılabilirliği üzerinde son derece büyük bir öneme sahiptir. Stratejik olarak birçok

---

[49] Ahmet Gözlü, **Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği**, doktora tezi, danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ, , Konya, 2011, s.18.
[50] Niyazi Kızılyürek, **Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler**, Işık Kitabevi Yayınları, , Lefkoşa, Ocak 2011, s.7
[51] Kızılyürek, ss. 11–12

ülkenin göz bebeği olmak, hiçbir zaman rahat hareket edememekle eşdeğerdir. Bu durum orada yaşama imkânını kimi zaman kolaylaştırmakta; fakat çoğu zaman da zorlaştırmaktadır. Üzerinde çıkarı bulunan birçok ülkenin hedef tahtası olmak, geçmişten günümüze Kıbrıs'ın ve Kıbrıslının kaderi olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Şekil 1: Kıbrıs'ın dünya üzerindeki konumu.

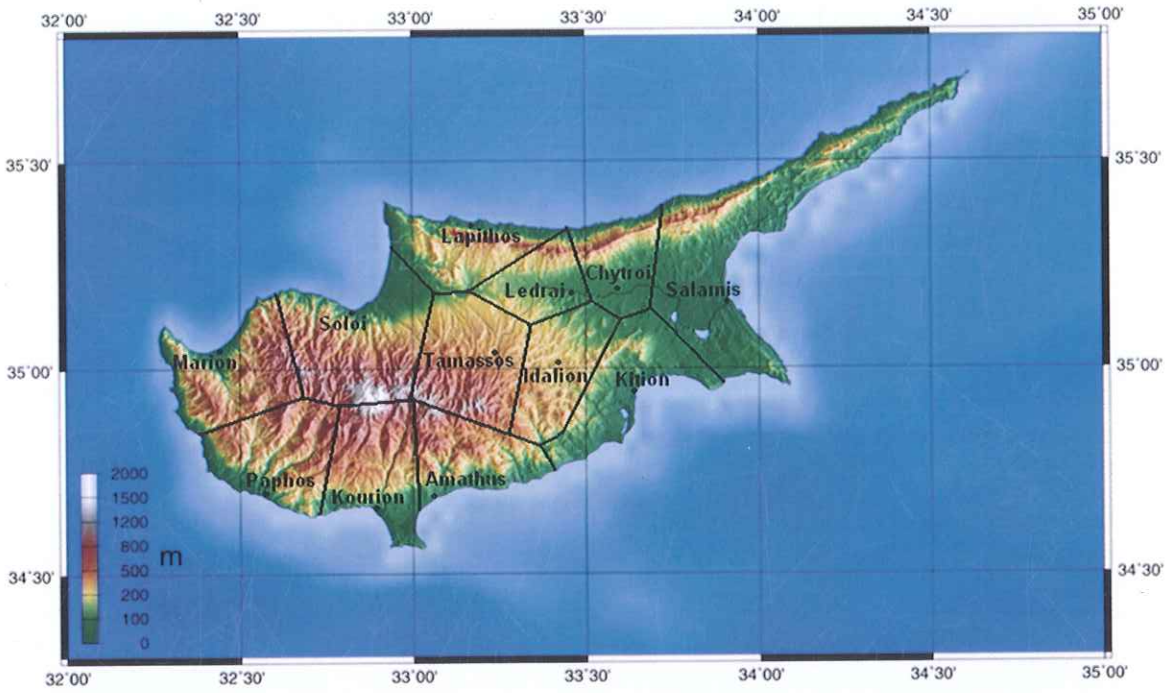
Kaynak: Vassos Karageorghis, **Cyprus**, Nagel Publishers, Geneva, 1968, s.17

İKİNCİ BÖLÜM

2. ROMA YÖNETİMİ ÖNCESİ GENEL BİR BAKIŞ

2.1 KLASİK DÖNEMDEN (M.Ö. 575–325)-İSKENDER'İN ÖLÜMÜNE (M.Ö. 323) KIBRIS

Şekil 2: Kıbrıs'ta kurulan 10 krallık ve diğer antik şehirler.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Ten_city-kingdoms_of_Cyprus

Roma öncesi Kıbrıs'ın genel durumunu çok geriye gitmeyerek, M.Ö. 475–325 yılları arasına tarihlendirilebilecek Klasik dönemle başlatmak yerinde olacaktır. Böylece Roma dönemi Kıbrıs'ını daha iyi anlamamız için bir zemin hazırlamış olacağız. Bu dönemde Kıbrıs, Yunan[52] ve Pers ülkesi arasında bir denge kurmaya çalışıyordu. Yunanlılar Kıbrıs krallıklarını Pers baskısından kurtarmayı kendilerine görev edinmişlerdi. Fakat Pers entrikalarının yanı sıra Krallıklar arasındaki rekabet

[52] Bu dönemde iki büyük şehir devleti Atina ile Sparta ve bunlar arasında mücadeleler yaşandığı bilinmektedir. Bizim kullandığımız Yunanlılar kelimesinden kasıt Atinalılardır. Özellikle Atinalı komutan Kimon'un Kıbrıs'ı Pers hâkimiyetinden kurtarma çabalarına yer verilmiştir.

de bu durumu zorlaştırmaktaydı. Bu dönemde Kıbrıs'ta on tane krallık vardı. Bu krallıklar Arkaik dönemde (M.Ö. 750–475) ilk başta yedi, daha sonra on tane olmak üzere otonom şehir krallıkları olarak kurulmuşlardı. Krallıkların, kısa sürede büyüyüp, geniş kapsamlı ticari bağlantılar kurmuş ve altıncı yüzyıl sonlarına doğru ise kendi adlarına para bastıkları görülmüştür. Şöyle sıralamak mümkündür: Salamis, Marion, Lapethos, Tamassos, İdalion, Paphos, Kourion, Kyrenia, Amathus ve Kition. Bu krallıkların en önemlisi ve en büyüğü Salamis şehriydi.[53] İdalion'on ise M.Ö. 470 yılında, Salamis'ten sonra ikinci büyük krallık olan Kition tarafından ele geçirilmiştir.[54] Bu küçük krallıkların tam bir despotlukla yönetildiği bilinmektedir. Bu durum Büyük İskender dönemi boyunca da bu şekilde devam etmiştir. M.Ö. 490 yılında Perslere karşı başlatılan İyonya ayaklanmasına katıldıkları bilinmektedir. Salamis kralı Onesilus[55], Amathus ve Kition dışındaki tüm krallıkları isyana katılmaları için ikna etmişti. Bu iki krallık, içerisinde Fenike unsurlarını daha çok barındırdığı için isyana katılmamışlardı. Onesilos, Amathus'u kuşatmak istemiş fakat Artybius komutasında büyük bir Pers ordusunun Kıbrıs'a geldiğini haber almıştı. Artybius karada yenilmesine rağmen, büyük bir orduyu komuta eden Curium kralı Stasanor'un ihanetiyle, savaşı Kıbrıslılar kaybetmişti. Onesilos ve Soli Kralı Aristocyprus'un yenildiğini öğrenen İyonya filoları da geri dönmüşlerdi. Diğer krallıklar yavaş yavaş düşürülmüş, sadece Soli krallığı beş ay dayanabilmişti. Sonunda ise Yunan taraftarı Soli, Pers kuvvetlerine boyun eğmek zorunda kalmıştı. M.Ö. 4. yy ortalarından itibaren Pers egemenliğinden olan Kıbrıs krallıkları, böylece bir yıllık bağımsız dönemden sonra yeniden Pers İmparatorluğunun bir parçası olmuştu. Hatta Xerxes'in M.Ö. 490 yılında Yunanistan'a gerçekleştirdiği seferde, Kıbrıs krallıklarının 150 gemiyle Perslere destek verdiği bilinmektedir. Gemilerin başında tahtını yeniden ele geçiren Salamis kralı Gorgos, 12 gemisiyle Paphos'tan gelen birliklerin başında bulunan Penthylus ve hakkında bilgi bulunmayan Timagoras oğlu Timonax bulunmaktaydı[56]. Herodot Kıbrısıların seferde çok az bir katkısı olduğuna değinerek, Kıbrıslıların Kilikya, Pamfilya ve Mısırlılar gibi güçlü

---

[53] Hill, s.113.
[54] Vassos Karageorghis, **Cyprus From The Stone Age to The Romans**, Thames and Hudson, Londra, 1982, s.157.
[55] Kardeşi Gorgos'un isyana katılmak istememesi üzerine tahtı ele geçirmiştir.
[56] Hill, ss.118–120.

olmadıklarından bahsetmektedir. Böylece verilen mücadelede Yunan kuvvetlerine karşı başarısız olmuşlardı.

Art arda başarılar kazanan Yunanlılar, M.Ö. 478 yılında Kıbrıs'a başında General Pausians'ın bulunduğu 50 gemiden oluşan bir filo gönderir. Adanın büyük bölümü fethedilir ve Pers egemenliği altındaki şehirler özgürleştirilir. Fakat Persler kısa süre içinde yönetimi yeniden ele geçirir. Ege denizine de hâkim olmak için ilerler; fakat M.Ö. 468 yılında Eurymedon'da[57] Atinalı komutan Kimon'a karşı ağır bir yenilgi alır. Daha sonra adaya M.Ö. 459 yılında Charitimides komutasında 200 gemilik bir filo gönderilmiş; fakat Mısır'da İnaros önderliğinde Perslere karşı bir ayaklanma çıkmış ve Yunanlılar oraya yönelmişti. Adanın savunmasız kalmasını fırsat bilen Persler, İnaros'u yok etmek için M.Ö. 456 yılında Mısır'a, Kıbrıs, Kilikya ve Fenike'de hazırlanan 300 triremelik bir filo göndermişti. M.Ö. 454 yılında Yunan birlikleri Prosopitis'te teslim olmuştu.[58] Pers kontrolünde geçen yaklaşık yirmi yılın ardından Atinalı komutan Kimon M.Ö. 450/499 yılında bir kez daha adayı Yunan hâkimiyetine almayı denemişti. Kimon ve Anaxicrates komutasında, Atinalılardan ve müttefiklerinden oluşan 200 gemilik bir filo Kıbrıs'a doğru ilerlemişti.[59] Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Krallıklar, Pers yanlısı ve Yunan yanlısı olmak üzere ikiye bölünmüş durumdaydı. Özellikle Marion, Salamis ve Kition krallıklarının Pers yanlısı bir politika izledikleri görülmüştür. Kimon'un ise bunun üzerine Vuni sarayında Yunan yanlısı bir yönetim kurduğu bilinmektedir. Ayrıca Kimon'a en fazla direnen Salamis ve Kition olmuştur. Bu iki krallık düşmeden, Kimon'un ölümüyle Atinalılar adayı terk etmek zorunda kaldılar. Son kez Salamis'i ele geçirmeye çalışmışlarsa da Salamis Kralı Evanthes'e karşı başarılı olamamışlardı. Atinalılar ile Persler arasında M.Ö. 449/8 yılında Kallias Antlaşması imzalanmıştı.[60] Böylece Yunanlılar Kıbrıs'ı ele geçirme fikrinden bir müddet vazgeçmek zorunda kalmışlardı.

Bu dönemde Yunan etkisi Kıbrıs halkının günlük yaşamında ve sanat anlayışında kendini göstermeye başlamıştı. Yunan sanatçılar Kıbrıs'a göç ediyor ve çeşitli eserler yapıyor; bunun yanı sıra yerli halk da bir şeyler üretmeye çalışıyordu.

---

[57] Pamphylia' da (Küçük Asya) bulunan küçük bir kıyı ırmağına verilen isimdir. Günümüzde Köprüçayı olarak bilinmektedir.
[58] Hill, ss. 121–122.
[59] Hill, s.123.
[60] Karageorghis, s.158.

Bu eserlerin en çok bulunduğu şehir Marion'du. Çünkü Ege denizinden çıkan gemiler ilk olarak Marion limanında durmaktaydı. Kıbrıs kralları hala Pers yanlısı bir politika sürdürüyor; fakat paralar Athena, Heracles, Afrodit, Apollo ve Zeus gibi Yunan tanrılarını yansıtmaktaydı. Böylece Yunan tanrılarına tapıldığını söylemek mümkündür. Paphos, Amathus ve İdalion'da Tanrıça Hera'nın yine Paphos'ta ve Kition'da, Tanrıça Artemis'in, Tanrı Apollo'nun Kourion'da ve Tanrıça Artemis'in Vuni Sarayı, Soli, Kakopetria ve İdalion'da tapınakları bulunmuştur.[61]

Bir süre sonra Fenike hanedanlığının adanın çeşitli bölgelerine hâkim olduğu bilinmektedir. Perslerin de yardımıyla Fenikeliler Kition'a kesin olarak yerleşmişlerdi. Fenikeliler, perslerle birleşip Yunan ordusuna karşı savaşlarda yer alıyor ve Kıbrıs'ta yeni bir dönemin başlamasına neden oluyorlardı. Yunanlılar ve Persler arasındaki mücadelelerde ayakta kalmaya çalışan Kıbrıs krallıkları, şimdi yeni bir güce karşı mücadele vermek zorundaydı. İdalion kralı Stasikypros'un Pers destekli Fenike saldırılarına karşı şehrin surlarını güçlendirdiği bilinmektedir. Fakat tüm çabalara rağmen M.Ö. 470 yılında İdalion da Fenike egemenliğine girmişti.[62] Salamis'te de durum farksız değildi. Fenikeliler Salamis'te önemli görevlere getirilmiş ve zamanla tahtı Yunan soyundan gelen Teucer hanedanının elinden almışlardı.[63] İsokrates'in anlattığına göre Fenikeliler Helen karşıtı bir siyaset sürdürmüşler ve Kıbrıs Krallıkları kötü bir dönem geçirmişlerdir. Hiçbir şekilde sanatla ve ticaretle ilgileri kalmamıştı. Hatta kentin *barbarlık* seviyesinde yönetildiğinden bahsetmektedir.[64] Salamis limanının ise ticarete kapatıldığı ve kullanım dışı bırakıldığı bilinmektedir.[65]

Bu süreç M.Ö. 411 yılında Salamis'in I. Evagoras tarafından kontrol altına alındığı güne kadar bu şekilde devam etmiştir. İsokrates, Salamis'in Evagoras'a atalarından kaldığından ve Evagoras'ın, memleketi Aigina'yı terk ederek Kıbrıs'ta bir krallık kuran Teucer'in soyundan geldiğinden bahseder.[66] Yaklaşık olarak M.Ö. 415 yılında Abdemon, Kition'un de desteğiyle Salamis tahtını ele geçirir. Bunun üzerine Evagoras'ın adadan kaçıp Kilikya bölgesindeki Soli kentine sığındığı ve

---

[61] Karageorghis, s.144.
[62] Karageorghis, ss.159–161.
[63] Hill, s.125.
[64] İsokrates, **Kıbrıs Söylevleri "Evagoras", "Nikokles'e", "Nikokles ya da Kıbrıslılar"**, çev. Barış Baysal, Kalkedon Yay., İstanbul, 2015, s.34.
[65] Hill, s.126.
[66] İsokrates, 27.

orada Abdemon'a karşı bir ordu topladığı bilinmektedir. M.Ö. 411 yılında ise Abdemon'u devirerek tahtı ele geçirir.[67] Pers kralı ise hemen otoritesini göstererek Evagoras'ı vergiye bağlamıştı. Evagoras bir yandan Salamis'i yeniden güçlendirmeye çalışarak surları sağlamlaştırıyor ve ordular kuruyor, bir yandan da Atina'nın desteğini sağlamaya çalışıyordu. İsokrates, Evagoras'ın Atina kralı Konon'a yardımlarından, Spartalılara karşı kazandıkları zaferden bahsetmektedir.[68] Bu zaferden sonra Atinalılar özgürlüklerine kavuşmuşlar ve Evagoras'ın heykeli, Konon'un heykeli le birlikte Atina'daki Agora'ya dikilmişti.[69] Ayrıca Evagoras'ın onuruna zeytin dallarından yapılmış bir taç ile onu ve ailesini Dionysos şenliklerine en ön sıralarda davet eden bir beyanname gibi çeşitli hediyeler gönderilmişti. Evagoras, M.Ö. 391 yılında Atina ve Mısır'ın yardımıyla adanın büyük bir kısmını kontrol altına almıştı. Kition, Amathus ve Soloi dışındaki tüm krallıklar gerek kendi istekleriyle gerekse zorla Evagoras yönetimini kabul etmişlerdi. Ne kadar karşı koymaya çalışsa da aynı yıl Amathus da ele geçirilmişti. Soloi kentini ele geçirebilmek ve gözlemleyebilmek için ise Vuni sarayı yaptırılmış; fakat yıkılmıştı.[70] Bu dönemde Atina kralının, Evagoras'a Fenikeli Melekiathon ile mücadelesinde yardım için bir ordu gönderdiği bilinmektedir. Uzun yıllar Evagoras'ın müttefiki olan Atina, M.Ö. 386 Antalcidas barışı döneminde desteğini geri çekmiş ve Kıbrıs üzerinde Pers hâkimiyetini kabul etmişti.[71] Antalcidas barışı ile Atina'ya, Asya'daki tüm şehirlerin, Klazomenai kentinin[72] ve Kıbrıs'ın Pers Krallığına ait olduğunu zorla kabul ettirilmişti.[73] Evagoras ise böyle bir durumla karşılaşınca desteği Mısır'da bulmuştu.

Mısır ve Kıbrıs ittifakı ise Artaxerxes'i (M.Ö.404–358) endişelendirmekteydi. Bunun üzerine Artaxerxes ilk olarak Mısır'a saldırmış ve satraplarından Pharnabazus ve Tithraustes ile Suriye'nin yöneticisi olan Abrocomas'ı oraya göndermişti. Savaş üç yıl sürmüş ve Perslerin başarısızlığıyla sonuçlanmıştı. Bu durumu fırsat bilen Evagoras ise Fenike kıyı şehirlerine saldırıp, Sur kentini ele geçirmiş ve Kilikya'nın

---

[67] Hill, s.127.
[68] Evagoras, Korinthos Savaşı'nın (M.Ö. 395-387) ilk yıllarında Sparta'ya karşı Atina'yı desteklemiştir.
[69] İsokrates, ss.36–37
[70] Karageorghis, s.164
[71] Brown, s.16.
[72] Oniki İon kenti arasında anılan Klazomenai, Urla-Çeşme yarımadasının kuzey kıyısında, İzmir Körfezi'nin ortalarında yer almaktadır.
[73] Hill, s.135.

Perslerle olan bağlantısını koparmıştı.[74] Fakat bu durum uzun sürmemiş, Evagoras M.Ö. 381 yılında Kition'da yapılan savaşta Orontes ve Tiribazus komutasındaki Pers ordusuna yenilmişti.[75] Yapılan antlaşmaya göre sadece Salamis krallığını elinde bulundurabiliyordu. Antlaşma Tiribazus'un etkisiyle yapılmış gibidir. Son çare olarak Tiribazus'a yaklaşan Evagoras barış önerisinde bulunmuş ve Tiribazus da Salamis dışındaki tüm Kıbrıs krallıklarından vazgeçmesini istemişti. Ayrıca bu anlaşmaya göre Evagoras Artaxerxes'e yıllık haraç vermek zorundaydı ve ona bağlı bir krallık haline gelmişti.[76] I. Evagoras'ın M.Ö. 374/373 yılında öldüğü veya öldürüldüğü bilinmektedir. Evagoras, kaynaklarda ise tam bir Helen taraftarı olarak geçmektedir. Adaya gelişiyle birlikte adada uzun yıllar sürecek Helen etkisi görülmeye başlamıştır. Hatta İsokrates, bu dönemde en tanınmış Helenlerin kendi kentlerini bırakarak daha özgürlükçü ve daha adil olan Evagoras yönetimindeki Kıbrıs'a geldiklerinden bahsetmektedir. Ona göre Evagoras, üstün yeteneklere sahip, akıllı, bilge, adil ve dürüst bir insandır.[77] İsokrates herhangi bir suikasttan bahsetmezken, diğer kaynaklarda Evagoras'ın bir suikast sonucu öldürüldüğünden bahsedilmektedir. Suikastın nasıl olduğu ve kim ya da kimler tarafından gerçekleştirildiği ise çok farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Theopompus'a göre harem ağası olan Thrasydaeus, Evagoras'ın iki oğluna gider ve evlenmemiş bir kız ile birlikte babalarına suikast düzenlemeleri için onları teşvik eder. Bu kız ise Evagoras'a başkaldıran Nicocreon'un kızıdır.[78] Diodorus, Evagoras'ı öldürenin daha sonradan tahta oturacak olan oğlu Nikokles olduğundan bahseder.[79] Aristoteles'e göre ise bir harem ağası tarafından kırılan onurunun intikamını almak için öldürülür. Çünkü Evagoras'ın oğlu onun karısının ölümüne neden olmuştur.[80] Birçok akademisyen bu bilgileri ciddiye alınamayacak derecede abartılı bulmaktadır.

Salamis'in yeni kralı artık Evagoras'ın oğlu Nikokles'ti. Nikokles babası için muhteşem bir cenaze töreni düzenlemişti; fakat buna rağmen Evagoras'a yapılan

---

[74] Hill, s.136.
[75] Karageorghis, s.165.
[76] Hill, s. 138.
[77] İsokrates, s.23–24, s.35.
[78] Hill, s.140.
[79] Diodorus, XV 47 8
http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0084%3Abook%3D15%3Achapter%3D47%3Asection%3D8
[80] Aristotle, **Politics,** çev: Benjamin Jowett, Batoche Books, 1999, s.129.

suikastle bir ilgisi olduğu düşünülüyordu.[81] İsokrates ise Nikokles'in düzenlediği cenaze töreninden övgüyle bahsetmekte; sayısız adaklar adandığına, oyunlar, müzikler, şenlikler, at ve trirem yarışları yapıldığına değinmektedir. Adaletin sembolü olarak bahsetmekte ve muhaliflerini sakinleştirme, bozulan devlet ekonomisini düzeltme ve sorunları çözümleme gibi işlerle kendini devlete adadığını vurgulamaktadır. Nikokles 13 yıl tahtta kalmış, eyaletlerin çıkardığı isyanda tutsak edilerek, M.Ö. 361 yılında ölmüştür.[82] Nikokles'ten sonra Salamis kentinin başına II. Evagoras (M.Ö. 361–351) geçti. Bunu izleyen yıllarda Kıbrıs krallıkları birbirlerine karşı savaş açtılar. M.Ö. 351 yılında Kıbrıs krallıkları Atinalı komutan Phokion önderliğinde, Fenike ve Mısır'ın Perslere karşı çıkardığı ayaklanmaya katıldılar. Sadece Salamis kralı II. Evagoras'ın Persleri desteklediği bilinmektedir. Ayaklanma Persler tarafından bastırılabilmiş ve Pers kralı Artaxerxes Salamis tahtına Pnytagoras'ı geçirmişti. Artaxerxes, ayaklanmaya katılan dokuz Kıbrıs krallığına karşı Karya tiranı İdrieus'u göndermiş, bunun üzerine bütün krallıklar ve Pnytagoras da kendi isteğiyle Pers ordusuna teslim olmuştu. Pnytagoras, Pers kralına sadık kalmış ve vergi vermeyi kabul etmişti. M.Ö. 344/343 yılında bütün krallıklar kısa bir süre için Pers hâkimiyetine girmiş ve bu krallıklar özellikle quinquiremeleriyle[83] Pers donanmasına büyük katkı sağlamışlardı.[84]

M.Ö. 4. yy ortalarında Kıbrıs için yeni bir isim ortaya çıkıyordu: İskender. Yıllarca başarılı fetihler gerçekleştirmiş; Adriyatik'ten İndus Nehrine ve Nil nehrinden Aral denizine kadar olan bölgeleri kendi egemenliğine katmıştı.[85] Sıra tabi ki Kıbrıs'a hâkim olmaya gelmişti. Kıbrıs bu dönemde kendi kendini savunabilecek durumdaydı. Şöyle ki artık Salamis'te quinqueremeler üretilmekte ve savaşlar için uygun güçlü gemiler sağlanmaktaydı.[86] Bu gemiler su üstünde güçlü mücadeleler verebilmekte ve iskeleye kadar yanaşarak önemli başarılar elde edebilmekteydi. Kıbrıs deniz gücü ve Kıbrıslı denizciler İskender için çok önemli ve kullanışlıydı. Büyük İskender, Pers İmparatorluğu'na karşı büyük bir zafer kazanmış. Bu zaferi

---

[81] Katia Hadjidemetriou, **A History of Cyprus**, çev: Kostas Hadjigeorgiou, Hermes Media Press Ltd., Lefkoşa, Şubat 2002, s. 82.
[82] Karageorghis, s.166.
[83] İki yanında da beş kürekçinin bulunduğu kadırgalar.
[84] Hill, ss.147–148.
[85] Doros Alastos, **Cyprus in History-a survey of 5000 years**, Zeno Publishers, Londra, 1976, s. 73
[86] William Woodthorpe Tann, **Hellenistic Millitary and Naval Developments**, Cambridge University yay., Newyork, 1930, s. 132.

M.Ö. 333 yılında yapılan İssus Savaşı izlemiş ve Pers kralı Darius büyük bir yenilgi almıştı. Bu zaferden sonra ise Kıbrıs krallıkları İskender'i tercih etmişler ve kendi istekleriyle İskender'e teslim olmuşlardı.[87] Daha sonra İskender sağ kanadın güvenliği için Fenike ve Sur kentini fethetmek istemiş ve 120 gemiyle Sidon'a doğru yol almıştı. Gemilerin başında ise Salamis kralı Pnytagoras'ın bulunduğunu biliyoruz. Pnytagoras ile birlikte Amathus kralı Androcles, Soli kralı Stasanor ve diğerleri de vardı. Böylece İskender'in yanında olduğunu göstermişti. Savaş kazanılmış, İskender memnuniyetinin göstergesi olarak Kıbrıs Krallarının bağımsızlığını tanımış ve onları müttefiki ilan etmişti. Böylece Kıbrıs krallıkları uzun yıllar süren Pers esaretinden kurtulmuş oluyordu. Özellikle Salamis kralını ödüllendirmiş ve Kition'un elinde olan bakır kasabası Tamassus'u Pnytagoras'a vermişti.[88] Stasanor'a ise İskender imparatorluğu'ndaki çeşitli eyaletlerin satraplığı verilmişti.[89]

Kıbrıslı krallar İskender'in müttefikleri olarak Mısır dönüşü İskender'in zaferi için düzenlenen şölende hazır bulunmuşlar ve özellikle Salamisli Nicocreon ve Solili Pasicrates, İskender'in onuruna düzenlenen teatral gösterilerde *choregoi*[90] olarak görev almışlardı.[91] Bunun yanı sıra birçok Kıbrıslının İskender ile birlikte seferlere çıktığını biliyoruz. Orta Asya'ya yapılan seferlerde Solili Nicocles ve Stasanor İskender ile birlikte mücadele etmiş ve İskender, sonradan Bactria ve Sogdiana eyaletleri ile birleştirilecek Drangiana'nın[92] yöneticisi olmuştu. Başka bir seferde ise Kıbrıslı kürekçiler Nearchos[93]'un filosuna yerleştirilmişti. Salamis kralı Pnytagoras'ın iki oğlu Nicocles ve Nitaphon ise aynı filoda savaş gemisinin komutanı olarak yer almışlardı.[94] İskender'in Kıbrıs'ta yapılanlarla bağlantısı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmamamıza rağmen, tüm bu yaşananlar Kıbrıs'ta geçici bir süre için Helenizm birliğinin görülmesini sağlamıştı. Asya'da yaratılan bu durumdan Kıbrıs da etkilenmiş, özellikle bu dönemlerde Kıbrıs krallarının kendi paralarını ender olarak bastıkları görülmüştür. Tüm adaya İskender

---

[87] Hadjidemetriou, s.82.
[88] Alastos, s.74. Hadjidemetriou, s.83.
[89] Karageorghis, s. 167.
[90] Sponsor, mali destekçi.
[91] Hill, s. 150.
[92] İran'ın doğusuyla (Sistan ve Belucistan) Afganistan'ın güneybatısını (Nimruz) kapsayan coğrafi bölge.
[93] İskender'in yol arkadaşlarından biri. Giritli Nearchos.
[94] Alastos, s.74.

adına basılan paralar yayılmış ve krallıkların para basma uygulaması kaldırılmıştı. Sadece Salamis kentinin bir süre daha kendi adına para basmasına izin verilmişti.[95] İskender'in esas amacı ulusları karıştırmak ve kaynaşmış bir devlet oluşturmaktı. Bu amaç doğrultusunda pazar yerleri, tiyatrolar, okullar yaptırarak, planlı şehirler inşa etmiş; limanları ve ticareti geliştirmiş, yeni yollar açmıştı. Böylece hem ticaret hem de insan hareketliliğini rahatlatmak için mali bileşimler yaratmıştır. Kıbrıs ile Atina arasındaki ticari ilişkileri geliştirmiş, hatta Kition ve Salamis'te yaşayan Kıbrıslıların Pire kentine yerleştikleri görülmüştür.[96] Özellikle M.Ö. 330–326 yılları arasına denk gelen Yunanistan'daki kıtlık döneminde, Bir mısır cenneti olan Kıbrıs'ın, Fenike ve Suriye'nin yanı sıra Atina'ya da yardım ettiğini görüyoruz. Kıbrıslı tüccarlar Atinalılara yardım ediyor, I. Euergetes Kıbrıs'tan mısır temin edebiliyordu.[97]

2.2. KIBRIS İÇİN MÜCADELE VE I. PTOLEMAİOS SOTER (M.Ö. 322- M.Ö. 294)

M.Ö. 323 yılında İskender'in ölümüyle komutanları, imparatorluğun mirasını paylaşmak için birbirleriyle mücadeleye giriştiler ve adayı savaş alanı olarak kullandılar. Bu dönemde birçok krallık tahrip edildi.[98] İlk olarak M.Ö. 321 yılının Ağustos ayında imparatorluğun yönetimi için yeni düzenlemeleri görüşmek üzere, İskender'in generalleri Antipatros, Seleucos ve I. Ptolemaios Soter, Suriye'de bulunan Triparadeisos'ta toplanırlar.[99] Görüşmede saltanat vekili olarak Antipatros bulunur ve Seleukos Babilonya'nın, Ptolemaios ise Mısır'ın yöneticisi olarak belirlenir. Fakat Kıbrıs'ın durumunun ne olacağına yer verilmez. Oysa Kıbrıs Doğu Akdeniz'de egemenlik kuran krallıklar için hem stratejik yönden hem de kereste ve bakır zenginlikleriyle ekonomik yönden çok önemliydi. Dolayısıyla komutanlar, özellikle Ptolemaios ve Antogonus, M.Ö. 323 yılından M.Ö. 294 yılına kadar Kıbrıs'ı kendi egemenlikleri altına almak için mücadeleye başlamışlardı. Bir yandan Antigonus Kıbrıs krallarını kendi yanına çekmeye çalışırken, diğer yandan birkaç Kıbrıs krallığının Antigonus'a karşı Ptolemaios'un yanında yer aldığını görüyoruz.

---

[95] Karageorghis, s.167.
[96] Hadjidemetriou, s.83.
[97] Hill, s.173.
[98] Brown, ss.16–17.
[99] Alastos, s.75.

Ptolemaios ani bir hareketle Kıbrıs'ı ele geçirmiş ve krallarla görüşme yapmak için elçilerle birlikte adaya bir filo da göndermişti. Böylece anlaşmayı kesinleştirmeyi amaçlamaktaydı. Salamis Kralı Nicocreon, Paphos Kralı Nicocles, Soli kralı Pasicrates ve Amathus Kralı Androcles kendi rızalarıyla Ptolemaios'un tarafını seçmişlerdi. Marium, Lapethos, Kition, Kyrenia şehirleri ise Antigonus'a bağlılıklarını bildirmişlerdi.[100] Fakat Ptolemaios intikamını almak için oğlu Menelaus'u güçlü bir orduyla krallıkların üzerine gönderir ve Menelaus, Kition dışında diğer krallıkları ele geçirir. Ptolemaios'un çok sert bir siyaset izlediği ve kendisine karşı olanları ağır bir şekilde cezalandırdığı bilinmektedir. Ptolemaios egemenliğine direnen Kition kralı Pumiathon da bu durumdan payını almış, ölüme mahkûm edilmişti. Tüm Fenike tapınakları yakılmış ve Fenike hanedanlığına son verilmişti. Lapithos ve Kyrenia yöneticileri tutuklanmış, Marium krallığı yerle bir edilmiş ve krallık M.Ö. 312 yılında ortadan kaldırılmıştı. Burada yaşayanlar ise Paphos'a nakledilmişti.[101] Bu olaylardan sonra Salamis kralı Nicocren adanın en büyük gücü haline gelmiş ve adanın yönetimini üstlenmişti.[102]

Salamis'in son kralı Nicocreon, I. Evagoras'ın siyasetini benimsemiş, Yunan dünyasına karşı iyi ilişkiler geliştirmiştir. Argos kenti ile kurulan özel ilişkiler yazıtlarda karşımıza çıkmakta ve Hera oyunlarında[103] verilen bir ödülden bahsedilmektedir. Nemea kentinde ele geçirilen bir yazıtta ise Nicocreon, Nemea oyunlarındaki *theorodokoi* lerden biri olarak geçmektedir. *Theorodokoi*, Yunan dünyasındaki önemli bölgelere, oyunları ve mütarekeleri haber veren *Theoroi*lere yardım eden kişiydi ve ev sahipliği yapıyorlardı. Salamis'te açıklanan bu ev sahiplerinden biri Pnytagoras oğlu Nicocreon, diğeriyse Aristocreon oğlu Teukros'tu. Ayrıca Nicocreon'un adına bastırdığı paraların üzerine Apollon ve Afrodit'i resmetmiş, Delphi ve Delos'taki Apollon tapınaklarına da hediyeler göndermişti.[104] Tüm bunlar Ptolemaios ile iyi ilişkiler kurulabildiğine kanıt oluşturmaktadır. Fakat Nicocreon ve Ptolemaios arasındaki bu durum fazla uzun sürmedi. Ptolemaios,

---

[100] Hadjidemetriou, s. 84.
[101] Karageorghis, s.168.
[102] Alastos, s.76.
[103] Hera oyunları, her dört yılda bir Zeus'un eşi Hera için düzenlenen festivallerde oynanan oyunlardı. Oyunlar hakkında fazla bilgi olmamasına rağmen, evli olmayan kadınların saçları açık bir şekilde koşu yarışları yaptıkları bilinmektedir. Evli kadınların ise oyunlara katılmaları ve yarışmaları izlemeleri yasaktı ve ölümle cezalandırıyordu.
[104] Karageorghis, s.168.

Nicocreon'un Antigonus ile gizli bir anlaşma yaptığını öğrendi ve M.Ö. 310/9 yılında komutanları Argoius ve Kallicrates'i Kıbrıs'a gönderdi. Komutanlar Menelous'un da yardımıyla Salamis sarayını kuşattı.[105] Bunun üzerine Nicocreon masum olduğunu ispatlayamamış ve intihar etmiş; kraliçe Axiothea, kızlarını öldürmüş ve gelinlerini de kendilerini öldürmeleri için ikna etmiş, tüm aile Nicocreon'un oğulları tarafından saraya kapatılmış ve saray ateşe verilmişti. Böylece Salamis kraliyet ailesi çok acı bir sonla tarih sahnesinden siliniyordu.[106] Diodorus bu olayın, Nicocreon'un değil, Paphos kralı Nikokles'in başına geldiğini anlatmaktadır. Ptolemaios'a karşı Antigonus ile anlaşma yapanın Nikokles olduğundan, komutanların Paphos'u kuşattığından ve eşi ile tüm ailenin sonunu getiren yangından bahsetmektedir.[107] Salamis'te yapılan kazılarda ise bir anıt mezar bulunmuştur. Mezardan elde edilen buluntular Diodorus'u kanıtlar niteliktedir. Hatalı olan tek yanı, Diodorus'un bu olayın Paphos Kralının başına gelmiş olduğundan bahsetmesidir. Mezarda, kireç taşından başı olmayan heykeller, bronz bir zırh, sayısız balista topları, arkaik terakota heykelcikleri ve çömlek kırıkları bulunmuştur. Ayrıca ölü külleri, kömürleşmiş tohum ve erimiş bir altın taç parçalarının izlerine rastlanmıştır. Tüm bu buluntuların ise M.Ö. 5. Ve 4. Yy'lara tarihlendirilmiş ve mezarın Nicocreon'a ait olduğu belirlenmiştir.[108] Anıt mezarın kim tarafından dikildiği kesin olarak bilinmemektedir. Büyük olasılıkla M.Ö. 306 yılında Demetrius Poliorketes başa gelince, tüm savaş ölülerini defnedilmesini sağlamıştır.[109]

Salamis'ten sonra adanın ikinci büyük gücü olan Nikokles yönetimindeki Paphos'tu. Paphos, İskender döneminde ayrıcalıklı bir krallık değildi. Çünkü Afrodit'in başrahipleri olarak dini işlerle ilgileniyordu. İskender'in ölümünden sonraki yıllarda Nikokles, Paphos krallığı için önemli değişiklikler yapmış, tutucu bir politika izlemiş ve krallığı yeniden güçlendirmişti. Salamis ve diğer krallıklar Yunan hece yazısını kullanırken, onun döneminin yazıtlarında ve paralarında Kıbrıs hece yazısını görmek mümkündür. Ancak daha sonraları Yunan hece yazısını kullandığı gözlemlenmektedir. Bir süre sonra Afrodit kültünün yanında Hera kültü de

---

[105] Bu tarih bazı kaynaklarda M.Ö. 311 olarak geçmektedir. (Karageorghis, s.168.)
[106] Karageorghis, s.168.
[107] **Diodorus Sicilus**, XX, 21:1.
[108] Catheryn Leda Cheal, **Early Hellenistic Architecture and Sculpture in Cyprus: Tumulus 77 at Salamis**, University of Michigan, 1973, ss.15–19.
[109] Plutarch, **Demetrius.**

gelişmişti. Nikokles, tahtı Paleopaphos'tan Neopaphos'a nakletmiş ve burada bir Afrodit Agrotera tapınağı yaptırmıştı.[110] Bir diğer önemli krallık Kral Androcles yönetimindeki Amathus'tu. Fakat tüm krallıklar ortadan kaldırılmıştı. Böylece yaklaşık bin yıldır varlığını sürdüren Kıbrıs krallıklarının sonu gelmişti. Çünkü kurulacak olan merkezileşmiş idari yapı içerisinde, böyle yerel ve özerk bir yapılanmaya, bağımsız ve güçlü yöneticilere yer yoktu. Kıbrıs'ta tek yönetici Menelaus kalmıştı.

Ptolemaios'un Kıbrıs üzerindeki hâkimiyeti uzun sürmez. Antigonus adayı işgal ederek hem Ptolemaios'u yok etmek hem de Cilicia ve Suriye'nin egemenliğini almak ister. Bu amaçla Poliorcetes olarak da bilinen oğlu Demetrius'u Kıbrıs'a gönderir ve M.Ö. 306 yılında Demetrius 15,000 atlı, 400 yaya ve yaklaşık 200 gemilik bir filoyla Kıbrıs'a saldırır. Kuzeyde konumlanarak önce Urania ve Kappasia'yı alır ve Karpaz yarımadasından Salamis'e doğru ilerler. Şehre gelmeden 12,000 yaya ve 800 atlıyla onu bekleyen Menelaus ile karşılaşır. Menelaus ve oğlu, Demetrius tarafından tutsak edilir; fakat Demetrius onlara iyi davranır ve onları Ptolemaios'a gönderir.[111] Menelaus Salamis'e çekilip kuşatmaya karşı surları güçlendirir ve kardeşi Ptolemaios'tan yardım ister. Ptolemaios 140 savaş gemisi ve 200 asker gemisiyle Salamis'e doğru gemi ile yola çıkmıştı. Yolda Demetrius ile karşılaşmış ve ağır bir yenilgi almıştı. Demetrius 80 savaş gemisi ve içerisinde 8,000 asker barındıran 100 asker gemisini ele geçirmişti. Salamis çevrelenmiş ve adanın egemenliği Demetrius'a geçmişti.[112] Daha sonra esir aldığı Menelaus ve Ptolemaios'un oğlunu hediyelerle donatarak birkaç arkadaşıyla birlikte Ptolemaios'a göndermişti.[113] Böylece savaşta aldığı yaraları iyileştiren Ptolemaios'un iyiliklerine karşı borcunu ödemiş oluyordu. Ayrıca esirleri serbest bırakmış, ölülerin ise yakılmasını sağlamıştı. Dolayısıyla bu durum Nikokreon adına anıt mezar diktirenin Demetrius olduğunu akıllara getirmektedir. Böylece savaşta acılar çeken ve intihar etmek zorunda kalan cesur bir kralı onurlandırmak istemiştir.[114] Fakat tutsaklar arasında Ptolemaios'un haremine ait birkaç kişi de vardı ve Demetrius bu

---

[110] Karageorghis, s.170.
[111] İsus Savaşı'nda İskender de Darius'a iyi davranıp, onu serbest bırakmıştı.
[112] Alastos, s.79.
[113] Philip Newman, **A Short History of Cyprus**, Longman Green and Co., İngiltere, 1940, s.44.
[114] Karageorghis, s.171.

cariyelerden Lamia'ya âşık olmuş, onu geri göndermemişti.[115] Salamis Demetrius'a sadık bir şehirdi. Hatta Demetrius'un Antigonus'un kraliyet hazinesini buraya getirdiği ve annesi Stratonice'in de burada yaşadığı bilinmektedir.

Demetrius Kıbrıs'ı M.Ö. 294 yılına kadar hiçbir güçlükle karşılaşmadan yönetmişti. Hatta Ptolemaios M.Ö. 299/8 yılında Demetrius'un Kızı Ptolemais ile evlenmesini istemişti. Fakat adanın ele geçirilmesi Ptolemaios için hala önemini korumaktaydı. Çünkü Kıbrıs Mısır'ın korunması için Doğu Akdeniz'de çok önemli bir konumdaydı. Bu stratejik önem hem Anadolu Hem de Suriye'ye olan yakınlığından da kaynaklanmaktaydı. Demetrius, bir süre sonra adayı ihmal etmeye başlamıştı. Ayrıca Efes ve Milet Lysimachos'un eline geçmiş, Seleucos da Kilikya'yı' işgal etmişti. Bu durumdan yararlanan I. Ptolemaios, M.Ö. 294 yılında Kıbrıs ele geçirir. Adada sadece Demetrius'un ailesi kalmış, Ptolemaios zorlanmadan Salamis'i de alınca Demetrius'un da daha önce yaptığı gibi, onları hediyelerle donatarak serbest bırakmıştı[116]. Böylece ada M.S. 58 yılında Roma egemenliğine girene kadar yaklaşık 250 yıl Ptolemaiosların egemenliğinde kalacak ve Mısır krallığının bir parçası olacaktı.

2.3. KIBRIS'TA PTOLEMAİOSLAR YÖNETİMİ

İskender ve Ptolemaios İmparatorluğunun yönetim anlayışları, ekonomik gelişmişlikleri, dinsel ve sosyal yapıları, bilimsel ve kültürel faaliyetleri egemenliği altındaki ülkeleri de etkilemekteydi. Bu yapılardaki kusursuzluk, egemenliği altındaki uygarlıkları da etkisi altına almaktaydı. İskender fetihlerinde geleneksel baskı modelini uygulamamıştı. Yunan teknikleri yerli uygulamalarda yerini almaya başlamış ve böylece bu yerlere gelişme imkânı kazandırmıştı. Birçok alanda fabrikalar ve atölyeler kurulmuş, tarımsal alanda pek çok gelişme yaşanmış, bir nevi takas usulüyle bölgeler arası değiş-tokuşlar başlamıştı. İskenderiye limanı Doğu ve Batı arasındaki ticaretin merkezi olmuş ve İskenderiye, Akdeniz bölgesinin en önemli kenti haline gelmişti.[117] Bu durum insanlar arasında muhteşem bir kültürel etkileşim ve kaynaşmanın göstergesidir. Tüm Yunan şehirlerinde öğrenim merkezleri

---

[115] Plutarch, **Demetrius.**
[116] Philip Newman, **A Short History of Cyprus**, Longman Green and Co., İngiltere, 1940, s.44.
[117] Newman, s. 46.

kuruluyor ve Yunan yerleşimciler ile Yunan memurlar bilginin yayılmasında önemli bir rol üstleniyordu. Böylece Yunanca evrensel bir dil olma özelliği kazanıyordu.[118] Dönemin en önemli devlet üniversitesi İskenderiye'de kurulmuş ve kütüphanesiyle ün salmıştı. Söylenilene göre İskenderiye Kütüphanesi'nde papirüs ve parşömenden oluşan 700,000 el yazması rulo bulunuyordu.[119] I. Ptolemaios'un Yunanistan'da bilgelikleriyle tanınmış bir grup adama, araştırmalarını tamamlamaları için her türlü olanağı sunduğu bilinmektedir.[120] Böylece etkisi günümüze kadar gelecek Yunan kültürünün temelleri atılmış oluyordu.

Mısır, I. Ptolemaios krallığını ilan ettiği dönemden beri Ptolemaioslar tarafından mutlakiyetçi bir anlayışla yönetiliyordu. Ptolemaioslar, krallık makamının görevlerini yürütmede firavunların uyguladıkları mutlak yönetimi devam ettirmişlerdi.[121] Kıbrıs'ta ise durum bundan biraz farklıydı. Kıbrıs Mısır'dan farklı bir coğrafi özelliğe sahip olmakla beraber Kıbrıs'ın gelişmiş sanayisi ve belirli bir rotası vardı. Fakat bu dönemde totaliter Ptolemik sisteme uymak zorunda bırakılmıştı. Kıbrıs'taki Ptolemaioslar entrikalarıyla bunca yıl başka yöneticiler altında yaşam mücadelesi veren krallıkların yok olmasına neden oluyordu. Kıbrıs'ta yönetim, yarı askeri idareyle sağlanmıştı. Bu dönemde Kıbrıs'ın idari amaçlarla dört bölgeye ayrıldığını görüyoruz: batıda Paphos, güneyde Amathus, doğuda Salamis ve kuzeyde Lapethus. Adanın yönetimi Ptolemaios'un adayı egemenliği altına aldığı zamandan itibaren başında bir bulunduğu askeri yönetim şeklinde düzenlenir ve yönetimde hiçbir Kıbrıslı kumandana yer verilmez. Yönetici, İskenderiye'de bulunan kraliyet mahkemesinin asil soyluları arasından seçilen *strategos*[122] idi. Strategoslar hem halkın yöneticiydi, hem de orduyu komuta etmekle görevliydi. Ayrıca M.Ö. 1. yy başlarına kadar Salamis'te ikamet etmekteydi. İlk strategosun Salamis kralı Nicocreon, ikincisinin ise Menelaus olduğu bilinmektedir.[123] Bununla birlikte strategosların zaman zaman yeni unvanlar aldığı da görülmüştür. Bir süre sonra Ptolemaios Epiphanes (M.Ö. 203–181) döneminde strategoslara dini yetki verilmiş

---

[118] Alastos, ss. 80–81.
[119] Newman, s. 45.
[120] Bu kişiler: Geometri alanında Euclid, dünyanın boyutunu hesaplayan Eratosthenes, konik parçalar üzerinde çalışan Apollonius, yıldızların ilk haritasını yapan Hipparchus, büyük mühendis Archimedes ve anatomi çalışan Herophilus'tur.
[121] Hadjidemetriou, s.86.
[122] Vali, yönetici komutan.
[123] Karageorghis, s.172.

ve başrahip statüsünü de *–archiereus-* kapsayarak görevleri genişletilmişti.[124] Böylece özel bir dini görev yerine getirmeden bir rahipler kolejinin (a coolege of priests) başına getirilmişti. Eskiden her tapınağın ayrı rahibi vardı, bu görevle birlikte ise dini merkezlerin ve tapınakların gelirlerini toplama görevini tek bir başrahip üstlenmekteydi. Hem strategosluk hem de archiereusluk görevine sahip ilk memurun M.Ö. 203 yılında göreve atanan Polykrates olduğu bilinmektedir.[125] Diğer önemli görevliler arasında Askeri mühendis şefi (Chief military engineer) vardı. Askeri Mühendis Şefi'nin görevi adanın korunmasını denetlemek, savaş için gerekli olan kuşatma aletleri, mancınık[126] ve koçbaşıların[127] bakımını ve kurulumunu yapmaktı. Ayrıca Kraliyet avının da kaptanıydı (captain of royal hunt). Diğer önemli kişi *Epistates*'ti. Baş gözetmendi. Görevleri halkın ekonomik sorunlarına bakmaktı ve bu görevler üretim ve takasla sınırlandırılmıştı. Ekonomiyi planlayan ve planı uygulamaya koyan kişiydi. Böylece ekonomi tekelleştirilmiş ve devlet kontrolünde düzenlenmiş oluyordu. Bakır madeninin işletilmesi de ayrı bir yöneticiye aitti. Bu kişiye de *antistrategos* adı veriliyordu. II. Soter döneminde antistrategos olan Aegyptus oğlu Potamon adına Paphos'ta bir heykel bulunmuştur. Üzerinde ise madenlerin yönetici şefi olduğuyla ilgili bilgiler yer almaktadır.[128] Ayrıca özellikle adanın en büyük şehri olan Salamis'te gymnasionların idaresinden sorumlu *gymnasiarch*lar, arşiv memurları *chreophylakes*ler ve yarışmalar düzenleyen *agonothetes*ler de yer alıyordu.[129] Kıbrıs'taki bu yönetici kadro direk olarak Mısır Kralının kontrolü altındaydı. Atamalar Mısır'dan yapılıyor, yönetim, din, ekonomi ve Kıbrıs'taki idari yapıya dair her şey buradan idare ediliyordu. Bu görevlere getirilen kişiler Mısır hiyerarşisinde yüksek makama sahip soylulardan oluşuyordu. Adaklardan ve paralardan dönem dönem bazı strategosların ayrı krallıkları kurduğunu öğreniyoruz. Mısır ise bu durumu hoş karşılamamış ve sadık olmayan strategosları ölüm cezasına çarptırmıştı. Şehirlerin iç tüzüğünün nasıl yürütüldüğü hakkında bilgilerimiz ise sınırlıdır. Sadece özerklik biçimlerinin korunduğunu

---

[124] Alastos, s.84.
[125] Hadjidemetriou, s.89.
[126] Duvarları hasara uğratmak için kullanılan, bir kol kullanılarak uzak mesafelere fırlatmalar yapabilen silah.
[127] Genellikle birkaç kişi tarafından elde taşınarak; vurarak kapı kırmaya, aralamaya ya da duvar yıkmaya yarayan silah. Katapult.
[128] Hill, s.178.
[129] Karageorghis, s.172.

söylemek mümkündür. Paphos örneğinde olduğu gibi, şehir kendi şehir sekreterine, *boule*[130] ve *demos*[131]una sahipti.[132]

II. Eugerthes Physcon döneminden Büyük İskender dönemine kadar Ptolemaiosların ordu sisteminin *koina* adı verilen birliklere bölündüğünü ve bu birliklerin strategoslar ya da seçkin insanlara bağlı olduğunu biliyoruz. Bu birliklere bağlı olmayanlar ise ihtiyaç fazlası olarak birleştirilirdi. Kıbrıs birliğinin ise askeri bir birlik olmasına ihtimal yok gibidir.[133] Yönetici kadro dışında ücretli askerlerin önemli bir kısmı Kıbrıs'a yerleştirilmişti. Bu askerler *phrourarchoi* adı verilen garnizon komutanları tarafından yönetiliyordu. Böylece adada yaya ve süvarilerden büyük bir ordu kurulmuştu. Yaya birliklerin komutanı *hegemoneler* ve süvari birliklerinin komutanı *hipparchoilerdi.* Kasabalarda bulunan garnizonlar ise ilk başta birlikler farklı uluslardan oluşmaktaydı ve tüm askerler *Koinon Kyprion* adı verilen orduda birleştirilmişlerdi. Böylece Ön Asya veya Ege'de çıkacak herhangi bir tehlikeye buradan daha kolay müdahale etmek amaçlanmıştı.[134] Bu ordunun dini bir özelliği vardı ve hanedan kültü için kullanılıyordu. İleriki dönemlerde ise ordunun Roma'ya karşı Kıbrıs'ta Ptolameioslar yönetiminin devamlılığını sağlamak için çabaladıklarını biliyoruz.[135] Ayrıca ordu bakır para basma yetkisine de sahipti.[136] Ptolemaios Eugertes (M.Ö. 146–116) döneminde strategoslar, amiral *-nauarchos-* yapılmış ve Kıbrıs, donanma merkezi haline getirilmişti. Ptolemaioslara muhteşem gemilerle büyük zaferler kazanma olanağı tanıyan Kıbrıslı gemi inşa mühendisleri vardı. Zengin ormanlarıyla Kıbrıs, özellikle Paphos gemi yapımında kereste imkânı sağlamaktaydı. Yapılan yeniliklerde Salamis'in *quinqueremeleriyle* ünlü olduğunu biliyoruz. Kıbrıslı ünlü gemi inşa mühendisi Pyrgoteles, II. Ptolemaios için bir *eikoseres* ve *triakonteres* yapmıştı. Bu gemilerin devasa oldukları ve krala karşı konulmaz bir güç kazandırdıkları söylenmektedir. II. Ptolemaios aldığı başarılarda Pyrgoteles'in payı da olduğu için, Paphos'a onun heykelini diktirmişti.[137] II. Ptolemaios'un kürekçilerin iki grup halinde düzenlendiği ve her grupta on kişinin

---

[130] Kent devletlerinde danışma meclisine verilen ad.
[131] Halk.
[132] Hill, s.179.
[133] Hill, s.178.
[134] Alastos, s.84.
[135] Hill, s.178.
[136] Hadjidemetriou, ss.90–91.
[137] Hill, ss. 174–175.

bulunduğu *twenty* adı verilen gemilere sahip olduğunu biliyoruz. Pyrgoteles ise başka bir sistem kurarak, kürekçileri üçlü gruplar halinde yerleştirmiş ve buna da *thirty* adı verilmiştir. *Thirty*lerde de her grupta on kürekçi bulunmaktaydı. *Forty* adı verilen gemi ise çok uzundu. Bu yüzden kürekçileri dörtlü gruplar şeklinde düzenleyecek bir sistem kurmuşlardı.[138] Ve bu devasa gemi yapımı Kıbrıs'ta birkaç yüz yıl daha devam edecekti. Ayrıca Amiral-strategosların yanına yardımı olarak–*grammateus*- verilmişti. Böylece idari mekanizma olarak çalışan strategoslar, vergi toplama yetkisine de sahip olmuşlardı. Kıbrıs'ta bulunan ve ücretli askerlerden oluşan ordunun çok büyük ve muazzam bir ordu olduğunu II. Soter dönemine denk gelen bilgilerden de anlamak mümkündür. M.Ö. 104 yılında Soter'in Ptolemaios'a karşı Kıbrıs'ta 30,000 yaya ve atlıdan oluşan bir askeri birliğe sahip olduğu bilinmektedir.[139]

Ptolemaioslar yönetiminin ilk dönemlerinde tarımsal üretim artmış, *economos*ların denetiminde oluşturulan daha iyi ekonomik düzenlemelerle Kıbrıs, yüksek bir refah seviyesine ulaşmıştı. Bu durumun göstergesi hiç şüphesiz paralardır. İskender döneminde paraların genellikle İskender adına basıldığını görüyoruz. M.Ö. 306 yılına kadar da bu şekilde devam eden bir para sistemi vardır. Her şehir Büyük İskender'in yaarttığı sisteme bağlı kalarak kendi parasını basabilmiştir. M.Ö. 306 yılından M.Ö. 294 yılına kadar Antigonus ve Demetrius'un kendi paralarını kullandıklarını görüyoruz. Ptolemaioslar döneminde ise basılan en önemli para hiç şüphesiz Salamis yerine başkent olan Paphos'ta basılan altın paraydı. Paraların basıldığı yerler bakır, altın ve gümüş madenlerinin çıkarıldığı Paphos, Salamis ve Kition'du. Madenler ve ormanlarla, zenginlik ve sürekli devam eden bir kereste desteği sağlamıştı. Aynı şekilde ticaret de gelişmişti. İhraç edilen şarap, tahıl, kereste ve bakır madeni Kıbrıs ekonomisine güçlü bir kaynak oluşturmaktaydı. Hatta M.Ö. 328 yılında Mısır'da bir kıtlık yaşandığı ve III. Ptolemaios Evergetes'in Kıbrıs,Suriye ve Fenike'den mısır ithal ettiği bilinmektedir.[140] Doğudan ve Mısır'dan İthal edilen mallar ise çoğunlukla lüks ürünlerdi. Dokumacılık ve yukarıda da bahsettiğimiz gibi gemi yapımı en önemli sanayi kuruluşları haline gelmişti. Özellikle Avrupa'dan göçler gelmeye ve nüfus artışları yaşanmaya başlamıştı.

---

[138] Tann, ss.134–139.
[139] Hill, s.178.
[140] Karageorghis, s.173.

Ücretli askerlerin oluşturduğu garnizon şehirlerinin yanı sıra büyük olasılıkla M.Ö. 3. yüzyılın ikinci çeyreğinde yeni şehirler kuruldu. Bu şehirler arasında *Arsinoeler* olarak geçen üç şehir dikkat çekmektedir: biri I. Ptolemaios Soter tarafından yerle bir edilen eski Marium tarafında, diğeri doğu kıyısında giderek çamurla dolan Salamis'e alternatif bir liman sağlamak amacıyla ve sonuncusu ise Güney kıyısında kurulmuştu.[141] Arsinoelerden başka, adada önceden var olan şehirlerin dışında başka şehirler de kurulmuş ve tüm şehirlerde imar faaliyetlerine girişilmişti. Hamamlar, gymnasionlar, okullar, tiyatrolar ve Yunan kültürüne ait daha bir çok yapıyla, ayrıca mermer ve sert kireç taşından yapılmış bir çok heykelle, Kıbrıs'ta bu dönemde kurulan şehirler Yunan şehir özellikleri taşıyorlardı. Bu doğrultuda Yunan mimarisi de zenginleşmiş ve Kıbrıs da Yunan etkilerinden izlerin kaldığı ülkelerden biri olmuştur. İskenderiye'de bilime verilen önem Kıbrıs'a da yayılmış, gymnasiumların idaresinden sorumlu *gymnasiarch*ların denetiminde Salamis ve Paphos gibi başlıca şehirlerde açılan bu yerlerde yeni bilgiler öğrenilmeye başlanmıştı. Gymnasiumlar, çocukların felsefe, tarih, edebiyat, tıp öğrenmelerini sağlamasının yanında, bedensel eğitimleri için de faydalı olan kurumlardı. Fakat bu kurumların üst sınıflara yönelik olduğu bilinmektedir. Basılmış kitaplar ve genel bir eğitim sistemi yoktu. Dolayısıyla bu dönemde Kıbrıs'ta eğitim geniş kitlelere yayılamamıştı. Bütün kültürel faaliyetler gymnasium, tiyatro ve stadion üçlüsünde yapılmaktaydı. Yapıların çok azı günümüze kadar gelebilmiştir. Örneğin Salamis'te Helenistik gymnasium olduğuna dair kalıntılar bulunmuştur. Birçok Helenistik yapının tekrarlanan depremler sonucu yıkıldığı gözlemlenmiştir.

Bunun yanı sıra öğretileri tüm Helen dünyasına ve Roma'ya yayılmış, stoacılık felsefesinin kurucusu Kıbrıslı Zenon'un varlığından söz etmek gerekir. Zenon M.Ö. 336 yılında Kition'da doğmuştur. Levant'a yaptığı keşif gezileri sırasında Platon'un yazılarıyla karşılaşmış ve felsefeye yönelmiştir. Daha sonra Atina'ya giderek Kynik, Epikür ve Platon okullarında eğitim almıştır. Tüm bu öğretilerden sonra ise kişisel ihtiyaçlarına uygun, stoacılık felsefesini geliştirmiştir. Stoacılık, *stoa* kelimesinden türetilmiştir. Stoa, Antik Yunan mimarisinde agoraların yanında yer alan, üstü kapalı, sütunlu galerilere verilen isimdir. Buralar, yönetim ve ticaret merkezleri olarak kullanılmakta olup halka açık yerlerdi. Stoacılık felsefesi

[141] Alastos, ss.85–86.

materyalisttir. Fakat tüm materyal evren Zenon'a göre belirlenmiştir. İnsan, rasyonel bir varlıktır ve erdeme özgürleştikçe, yani tutkular ve bu tutkuların yaratmış olduğu sahte değerlerden sıyrılabildikçe kavuşacaktır.[142] Zenon tüm farklı ulusların birleşebileceği ve kardeşçe yaşayabilecekleri bir devlet arzulamaktaydı. Bu arzusunu bir dönem Kıbrıs'ta gerçekleştirebilmişti. Kıbrıs şehirlerinin Zenon döneminde birbirleriyle iyi anlaştıkları bilinmektedir. Bu kozmopolit yurttaşlık, insanlar üzerinde güçlü bir etki yaratmış ve özellikle Roma İmparatorluğu Zenon'un bu kendine özgü devlet anlayışından çok etkilenmişti.[143]

Yunan kültürünün etkisi dini alanda da görülmekteydi. Apis[144] ve Osiris[145] tanrıları Yunan etkisiyle Serapis[146] haline gelmişti. İskenderiye'deki Serapis tapınağı, büyük Serapis heykeliyle dünyayı saran kültün merkezini oluşturuyordu. Böylelikle, Grek ve Ön Asya kültürlerinin karışıp kaynaşmasıyla Helenizm denilen yeni bir dönem oluşuyordu. Ptolemaioslar da bu yeni tanrıyı geliştirmeye başlamışlardı. Özellikle Mısır firavunu I. Ptolemaios döneminde Serapis adına tapınaklar yapılmıştı. Bu kaynaşmadan Kıbrıs da etkilenmiş, Ptolemaioslar yönetimi boyunca Yunan tanrılarının yanı sıra Mısır tanrıları da benimsenmişti. Kıbrıs'ta bulunan İsis heykeli, Mısır'daki gibi tasvir edilmiş, bir başka heykelde ise Mısır tanrısı İsis Kıbrıs versiyonunda tasvir edilmiştir. Bu tasvirde İsis, kollarında oğlu Horus[147] ve arkasında duran kocası Osiris ile betimlenmiştir. Soli'de ise bir Afrodit-İsis tapınağı bulunmuştur. Kition'da Apollon, Palaepaphos'ta Afrodit, Salamis'te Zeus gibi eski kültlerin yanında, tanrıçalaştırılmış kraliçe Arsinoe, Kibele, Serapis, Büyük iskender, Canopus ve Eros gibi birçok Yunan ve Mısır tanrı ve kahramanlarının heykelinin de bulunması, Kıbrıs'ta görülen Mısır ve Yunan etkilerine bir kanıt oluşturmaktadır. Tüm dini faaliyetler önceki sayfalarda da bahsettiğimiz gibi *archiereus*ların yönetimindeydi. Bir başka dikkat çeken durum Ptolemaios Philadelphus'un (M.Ö.

---

[142] Ernst Von Aster, **İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi**, çev: Vural Okur, İm yay., İstanbul, Şubat 2005, ss. 285-286.
[143] Alastos, s. 47.
[144] Antik Mısır'da tapılan canlı hayvanlar. Bunların en önemlisi ve şöhret sahibi olanı Apis (Hapi) Öküzü'dür.
[145] Osiris, Geb ve Nutun ilk oğlu yer altı dünyasının hâkimidir. Tüm Mısır tarihi boyunca dualar ve büyüler Osiris'e yöneltilmiştir.
[146] Mısır Tanrısı serapis, Zeus-Serapis veya Serapis-Helios gibi ikili adlarla anılır, bazen de Mısır ana tanrıçası İsis ile aynı tapınakta tapılırdı. Sütun şeklinde bir başlık giyen sakallı bir adam olarak betimlenir. Güneş ve boğa simgeleridir.
[147] Eski Mısır mitolojisinde Güneş tanrısıdır. Şahin başıyla tasvir edilir. Yunan mitolojisinde ise sessizlik tanrısıdır.

285–246) karısı Arsinoe'nin, Afrodit ile özdeşleştirilmesidir. Arsinoe-Kypris olarak tanrıçalaştırılmış, adına altın paralar basılmış ve Arsinoe kültü M.Ö. 2. yy'a kadar devam etmiştir.[148] Ptolemaios Philadelphus üç ayrı yerde karısı Arsinoe adına şehirler inşa etmiştir. İlki M.Ö. 312 yılında I. Ptolemaios tarafından yerle bir edilen Marion'da kurulmuştur. Diğer iki şehirden biri doğu kıyısında Salamis ve Lefkolla arasında; diğeri ise Paleopaphos ve Nea Paphos arasında kurulmuştur. Tüm bu şehirler Arsinoe olarak adlandırılmıştır.[149]

Ptolemaioslar en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş ve tasarlanmış bir ekonomik düzen yaratmışlardı. Tapınak mülkü olan ve saray mensuplarına ait topraklar hariç, diğer tüm topraklar kralın topraklarıydı ve bu topraklar kral adına, *kralın çiftçileri* tarafından ekilip biçiliyordu. Çiftçiler çıkan mahsulün kendisine yetecek kadarını aldıktan sonra gerisini devlete bırakıyordu. Bu dönemde bu şeklide birçok devlet tekelleri görmek mümkündü.[150] Bu çiftçilerin ne ekip biçecekleri devlet tarafından belirleniyor ve buna dair bir sözleşme yapılıyordu. Karpazdan geldiği düşünülen mermer bir tabletin üzerindeki onursal bir yazıtta ise haznedar Zaton'un çiftçilerle birlikte, bölgedeki Ptolemais garnizonundan sorumlu memur Yunanlı Sophanes'i onurlandırdığından bahsetmektedir.[151] Yazıtta çiftçilerden *panoikioi* diye bahsedilmektedir. Çünkü bu çiftçiler Zaton'un haznedarı olduğu toprakların çiftçileriydi ve aileleriyle birlikte bu toprağa bağlıydılar. Bu durumun nasıl bir bağlılık olduğu tam olarak bilinmese de çiftçilerin köle ya da esir olmadıkları bilinmektedir. Fakat çiftçilerden bahsedilmesi sosyal bir statüye sahip olduklarının kanıtıdır. Yazıtlarda köleler veya esirlerden bahsedilmesi mümkün değildir. Ayrıca toprağın kime ait olduğuyla ilgili de bir bilgi yoktur. Büyük olasılıkla bu topraklar İskenderiyeli bir memura aitti. Bu dönemlerde kralın kendi isteğiyle memurlarına topraklar vermeyi bir gelenek haline getirdiği bilinmektedir. Bu dönemde yaşam koşulları giderek iyileşiyor ve nüfus hızlıca artıyordu. Sulama kanalları ve suyolları geliştiriliyor, böylece üretimde süreklilik ve çeşitlilik sağlanıyordu. Üretimi sağlayan tüm topraklar geniş bir denetleyici sistem ile kontrol ediliyordu. Kazanılan savaşlar Ptolemaioslara madenler ve taş ocağı için iş gücü sağlıyordu. İskenderiye bu

[148] Hadjidemetriou, ss.90–91.
[149] Karageorghis, s.172.
[150] Hadjidemetriou, s.87.
[151] Hadjidemetriou, s.88.

dönemde Yunanistan, Ön Asya ve Suriye'nin en önemli pazarı haline gelmişti. Böylece ekonomik bağımsızlık kusursuz bir şekilde kazanılmıştı. Bu görkemli Ptolemik sistem, devlet görevlileri, Yunan denetleyiciler, Makedonyalı devlet adamları ve bunların soyundan gelen kişiler tarafından yönetiliyordu. Vergiler devlete topyekûn ödeme yapıp toprağın hakkını bir süreliğine devralan kişilerce toplanıyordu.[152] Kıbrıs yaklaşık olarak 250 yıl Ptolemaioslar egemenliğinde kalmış ve yönetimi stabil bir şekilde yukarıda anlattığımız gibi devam etmiştir.

2.4. PTOLEMAİOAS YÖNETİMİNİN SONU

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi uzun bir dönem Ptolemaiosların yönetiminde kalan Kıbrıslıların bu durumdan memnun olduğu ve Ptolemaiosların yönetimiyle yüksek bir refah düzeyine ulaştıkları bilinmektedir. Fakat bazı dönemler memnuniyetsizlikler de olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Pausanians şöyle bir olaydan bahsetmektedir: II. Ptolemaios Philadelphus, Kıbrıs'ta çıkardığı karışıklıktan dolayı Eurydice'in oğlunu ölüme mahkûm etmiştir.[153] Eurydice, I. Ptolemaios Soter'in eşidir. Ölen oğlunun ise birkaç aylığına Makedonya kralı olup, M.Ö 279 yılında görevden alınan Meleagar olduğu sanılmaktadır.[154] Bu dönemlerle ilgili diğer bilgilere, genellikle heykel formunda bulunan onurlandırma yazıtlarında rastlamak mümkündür. Philopator'un hükümdarlığı döneminde, Pelops hakkında bilgilere, eşi Myrsine için yapılmış onurlandırma yazıtlarından ulaşılmıştır. Yazıtta Philopator ve eşi Arsinoe'den ve Pelops'un Philopator'a olan bağlılığından bahsedilmektedir. Polybius ise Pelops'un M.Ö. 203 yılında saltanat vekili Agathocles tarafından Suriye kralı Büyük Antiochus'a elçi olarak gönderildiğinden bahsetmektedir. Aynı yıl henüz çocuk yaşta olan Epiphanes tahta çıkmıştı. Polycrates'in bu dönemde Kıbrıs'ı, çocuk kral için korumuş ve zamanı gelince de içtenlikle krala devretmişti.[155] Kıbrıs M.Ö. 1. yy'ın sonları ve M.Ö. 2. yy başlarında kendini Suriye ve Mısır arasındaki çekişmelerin ortasında bulmuştu. Suriye kralları Kıbrıs'ı almak için Mısır ile mücadelelere girişmişlerdi. Ptolemaioslar'ın bu sıkıntılı dönemlerinde, her zaman

[152] Alastos, ss.82–83.
[153] Hadjidemetriou, s.88.
[154] Hill, s.186.
[155] Hill, s.187.

Mısır ile dost olan Suriye Kralı Büyük Antiochus Kıbrıs'ı almak için planlar yapmaktaydı. Epiphanes'in çocuk yaşta başa geçmesini fırsat bilerek adayı ele geçirmek için harekete geçmişti. Efes'e doğru hareket ederken, mürettebatının Eurymedon yakınlarında isyan etmiş, bu isyanın bastırılmasından sonra ise Saros'ta fırtınaya yakalanmış ve neredeyse bütün gemilerini kaybetmişti. Böylece Seleucia'ya geri dönmek zorunda kalmıştı.[156]

Fakat bu dönemde Ptolemaios İmparatorluğu da iyice zayıflamıştı. IV. Ptolemaios döneminde başlayan çöküş dönemi, ondan sonra gelen V. Ptolemaios ile devam etmişti. V. Ptolemaios çocuk yaşta tahta geçmiş ve bu dönemde imparatorluk iyice zayıflamıştı. M.Ö. 2. yy ortalarında Ptolemaios İmparatorluğu'nda hanedan üyeleri arasında çekişmeler görülmeye başlamıştır. M.Ö. 168 yılında ise Mısır tahtı V. Ptolemaios'un iki oğlu Philometer ve Phsycon (II. Ptolemaios Euergetes) arasında taht mücadelesine dönüşmüştü.[157] İste tam bu iç karışıklık döneminde Suriye Kralı IV. Antiochus Epiphanes gemilerini Kıbrıs'a göndermiş ve Ptolemaioslardan adayı teslim etmelerini istemişti. Roma son anda müdahale ederek Antiochus'u durdurmuştu.[158] Böylece Roma Ptolemaioslara yardım eden ve iç çekişmeleri bir çözüme ulaştıracak güç rolüne bürünmüştü. İleride ise Ptolemaiosların iç işlerine kadar girecek ve imparatorluğun yok olmasına neden olacaktı. İki kardeşi barıştırmak için adaya Romalı temsilciler gönderilmiş; fakat Roma'nın çabaları sonuçsuz kalmıştı. İskenderiyeliler Haziran 163 yılında isyan edip Philometer'i geri çağırmışlardı. Böylece Mısır ve Kıbrıs Philometer'in yönetiminde kalıyordu. Roma, bu durumdan yararlanarak, büyük bir titizlikle güçlü olana karşı zayıf olanın yanında olma politikasına yönelmişti. Bu sayede Physcon'un Cyrene'de ayrı bir krallık kurmasına izin verilmişti. Fakat Physcon haksızlığa uğradığını iddia ediyor ve bizzat Roma'ya gidip Kıbrıs üzerinde hak talep ediyordu. Roma senatosunun tek amacı ise Mısır'ı zayıflatmaktı. Torquatus ve Merulla senato temsilcileri olarak Kıbrıs'a gönderilmiş ve Physcon'u buraya yerleştirip, iki kardeş arasında bir anlaşma yapmakla görevlendirilmişlerdi. Phsycon ve Philometer arasındaki mücadeleler ve bu karışık ortamdan Kıbrıs da etkileniyordu. Physcon Kıbrıs'ı işgal etmesine rağmen, senato temsilcileri tarafından vazgeçirilmiş ve Merulla ile birlikte Cyrene'ye eğri

---

[156] Hill, s. 188.
[157] Newman, s.48.
[158] **The Cambridge Ancient History**, cilt 8, Cambridge University yay., 2008, s.344.

gönderilmişti. Torquatus ise Philometer ile görüşmelere başlamış; fakat bu görüşmelerden bir sonuç alınamamış, philometer hiçbir şekilde ödün vermeyi kabul etmemişti. Kıbrıs'ı ele geçirmek isteyen sadece Physcon değildi. M.Ö. 155 yılında strategos olan Archias'ın, 500 talanton ve bir takım ayrıcalıklarla adanın Suriye kralı I. Soter Demetrius'a verileceğine dair söz verdiğini biliyoruz. Bu plan duyulduktan sonra ise, Archias yargılanmış ve kendini asmıştı.[159]

Özellikle Phsycon döneminde Kıbrıs, tam bir savaş alanına dönmüştü. Phsycon, M.Ö. 154 yılında yeniden Roma senatosuna başvurmuş ve kardeşinin kendisini öldürmek için suikastçılar kiraladığını bildirmişti. Senato ise Philometer'in gönderdiği elçileri dinlemeyerek geri göndermiş ve Physcon'a yardımcı olacaklarını bildirmişlerdi. Physcon Kıbrıs'ı abisinin elinden almak için yeniden istila etmiş; fakat yenilerek Philometer tarafından tutsak edilmişti. Daha sonra ise kardeşi tarafından affedilmiş ve yıllık vergi vermesi karşılığında onu Cyrene'ye, tahtının başına geri gönderilmişti. Başlarda mücadeleyi Philometer kazanmıştı; fakat Philometer'in M.Ö. 145 yılında ölmesiyle, Phsycon Cyrene'e doğru yürümüş, kardeşinin kızını öldürüp tahta el koymuştu. Kardeşinin desteklediği Yunan unsurları yok etmeye başlamış, birçok bilgin hayatta kalabilmek için İskenderiye'yi terk edip, sığınacak yer aramaya başlamıştı. Hatta İskenderiye müzesinin başı ve aynı zamanda Physcon'un da öğretmeni olan Aristarchus Kıbrıs'a kaçmış ve ölene kadar Kıbrıs'ta kalmıştı.[160] Yazıtlarda geçen bilgilere göre bu dönem boyunca strategos olan kişinin adı bilinmemekle birlikte; görev yılları M.Ö. 143 ve M.Ö. 142 yılları olarak bilinmektedir. M.Ö. 142 yılında ise Crocos strategosluğa gelmiştir. Crocos'tan sonra, M.Ö. 141 ya da 140 yılında hem İskenderiye hem de Rodos vatandaşı olduğu bilinen Bithys oğlu Seleucus'un göreve geldiği bilinmektedir.[161] Seleucus'tan sonra oğlu Theodorus göreve gelmişti. Babasının görev süresi boyunca Salamis'in yüksek rütbeli memuru, yaya ve süvari kuvvetlerinin yazmanlığını yapanların en başındaki kişiydi. Theodorus'un strategosluğu, Physcon dönemine denk gelmektedir. Physcon'un terör rejimi sonunda M.Ö. 131 yılında çıkarılan bir ayaklanmayla son bulmuş ve Phsycon karısı III. Cleopatra ile birlikte Kıbrıs'a kaçmıştı. III. Cleopatra kardeşi Philometer ve II. Cleopatra'nın kızıydı. Phsycon'un oğullarından birinin adı

[159] CAH, cilt 8, s.361.
[160] Hill, s.195.
[161] Bu dönemde çifte vatandaşlığın yaygın olduğu görülmektedir.

Memphites'ti. Memphites, II. Cleopatra'dan olma oğluydu. II. Cleopatra ise Phsycon'un kız kardeşi ve Philometer'in eski eşiydi.[162] Phsycon, II. Cleopatra'nın Memphites'i Cyrene'de Mısır tahtına oturtacağından korkuyordu. Bu durumu engellemek için Kıbrıs'ta ücretli askerlerden oluşan bir ordu toplamış Memphites'i ölüme mahkûm etmişti. Bunu öğrenen İskenderiyeliler Physcon'a karşı gelerek, heykellerini paramparça etmişlerdi. Bu durumun azmettiricisi olarak II. Cleopatra'yı gören Physcon ise henüz 14 yaşında olan Memphites'i öldürmüştü. Diodorus'un söylediğine göre Memphites'in başı, elleri ve bacakları gövdesinden ayrılmış ve annesine doğum günü hediyesi olarak gönderilmişti. Phsycon kaynaklarda kan emici, cani bir adam olarak geçmektedir. Ptolemaiosların bütün kötü özelliklerinin onda toplandığı söylenmektedir. Phsycon'un Kıbrıs'ı yönetiminde ise en azından halka kindar bir şekilde davranmadığı bilinmektedir.[163] İki yıl Kıbrıs'a sığınan Phsycon böylece M.Ö. 129 yılında tekrar Mısır' a dönmüştü. M.Ö. 124 yılında Physco'un II. Cleopatra ile barışması üzerine adanın yönetiminin bir prense verildiğini biliyoruz. Döneme ait bronz paralarda isminin Ph... ile başlamaktadır. Ayrıca paraların strategos tarafından prens adına basıldığı ve M.Ö. 121/120 yılında kendini kral olarak tanıttığı görülmüştür.[164] Böylece strategoslar bir prense hizmet etmeye başlamıştır.

Physcon, M.Ö. 116 yılında ölene kadar tahtta kalmış ve topraklarını aile üyeleri arasında paylaştırmıştı. Gayrimeşru oğlu Apion' a Cyrene'deki bağımsız krallığı, Mısır ve Kıbrıs'ı ise eşi III. Cleopatra ile oğulları II. Soter (Lathyrus) ve Alexander'a bırakmıştı.[165] Bu durum uzun sürecek olan bir iç savaşla sonuçlanacaktı. M.Ö. 116 yılından M.Ö. 108 yılına kadar Soter annesiyle birlikte Mısır'ı, Alexander ise Kıbrıs'ı yönetmişti. Bu dönemde Kıbrıs'ta bulunan strategosun ise Apollonius oğlu Helenus'un olduğu bilinmektedir.[166] Cleopatra Soter'i eşinden boşanmaya ve kız kardeşi IV. Cleopatra ile evlenmeye zorlamıştı. Soter'in eski eşi Kıbrıs'a doğru yelken açmış ve Mısır'a saldırmak için orada bir ordu toplamıştı. M.Ö. 108 yılında Cleopatra Alexander'i Mısır'a çağırmış, Alexander annesine yardım etmiş ve Mısır

---

[162] Alastos, s. 81.
Ptolemaioslarda Mısır geleneğinden kalma aile içi evlilikler yaygındı.
[163] Alastos, 87.
[164] Hill, s.198.
[165] Newman, s.49.
[166] Hill, s.201.

tahtını ele geçirmişlerdi. Soter de Kıbrıs'ı ele geçirerek annesinin kuvvetlerine karşı kullanmış ve Kıbrıs'ı ayrı bir krallık olarak yönetmeye başlamıştı. Kayıtlarda bu dönem boyunca strategos olmadığı anlaşılmaktadır. Sakin bir dönem geçirilmiş ve Romalılar Soter'i müttefik olarak görmüşlerdi. M.Ö. 100 yılında Doğu Akdeniz'deki korsanlara karşı bir yasa çıkarılmış, yasada "Kıbrıs'ta hüküm süren Kral, İskenderiye ve Mısır'da hüküm süren Kral, Cyrene'de hüküm süren Kral ve Suriye'de hüküm süren Krallar, hepsi Roma'nın dostu ve müttefikidir. Korsanların, onların yönetimindeki topraklarda ve donanmalarında yer almak istemelerine ya da yerli halk tarafından misafir edilmelerine karşı dikkatli olmalarının onlar için doğru bir davranış olacağı belirtilmiştir."[167] Böylece Roma ve müttefiklerinin ortak bir düşmana karşı birleştiğini görüyoruz. Soter, kardeşinin ölümüne kadar Mısır'a dönmek için girişimlerde bulunmamıştı. Annesinin ölümünden sonra Alexander, M.Ö. 88 yılında çıkarılan bir halk ayaklanmasından kaçarak Kıbrıs'a sığınmış; fakat burada İskenderiyeli amiral Chaeras ile yapılan bir savaşta hayatını kaybetmişti. Bunun üzerine Soter yeniden İskenderiyeliler tarafından yönetime çağrılmıştı. Böylece Kıbrıs ve Mısır birleştirilmiş ve başına da Soter geçirilmişti.[168] Bu dönem ile ilgili tek bilgi M.Ö. 86 yılında Sulla'nın teğmenlerinden L.Licinius Lucullus'un Kıbrıs'ı ziyaretidir. Fenike'nin kıyı şehirlerinden adam toplayıp Kıbrıs'a yanaştığında ordunun onu beklediği haberini almış ve sadece kışı orada geçireceği söyleyerek, Rodos'a gitmek için kendine fırsat yaratmıştı.[169] Ayrıca Luculus'un Sulla için Kıbrıs, Fenike ve Pamfilya'dan adam toplayıp ordu kurduğu ve bu ordunun Sulla ile Terselya'da buluştukları bilinmektedir.[170]

Kıbrıs ve Mısır'ın sekiz yıl birlikte yönetilmesinin ardından Soter'in M.Ö. 80 yılında ölümüyle yeni bir döneme giriliyordu. Yeğeni II. Alexander'in da ölümünden sonra Ptoelmaios ailesinin meşru üyeleri tükenmişti. Bu durumda İskenderiyeliler, Soter'in gayrimeşru oğullarını başa getirmişlerdi. Ptolemaios Auletes (lakapları: Yeni Dionysos, Flütçü, Piç) Mısır Krallığına ve kardeşi

---

[167] Hill, s.203. Bu yasanın Yunanca tercümesi Delphian yazıtında Paullus Aemilius altlığında korunmaktadır.
[168] Alastos, s.87.
[169] Hill, s.204.
[170] **The Cambridge Ancient History**, cilt 9, Cambridge University yay, 2008, s.158.

Ptolemaios Cyprian[171] ise Kıbrıs Krallığına getirilmişti. Fakat bu kralların haklarının ne olduğu belli değildir. Sadece gayrimeşru oldukları için değil, bu dönemde büyük bir güç olan ve yukarıda da bahsettiğimiz gibi Ptolemaiosların iç işlerine de müdahale eden bir Roma gerçeği olduğu için, bu durum şüpheli görünmektedir. Roma'nın düşmanı Mithradates'İn iki kızı Mithradatis ve Nyssa'yı bu iki kralla sözlediği bilinmektedir.[172] Son meşru kral II. Alexander'in krallığını Roma'ya miras bırakmıştı. Auletes, Ceasar ve Pompey'e 6,000 talanton ödemeyi kabul etmiş, böylece dostluğunu kanıtlamış ve Roma'nın müttefiki olmuştu.[173] Cyprian ise kayıtlara açgözlülüğü ve pintiliğiyle geçmiştir. Onun bu özellikleri Kıbrıs'taki krallığın yönetimini kaybetmesine neden olmuştu. Kıbrıs'ta koşullar çok zorlaşmıştı. Ptolemaiosların hırsları yüzünden Doğuda aralıksız süren savaşlar, Kuzeyde Roma fetihleri ve açık denizlerdeki korsan tehdidi, hem ticareti hem de endüstriyel faaliyetleri engelliyordu. Roma'nın soylu ailelerinden gelen Ceasar'ın sağ kolu Publius Clodius Pulcher, Kıbrıs yakınlarında Kilikyalı korsanlar tarafından tutsak edilmişti. Korsanlar kraldan para talep etmiş, Cyprian ise sadece iki talanton vermeyi teklif etmişti. Korsanlar bu teklifi reddetmişler ve esirlerini serbest bırakmayı yeğlemişlerdi. [174] Cyprian'ın bu aç gözlülüğü adadaki Ptolemaios yönetiminin sonunu getirecek ve Kıbrıs'ta yeni bir dönem başlayacaktı.

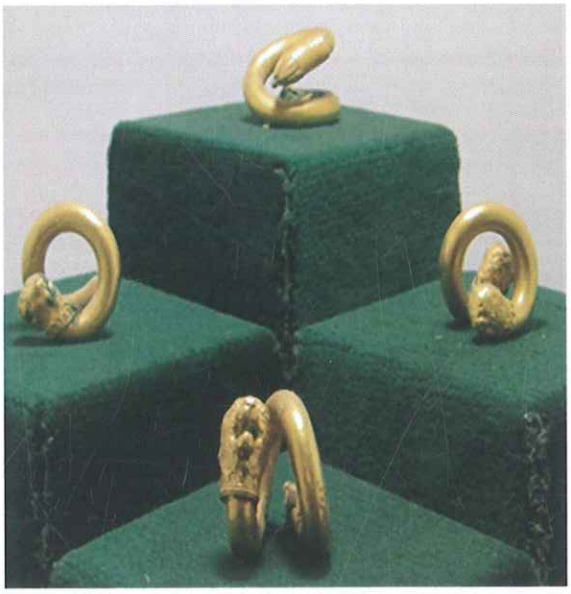
[171] Herhangi bir karakteristik özelliği olmadığı için, Ptolemaios hanedanlığında lakabı olamayan tek kişiydi.
[172] Hill, s.205.
[173] Alastos, s.88.
[174] Newman, s.50.

Şekil 3: Soli antik kentinde bulunan Zeus başlı kup.

Kaynak: kendi çekimim.

Şekil 4: Soli antik kentinde bulunan aslan başlı saç tokaları

Kaynak: kendi çekimim.

Şekil 5: Kition antik kentinden bir görünüm.

Kaynak: Karageorghis, Cyprus, s.15.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PAYLAŞILAMAYAN ADA KIBRIS

3.1. ROMA YÖNETİMİNDE İLK YILLAR (M.Ö. 58–47)

Ptolemaioslar Mısır'da imparatorluklarını pekiştirirken, batıda bulunan Roma şehri yükselmeye başlamıştı. I. Kartaca Savaşında Sicilya, Sardunta ve Korsika'yı aldıktan sonra II. Ve III. Kartaca savaşlarının sonunda M.Ö. 146 yılında Kartaca'ya boyun eğdirmiş ve en iyi Kartaca generali Hannibal'i yenilgiye uğratmıştı. Böylece Kartaca'nın Libya, İspanya, Balear adalarından oluşan koloni imparatorluğunu ve Batı Akdeniz'deki tüm diğer Fenike kolonilerini ele geçirmişti. Adriyatik kıyısında bulunan İllyria'nın fethedilmesiyle, Makedonya ve Yunanistan ile komşu olunmuştu. Helenistik krallar Roma ile baş edebilecek kadar güçlü değillerdi. M.Ö. 197 yılında Makedonya kralı V. Philip, M.Ö. 189 yılında ise Suriye kralı Antiochus yenilgiye uğratılmış, Doğu Akdeniz'in kontrolünü ele geçirmişti. Roma zamanla tüm gücü eline almış ve dünyanın en büyük imparatorluklarından biri haline gelmişti. M.Ö. 1. yy'a gelindiğinde tüm Akdeniz korsan tehlikesiyle karşı karşıya gelmiş ve ticareti engellemişlerdi. Roma'da büyük bir açlığın sınırındaydı. İşte bu dönemde Gnaeus Pompeius Magnus diktatörlüğe seçilmiş, korsanlara saldırarak birkaç ay içinde çok fazla bir kısmını yok etmişti. Yiyecek sıkıntısı sona ermiş; fakat bu durum cumhuriyetten imparatorluğa geçişin bir başlangıcı olmuştu. Bu dönemde Roma'da ilk kez *triumvirate*, üçlü yönetim görülmekteydi. Bu üç adamdan biri Pompeius'tu. Orduları Asya'da bulunuyordu ve Hazar denizi ile Fırat nehrine kadar ilerlemişlerdi. İkinci adam Caius Julius Caesar'dı. İspanya valiliğinden yeni dönmüştü. Son adam ise büyük bir zenginliğe ve güze sahip, senatör Marcus Crassus'tu.[175] Caesar ve Pomoey'in yokluğunda Romada'ki cumhuriyetçi partinin başında Cicero ve Marcus Portius Cato ise yardımcısıydı. Ayrıca senatoya gücünü yeniden kazandırmaya çalışıyorlardı. Fakat bu yönetim güvensizlik üzerine kurulmuştu. Pompey ve Crasus'a, girdiği savaşlarda güvenliğini sağlayacakları konusunda güvenmeyen Caesar, kendisi Gaul'da mücadele ederken, yerine kendi hizmetindeki Clodius'u muhafız olarak bırakmıştı.[176] İşte Kıbrıs, bu dönemde Doğu Akdeniz'in en büyük

[175] Newman, ss.51- 53.
[176] Hadjidemetriou, s.94.

gücü olan Roma tarafından M.Ö. 58 yılında ilhak edilmişti.[177] Kıbrıs, Roma'nın Doğu Akdeniz'de genişleme planları için çok uygun bir konumdaydı. Kıskançlık, entrikalar ve iç karışıklıklarla yavaş yavaş yok olan Ptolemaioslar, güçlü Roma'ya karşı fazla direnememişlerdi. Clodius *tribün*lüğe[178] seçilince ilk iş olarak Cicero'yu sürgün etmişti. Daha sonra ise Cyprian'dan intikam almak istemiş, Kıbrıs'ı Roma topraklarına katmak için *Lex Clodia de Cypre* adlı bir kararname çıkarmış ve bu kararı Roma Senatosuna kabul ettirmişti.[179] Cato ise *quaestor*[180] olarak bu görevi yerine getirmekle görevlendirilmişti. Böylece Clodius hem Cicero'yu hem de Cato'dan kurtulmuş oluyordu.

Marcus Portius Cato ilk olarak M.Ö. 72 yılında Spartacus önderliğinde ayaklanan gladyatörlere karşı mücadele veren askerlerin içerisinde yer almış, daha sonra ise Makedonya'da bir *askeri tribüne* olarak görev yapmıştı. M.Ö. 62 yılında Roma'da *tribün*lüğe getirilmiş ve cumhuriyetçi partiyi destekleyenler arasında yer almıştı. Tüm hayatı boyunca Roma'ya bağlı, dürüst ve gayretli bir asker olarak bilinmiş; demokrasiye ve stoacılık felsefesine bağlılığıyla tanınmıştı. Bu dönemdeki görevi ise Kıbrıs'ın ilhakını gerçekleştirmekti. İki yıl Kıbrıs'ta durduktan sonra görevini tamamlayıp, Roma'ya dönecek ve artık Caesar'ı desteklemeye başlayacaktı.[181] Cato, öncelikle Rodos'a ulaşarak, Kıbrıs'a haber yollamış ve Cyprian'dan teslim olmasını istemişti. Ona sadece Romalı bir rahip olması için şans veriyor, tüm zenginliğini ve onurunu bırakmasını istiyordu.[182] Cicero bu kararı şiddetli bir şekilde eleştirerek, Ptolemaios Cyrian'ın böyle bir şeyi asla düşünmemiş ve böyle bir şeyden asla şüphelenmemiş olduğundan; teklifin yapılıp, Roma siyasetinde hatırın sayılır kişilerin oyuna sunulduğundan bahsetmektedir.[183] Plutarch'a göre Cyprian Cato'nun isteğini kabul etmiş; fakat sonra Roma yönetimi altına girmeyi gururuna yedirememiş zehir içerek hayatına son vermiştir. Kıbrıs'ın kesin olarak ilhakı ise Canidius Crassus ve Marcus Brutus tarafından gerçekleşmişti. Canidius, Clodius'un temsilcisiydi ve Cato'nun birliklerinde yer alıyordu. Marcus ise

---

[177] Alastos, s.81.
[178] Roma İmparatorluğu'nda yüksek rütbeli subay.
[179] Karageorghis, s.177.
[180] Roma'da devlet gelirlerini toplamakla görevli yüksek dereceli memur.
[181] Newman, s.54.
[182] Hill, s.207.
[183] M. Tullius Cicero, **For Sestius**, XXVI–57.
http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0020%3Atext%3DSest.%3Achapter%3D26%3Asection%3D57

Cato'nun yeğeni ve en güvendiği adamıydı ve Canidius'u gözetlemek için onunla birlikte gönderilmişti. Dio Cassius, Kıbrıslıların Romalı görevlileri iyi karşıladıklarından ve Roma'nın kölesi değil müttefiki olacaklarını düşündüklerinden bahsetmektedir.[184] Ada büyük oranda yağmalanmış ve Cato kralın hazinesini açık arttırmayla Byzantium'da satmakla görevlendirilmişti. Böylece Roma'ya 7,000 talanton göndermişti.[185] Tarihçiler Kıbrıs'ın efsanevi bir zenginliği olduğunu iddia etmektedirler. Hatta 7,000 talanton şaşırtıcı derecede az bulunmuştur. Roma'nın Kıbrıs'a sadece Cyprian'ın hatasından dolayı değil; zengin hazinesinden dolayı el koyduğunu söylemek mümkündür. Cato bu kadar çok paranın Roma'ya sevkinin çok zor olacağını farkındaydı. Birçok kasa yapılmasını emretmiş ve her kasaya 2 talanton 500 drahmi koymuştu. Her kasa bir iple bağlanmış, gemilerin batma ihtimaline karşı kasaların ağzına işaret olması için mantar tıpa takılmış ve şamandıra konulmuştu. Hazinenin neredeyse hepsi M.Ö. 56 yılında güvenli bir şekilde ulaştırılmıştı.[186] Kıbrıs'tan alınan para Tanrıça Nemesis'e [187] sunulmuş ve bu para Doğunun despotizmini uygulayacak olan Caesar döneminde çıkan iç savaşlarda kullanılmıştı.[188] Cato'nun kendi adına sadece Zenon'un bronz heykelini aldığı bilinmektedir. Bu heykelin iki kopyasından birinin sadık bir köle tarafından denizin ortasına atıldığı, diğerinin ise Roma'ya dönüş yolunda Corfu'daki çadırında eşyaları ile birlikte yakıldığı bilinmektedir. Bu zaferle Kıbrıs'taki heykeller, mücevherler, kumaşlar, değerli taşlar ve köleler Roma'ya taşınmış ve Roma, halkını ganimetle ödüllendirmiş, Cato ise onurlandırılmıştı. Cyprian'ın köleleri *Cyprii* adı altında kamu hizmetine alınmış, sadece bir kölesi ise dürüstlüğünden dolayı Cato tarafından özgür bırakılmıştı.[189] Plutarch Cato'nun Kıbrıs'tan Roma'ya, Pompey'in savaşlarından daha fazla hazine getirdiğini söylemektedir. Böylece Kıbrıs bir Roma Eyaleti olan Kilikya eyaletinin bir parçası olmuştu.

Roma'da provincia olarak adlandırılan sistemin Türkçe karşılığı eyalet olmuştur. Romalılar bu sözcükle *magistratus* denilen yüksek devlet görevlilerinin

---

[184] Hadjidemetriou, s.95.
[185] Alastos ve Newman kraliyet hazinesinin 1.700.000 altın sterline denk olduğunu söylüyor.
[186] Hill, s.208.
[187] Adaleti sağlamak için intikam almayı savunan Yunan tanrıçası. Yapılan bencillik ve hataların karşılık bulmasını sağladığına inanılır. Cyprian da Clodius için az para teklif ederek Roma'ya ihanet etmiş ve intikam alnması gereken bir durum ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı Kıbrıs'tan alınan para Tanrıça Nemesis'e sunulmuştur.
[188] Alastos, s.89.
[189] Hadjidemetriou, s.96.

görev-eylem alanını, özellikle *praetor* ve *consul*lerin savaş hareket alanını kastediyorlardı. İlk olarak Birinci ve ikinci Kartaca savaşları sonunda Roma hâkimiyetine giren Sicilya, Sardunya-Korsika ve Hispania için görev süresi bir yıl ile sınırlı özel eyalet praetorleri seçilmişti. Kartaca ve çevresi ise artık Roma'nın Afrika eyaleti olmuştu. Yunanistan'ın Roma egemenliğine girmesiyle üç yeni eyaletin varlığını görüyoruz: kuzeyde Makedonya, güneyde Achaea ve Adriyatik kıyısında Epirus.[190] Roma için bir eyaletin yönetilmesi demek, o topraklarda asker bulundurmak ve oradaki hatırı sayılır derecede çok askerin kontrol altında tutulması demekti. Zamanla toprakların genişlemesine bağlı olarak eyaletlerin sayısı da artırılmıştı. M.Ö. 2.yy başlarına gelindiğinde Roma, Anadolu'da yapılan savaşlarda rol göstermeye ve büyük zaferler almaya başlıyordu. Fakat bunların hiçbiri yerleşim amaçlı gerçekleştirilmemişti. Roma'nın Anadolu'da kurduğu ilk eyalet, Pergamon Kralı III. Attalos'un topraklarını miras bırakması üzerine kurulan Asia Eyaletidir.[191] Akdeniz kıyılarındaki ikinci eyalet de aynı şekilde oluşturulmuştu. Cyrene kralı, ülkesini Roma'ya bırakmış ve M.Ö. 74 yılında Cyrene, Cyrenaica eyaleti haline getirilmişti.[192] Asia eyaleti dışında Anadolu'da kurulan Bithynia ve Galatia eyaletlerinde de aynı durum görülmüştü. M.Ö. 102 yılında kurulan Kilikya eyaleti ise eyalet amacına yönelik kurulmamıştı. Bu dönemde praetor olan Marcus Antonius'un (ünlü triumvir Marcus Antonius'un büyük babası) provincia'sı yani bir magistratın görev-eylem alanı olarak kurulmuştu.[193]

Kıbrıs ilk olarak, M.Ö. 103 yılında bir Roma eyaleti haline gelen Lentulus Spinther'in yöetimindeki Kilikya eyaletine bağlanmıştı.[194] Şehirler, Ptolemaios yönetiminde olduğu gibi özerk bir şekilde yönetilmeye devam etmişti. Kendi *boule*leri, *demos*ları ve *gerousia*[195]ları vardı. Eğitimden sorumlu *gymnasiarc*lar görevlerine devam etmekteydi. Bunun yanı sıra çoğu kez masrafları da üstlendiği bilinmektedir. Alt seviyedeki görevliler, ölçü, kalite, fiyat gibi konularda piyasanın kontrolünü sağlayan *agoranomos*, belediye otoritesinin amirlerinden biri olan

---

[190] John Richardson, **Roman Provincial Administration 227 BC to AD 117**, Bristol Classical yay., Londra, 2001, s. 13.
[191] Mehmet Ali KAYA, **Anadolu'da Roma Eyaletleri; Sınırlar ve Roma Yönetimi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 38, 2005, Ankara, s.12.
[192] Richardson, s.15.
[193] Kaya, s.17.
[194] CAH, cilt 9, s.391.
[195] Senato.

dekaprotos ve toprağın bakımını sağlayan *pronoetes* idi. bunların dışında *logistes* adı altında Roma'dan gönderilen bir mali denetleyici ve *limenarcha* adı altında bir de liman amiri bulunuyordu.[196] Yöneticilere bakacak olursak, M.Ö. 58 yılından sonra gelen Kilikya yöneticisi henüz tanımlanamamıştır. Bundan sonra gelen P. Cornelius Lentulus Spinther'in Kilikya'yı M.Ö 56 yılından M.Ö. 53 yılına kadar yönettiği bilinmektedir. Cicero'nun M.Ö. 56 yılında Lentulus Spinter'e yazdığı bir mektupta, Auteles'i İskenderiye'ye iade etme haklarını koruyacak bir *senatus consultum* olmadığına, Kıbrıs'ı ve Kilikya'yı elinde tutan Roma'nın etkin bir şekilde neyi üzerine alabileceğini iyi düşünmesi gerektiğini yazıyordu. Appius Claudius Pulcher M.Ö. 53 yılının haziran ayında göreve gelmiş ve M.Ö. 51 yılına kadar görevde kalmıştır. Ardından bu yılın başlarında Cicero Kilikya eyaletine gelmiş ve yönetimi devralmış, M.Ö. 50 yılının Ağustos ayına kadar görevini sürdürmüş ve bu görevi quaestor C. Coelius'a bırakmıştı.[197] Cicero'dan önceki tüm yöneticiler, kişisel kazançlarını ön planda tutmuş ve eyalet yöneticiliğinde olabildiğince fazla kalmaya çalışmışlardı. Cicero ise bir yıldan fazla kalmamaya çalışmıştı.

Kıbrıs bir Roma ili haline getirildiğinde ilk vali Cato olmuş ve Kıbrıslılar tarafından kolaylıkla kabul edilmişti.[198] Dönemin Kilikya valisi Cicero ile Cato'nun, kişisel özelliklerinden dolayı bu dönemin sakinlikle geçtiği bilinmektedir. Cicero, Clodius'un anayasaya aykırı bir şekilde tribune olarak seçilmesi nedeniyle Cato'nun bu göreve getirilmesinin yasaya uygun olup olmadığını sorgulamış; fakat Cato görevini tamamlayınca bu duruma hak vermişti.[199] Kıbrıs'ın Roma egemenliğindeki ilk yıllarında, zengin Romalılar tarafından sömürü haline getirildiğini görüyoruz.

Cicero'nun yazışmaları Romalıların finansal alışverişlerde ne kadar paragöz olduklarını ortaya çıkarmaktadır. Özellikle cumhuriyet döneminin son yıllarında oligarşinin devlet makamları ve gösterişli yaşamlar için seçmenlere rüşvet verdiği ve bu rüşvetleri için de büyük miktarda paralara ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Bu paraların eyaletlerden karşılanmaktaydı. Örneğin Pulcher bunu direk olarak eyalet yöneticisi olarak karşılamaktayken; Brutus ise sonraki sayfalarda[200] bahsettiğimiz olaydaki gibi dolaylı yollardan karşılamaktaydı. Eyalet yöneticileri sadece masraf

---

[196] Hadjidemetriou, ss.100–101.
[197] Hill, ss.226–227.
[198] Karageorghis, s.177.
[199] Hill, s.209.
[200] s.55.

ödeneği alabiliyorlardı; fakat finansal kazanç alanında limit olmadığından hesaplarını tutacak tahsildar ve muhasebeciye ihtiyaç duyulmaktaydı. Scaptius ve Matinus ise ayrı bir açıdan değerlendirilmelidir. Oligarşi tarafından yüksek memurluktan men edilmişler, böylece başka alanlara yönelmişlerdi. Güçlü şirketler oluşturmuşlar, ekonomik ayrıcalıkları güçlendirmişler ve birçok eyaletten vergileri toplayıp tefeciliği geniş bir alanda uygulamaya başlamışlardı. Dolayısıyla Romalı yöneticilerin zenginliklerini sadece ticaretten değil, halktan haraç kesme ve tefecilik ile sağladıklarını söylemek mümkündür.[201] Bu durumdan hem eyaletler hem de fakir halk zarar görüyordu.

3.2. KIBRIS'TA YENİDEN PTOLEMAİOSLAR YÖNETİMİ (M.Ö. 47–30)

Üçlü yönetimde yavaş yavaş çözülmeler başlıyordu. Julius Caesar, Galya ve Britanya'da kazandığı savaşlarla, gücüne güç katmış, Crassus Partlarla girdiği mücadelelerde hayatını kaybetmiş ve Pompey Caesar'ın artan gücü karşısında büyük bir kıskançlığa kapılmış ve senato ile cumhuriyetçi partinin başındaki kişi ve en iyi savunucusu olmuştu. Kıbrıs'ın Roma'daki iç savaşlar boyunca nasıl bir rolü olduğu tam olarak bilinmemektedir. Fakat Crassus, Pompey ve Sezar'ın savaşlarında yaptıkları seferleri finanse ederek, Kıbrıs'ın zenginliğini gözler önüne sermektedirler. Caesar, yasal olmayan işlerde görevini kötüye kullanmakla tehdit ediliyordu. Bunun üzerine Caesar, Roma üzerine yürümüş, İspanya'da Pompey'in kuvvetlerini yenilgiye uğratmış ve Pompey M.Ö. 48 yılında Teselya'da büyük bir yenilgi almıştı. Pompey'in Mısır'a kaçmasının üzerine, Caesar Roma'da imparatorluğunu ilan ediyordu. İşte bu karışıklıkta Kıbrıs, Romalıların ilhakından yaklaşık 30 yıl sonra, bir yandan Mısır'daki Ptolemaioslar yönetimi bir yandan Roma arasında bitmek bilmez bir pazarlığa dönüşmüş ve Roma Cumhuriyet döneminde görülen iç savaşlar nedeniyle M.Ö. 47 yılında geçici olarak Ptolemaios hanedanlığına iade edilmişti.[202] Ceasar adayı Mısır kraliçesi Cleopatra'ya armağan etmiş; böylece Cleopatra Kıbrıs'a ve Doğu Kilikya'nın bir bölümüne hükmetmeye başlamıştı.

---

[201] Alastos, s.101.
[202] Karageorghis, s.178.

Kilikya ve Kıbrıs'ın kereste bakımından zengin yerler olmasını avantaja çevirmiş ve Antony'nin donanmasının yenilenmesi için ona gemiler sağlamıştı.[203]

Kendini imparatorluğun yeniden düzenlenmesine adayan ve *legati*[204] üzerinde kesin bir kontrol sağlayan Caesar, M.Ö. 44 yılına gelindiğinde, başını Marcus Brutus'un çektiği cumhuriyetçi parti üyeleri tarafından senatoda öldürülmüştü. Bu dönemde Kıbrıslılar, kendi rızalarıyla mı yoksa zorla mı bilinmemekle birlikte, Sezar'ı öldürenlerin tarafında olmuşlardır. Cleopatra'nın Kıbrıs'taki genel valisi, ilk başlarda Cleopatra'ya danışmadan Caesar'ın suikastına neden olacak çarpışmalarda, suikastçılardan biri olan Cassius Longinus'a yardım etmişti. Bu dönemde Suriye'de bulunan Cassius, Doğu Roma'daki insanlara boyun eğdirmiş ve onlardan hayvan, yiyecek ve büyük paralar gibi ağır taleplerde bulunmuştu. Yalnızca Rodos'tan 8,500 talanton alınmış ve ödeme yapmayan üst düzey vatandaşların başı kesilmişti. Bunun yanı sıra Brutus da Sezar'a karşı olanların yanındaydı. Bu dönemde, Ptolemaios adına adayı yöneten Serapion, Kıbrıs limanındaki bütün gemileri malzeme ile donatarak Brutus ve Casssius'a yardım için göndermişti. Ayrıca Antony'nin de Partalılar ve Octavius'a karşı Sezar'a Kıbrıs'tan mali destek sağlamıştı.[205]

Kıbrıs'ın Mısırlı Ptolemaios kralları tarafından barış ve huzur içinde yönetildiği dönemin giderek sonuna geliniyordu. Krallıklar kaldırılmış ve Kıbrıs tarihinde ilk kez askeri ve sivil bir üniter devlet kurulmuştu.[206] Tüm adada belli bir para birimi uygulanmış ve ileride Romalıların da yapacağı gibi Ptolemaioslar, önceki sayfalarda da bahsettiğimiz gibi Kıbrıs'ın zengin bakır, kereste, tahıl ve gemi inşa olanaklarıyla sömürülmesinde öncü olmuşlardı. Fakat Ceasar'ın yeğeni Octavian, adadaki Ptolemaios egemenliğine son verecek ve bu durumu değiştirecekti. Kıbrıs daha büyük bir imparatorluğun eyalet sisteminin bir parçası olacaktı.

---

[203] **The Cambridge Ancient History**, Vol 10, Cambridge University Press, 2008, s.22.
[204] Roma Ordusu'nda görevli teğmen.
[205] Alastos, s.120.
[206] Windbladh, s.135.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KIBRIS YENİDEN ROMA EYALETİ

4.1. OCTAVİAN DÖNEMİ VE SENATORYAL EYALET KIBRIS

Şekil 6: Roma imparatorluk döneminde Kıbrıs eyaleti.

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1br%C4%B1s

Caesar'ın ölümünden sonra imparatorlukta karışıklıklar başlamıştı. Cicero senato ile eski anayasa savunucularını uzlaştırıp bir araya getirmeye çalışıyordu. Fakat yeniden bir *trimvurate* oluşturuluyor ve Cicero yeniden sürgün ediliyordu. Caesar'ın büyük yeğeni Genç Octavian İtalya ve Batıya hükmediyor; Octavian'ın kız kardeşiyle evlenen Mark Anthony imparatorluğun Doğusuna hükmediyor ve Aemilius Lepidus ise Afrika'yı elinde tutuyordu. Fakat Octavian giderek güçlenmiş, öncelikle Lepidus'u Afrika'dan çıkarmıştı. Antony'nin Cleopatra ile evlenmek üzere Octavian'ın kardeşinden ayrılması *triumvirate*nin de sonu demekti. Bunun üzerine daha sonra Augustus olacak olan ilk Roma İmparatoru Octavian, M.Ö. 31 yılında yapılan Aktium savaşında, Antony'i büyük bir yenilgiye uğratmıştı. Mısır'ın başkenti

İskenderiye'yi almış ve bunun üzerine Cleopatra intihar etmişti.[207] Böylece Kıbrıs yeniden Roma egemenliğine girmiş oluyordu.[208] İkinci kez adada Roma yönetimi başlamıştı.

Octavian, yüksek otoritesi ile imparatorluk adına bir hükümet kurmak için çağrılmıştı. Ayrıca cumhuriyetin gerektirdiklerine saygılı olacaktı. İmparator veya lider olarak adlandırılmış ve *Augustus*[209] unvanıyla onurlandırılmıştı. M.Ö. 27 yılına gelindiğinde Augustus'un Gaul, İspanya, Suriye, Kilikya ve Kıbrıs eyaletlerini ele geçirdiği ve buralara yöneticiler atadığı bilinmektedir.[210] Eyaletlerin iyi yönetilmesi çok önemliydi. Çünkü hem eyaletlerdeki yerli halkın hem de dışarıdan gelebilecek tehditlerin kontrol altında tutulması gerekiyordu. Bu askeri sebeplerden dolayı eyaletlere gönderilen yöneticilerin, kendi eyaletinden sorumlu olmasına önem verilmekteydi. Ayrıca bu yöneticilerin devleti tehdit edecek duruma gelmemelerine özellikle dikkat ediliyordu. Her eyalete, Augustus adına harekete geçebilecek *legati*ler yerleştirilmişti. Legatilere belirli bir ölçüde bağımsız güç de verilmişti. M.Ö. 23 yılından itibaren ise Augustus'un proconsüllük yetkisini de kendinde toplamıştı.

Augustus, idari alana yönelik reformlar düzenleyip, eyalet işlerinde masrafların karşılanması için bir sistem geliştirmişti. Ondan önceki yöneticiler korsanlara karşı başarılı olmuş; yasa, düzen ve vergilerin toplanması konularında istikrarı sağlamışlardı. Tüm Roma halkı toprak vergisi ve kafa vergisi vermek zorundaydı. Madenler, taş ocakları, tuz işleri ve balıkçılık devlet malı haline getirilmiş; kişilere ve kurumlara kiraya verilmeye başlanmıştı. Özel mülkiyete sahip olanların kentsel vergiler ödemeleri ve köleleri de içeren çiftlik hayvanı yetiştirmeleri de gerekiyordu. Ayrıca yeni yolların yapımı ve Roma yollarının bakımı için yol ücreti de veriyorlardı. Dolayısıyla her şey Roma'nın elinde ve Roma'nın yararına olacak şekilde düzenlenmişti.

Augustus'un zaferinden sonra değişmez durumlar ortaya çıkmasına rağmen, bu durum ticareti canlandırmaya ve ekonomik ilişkileri geliştirmeye olanak

---

[207] CAH, cilt:10, s.63.
[208] Brown, s.17.
[209] Augustus Latince kutsal anlamına gelmektedir.
[210] Richardson, s.60.

sağlamıştı. Kıbrıs ise bu durumdan belirli ekonomik ayrıcalıklar elde etmişti.[211] Bu ayrıcalıklar belli bir dönem devam edecek; fakat ardından ekonomik durgunluk yaşanacak ve bu durgunluk 12. yy'a kadar devam edecekti. Ptolemaioslardan farklı olarak yayılmacı bir siyaset izleyen Roma, geniş bir coğrafyada büyük bir imparatorluk kurmuş ve imparatorluğu ayakta tutabilmek için bu topraklardan elde edilen savaş ganimeti, vergiler ve insan gücünden yararlanmıştı. İşte Kıbrıs da bu topraklardan biriydi. Bu süreçte Kıbrıs, siyasal anlamda değişikliklere de maruz kalmıştı. Roma, Kıbrıs'tan her alanda faydalanabilmek için, dönemin şartlarına uygun siyasi ve ticari olanaklar geliştirmekteydi.

Octavian, eyaletleri *İmperyal* ve *Senatoryal* olarak ikiye ayırmıştı. *İmperyal* eyaletler doğrudan imparator tarafından ve imparatorun atadığı *legati* tarafından yönetiliyordu. Senatoryal eyaletler ise sadece sicil idarenin bulunduğu sakin bölgelerdi ve senatörler tarafından seçilen *proconsuller* tarafından yönetiliyordu.[212] *Proconsuller* askeri güce sahip değildi; sadece ikinci derece ekonomik gücü ellerinde bulundurabiliyorlardı. Bu doğrultuda Kıbrıs, M.Ö. 27 yılında Kilikya eyaletinden ayrılarak, bir askeri vali tarafından yönetilen imperyal il haline getirilmişti. Fakat Kıbrıs, sakin bir yer olduğundan askeri bir garnizon kurulmasının gereksiz olduğu anlaşılmıştı. Dolayısıyla Kıbrıs, M.Ö. 22 yılında bir senatoryal eyalet haline getirilmişti.[213] İmparatorluğun yeniden yapılanma dönemine kadar Kıbrıs, yaklaşık 300 yıl *proconsul* adı verilen ve yıllık atanan senatör rütbeli bir *ex-praetor* tarafından yönetildi. Ayrıca yönetici kadroda bir *legatus*[214] ve bir *quaestor* bulunmaktaydı. *Proconsul*un idaresinde vergilendirme, madenler, iletişim ve sosyal düzeni sağlama gibi konularla ilgileniyorlardı. Proconsuller Kıbrıs'ta yalnızca bir yıl görevde bulunurlardı. Böylece yolsuzlukların önüne geçilmesi hedeflenmişti. Augustus özellikle eyaletlerin vergilendirilmesi ile ilgili ekonomik bir sistem getirmişti. Eyaletlerdeki vergilerin toplanması *publicani* adı verilen kişiler tarafından yapılmakta ve bu hak, mümkün olduğunca fazla kar elde etmeye çalışan bu kişilere açık arttırma yoluyla satılmaktaydı. Bu sistemin sonucundaysa hazineye çok az miktarda para kalıyor ve eyaletler bu aşırı vergilendirmeden ötürü fakirleşiyorlardı.

---

[211] Alastos, s.102.
[212] Newman, s.57.
[213] Hill, s.230.
[214] bir preatorun hukuki işlerden sorumlu yardımcısı.

Dolayısıyla Augustus, bazı dolaylı vergiler dışında *publicani*yi kaldırmıştı. İmparatorluğun bütün topraklarına değer biçmiş, toprakları bu değerlere göre vergilendirmiştir.

Augustus M.Ö. 14 yılında ölene kadar, yaklaşık 40 yıl Roma İmparatorluğunun yeniden düzenlenmesi için uğraşmıştı. Kıbrıs'ta bu durumdan payını almış ve imparatorluk gelirleri büyük ölçüde imar faaliyetleri için harcanmıştı. Akdeniz ticareti gelişmiş ve korsanlar ortadan kaldırılmıştı. Ptolemaioslar gibi Romalılar da adanın doğal kaynaklarını kendi hazinelerini güçlendirmek için ihraç ediyorlardı. Roma kontrolünde bakır üretimine devam edilmişti. Kıbrıs Roma'ya şarap, yağ, buğday, demir, bakır ve gümüş gibi şeyler satmaktaydı.[215] Roma, Kıbrıs'ta imparatorluk için ulaşımı kolaylaştıracak yollar da inşa etmişti. Kıbrıs için yapılan haritanın 13. yy'a tarihlenen bir kopyası saklanmış ve bu haritadan Kıbrıs'ın yol ağıyla ilgili bilgiler elde edilmiştir. Genellikle kıyı şeridini izleyen dairesel bir yol çizilmişti. Bu yol Akamas burnundan uzakta, Kyrenia'ya yaklaştığında yönünü değiştirerek Kythrea'ya iniyor, buradan da Salamis'e devam ediyordu.[216] Şehirleri birbirine bağlayan iç rotalar vardı. Bu rotalarla Soli ve Tamassus birbirine bağlanıyordu. Mesafeler, yolcuların kullanımına uygun bir şekilde özel taşlarla belirlenmişti. Strabon, Augustus döneminin Kıbrıs'ını şöyle anlatır: *"Kıbrıs'ın verimliliği, diğer adalardan geri kalmamaktadır. Çünkü ada hem kaliteli şarap ve iyi yağ çıkarmakra hem de kendine yetecek derecede tahıl üretmektedir."*[217]

Roma, Ptolemaioslar gibi sosyal ve politik hayatı haksız yere ihlal etmemişti. Başlıca şehirlerin özerkliği değişik şekillerde devam ettirilmiş, tapınaklarının bakımı, eğitim hayatı, su ihtiyaçları ve halk kütüphaneleri üzerindeki yetkileri kendilerine bırakılmıştı. Strategosluk, kentsel görevli olarak isim değiştirmiş ve yine Ptolemaioslar döneminde olduğu gibi merkezden atanmıştı.[218] Yönetim Ptolemaioslar döneminde de olduğu gibi dört bölge olarak düzenlenmişti: batıda Paphos, güneyde Amathus, doğuda Salamis ve kuzeyde Lapithos. Bu dönemde on iki ya da on üç şehir vardı. Ptolemy bu şehirleri Baf, Salamis, Amathus, Arsinoe, Chytroi, Karpasia, Kyrenia, Kition, Kourion, Lapethos, Soli, Tamassus ve Tremithus

---

[215] Newman, s.59.
[216] Hadjidemetriou, s.103.
[217] Strabon, **Geography,** Book 14, Chapter 6,5, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/14F*.html
[218] Alastos, s.103.

olarak sıralamaktadır. Paphos bu şehirlerin başkentiydi ve iki örgütlenmeden oluşuyordu: Eski Paphos ve Yeni Paphos. M.Ö. 2. yüzyılın ilk dönemlerine kadar da başkent olarak kalacaktı.[219] Paphos'tan sonra ise ileride ismi Constantia olarak değiştirilen Salamis başkent yapılmıştır.

Ptolemaioslar döneminde bahsettiğimiz Koinon Kyprion'un, Roma döneminde de faaliyetlerine devam ettiğini görüyoruz. Önceki sayfalarda Koinon Kyprion'un para bastığından bahsetmiştik. Bunun yanı sıra festival ve *agonesleri*[220] düzenlediği ve kendini yerel dini uygulamalara adadığı bilinmektedir. Koinonun düzenlediği festivallerden para akışı sağlanıyor, bu paraların bir kısmı onun otoritesi altında basılıyordu. Claudius'tan itibaren neredeyse tüm paralar Koinon tarafından basılmıştı. Ayrıca bu paralar adadaki iki önemli şehir Salamis'te Aphrodite ve Paphos'ta Zeus kültünün de göstergesiydi. Eski Paphos'taki Afrodit tapınağında bulunan ve M.Ö. 1. yy'a tarihlenen heykel kaidesi, Koinon Kyprion tarafından Tanrıçaya sunulmuştu. Esas görevi dini faaliyetler olmasına rağmen Koinon'un onurlandırma görevlerinde bulunduğunu da görüyoruz. Bu durum özellikle Ptolemaioslar döneminde yerleşik halkın, Ptolemaios yöneticilerine bağlılığı sağlanmıştı. Roma döneminde ise büyük bir önem sahip olmuşlardı. Yardımsever vatandaşları onurlandırıyor ve güçlü yabancı etkisine karşı ideolojik dayanağı temsil ediyorlardı. Kişi sadece kültürel geçmişinden koparılırsa vatandaşlıktan çıkarılabilirdi. Kişilerin güvenini sarsarak devletin yıkılması genellikle ideolojik çevrede başlıyordu ve Koinon, bu ihtimale karşı bir savunma mekanizması olarak kullanılıyordu. Esasen bu dönemde Kıbrıs'ta iki hükümetin yönetimde olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan biri yabancı politik otorite ve diğeri kökenlerini korumaya çalışarak kendi otoritelerini devam ettirmeye çalışan yerel yönetim Kıbrıslılardı. M.S. 68 yılından itibaren Koinon'un güçlü bir şekilde kendini ortaya koyduğunu görüyoruz. Roma imparatoru Claudius (M.S. 41–54) döneminde, bakır para basma sorumluluğunu ellerinde tuttukları bilinmektedir. Paraların bir tarafında imparatorluğun sembolü, diğer tarafında ise çevresinde defne çelengi bulunan *Koinon Kyprion* yazısı bulunmaktaydı.[221] Ayrıca paraların üzerindeki yazıların Latince değil Yunanca olması ve tarihlendirmenin, nadiren de olsa, imparatorluk yılı

[219] Brown, s.17.
[220] Oyunlar.
[221] Hadjidemetriou, s.101.

yerine yerel dini yılı temel alarak yapılması dikkat çekmektedir. Bu durum kendini ortaya koymanın ve başkaldırının bir göstergesiydi. Ptolemaioslar döneminde adaya yerleşmeye başlayan Yahudiler ve Romalı iş adamlarının kendilerine ait kuruluşları vardı. Dolayısıyla Koinon Kyprion'un hem Ptolemaios hem de Roma dönemlerinde sadece Kıbrıslı Rumların ulusal birliği olduğunu söylemek mümkündür. Koinon'un ne zamana kadar faaliyet gösterdiği bilinmemektedir. Fakat kaynaklar M.S. 3. yy'ın erken dönemlerini işaret etmektedir. Büyük ihtimalle Hristiyanlığın gelişmesi ve geniş kitleleri etkisi altına almasıyla, zamana ayak uyduramayan dinlerin ve dini kurumların sonunu getirmesi, Koinon üzerinde de etkili olmuştur.[222]

Tüm bunların dışında Roma Kıbrıs'ını etkileyen büyük bir felaket vardı: Yahudilerin ayaklanması. Augustus, iç savaşın sona ermesiyle Pax Romana dönemini başlatmış ve bu barışın Kıbrıs da dâhil, Akdeniz çevresindeki tüm ülkeler üzerinde etili olacağını düşünmüştü.[223] Fakat barış dönemi, imparator Trajan'ın (M.S. 98–117) başta olduğu dönemin sonlarına doğru, M.S. 115 yılında gerçekleşen Yahudi ayaklanmasıyla bozulacaktı. İsyanın farklı nedenleri olduğu bilinmektedir. Fakat kesin bir neden belirtmek mümkün değildir. Yahudiler ilk olarak M.S. 67 yılında ayaklanmış ve birçok Roma askerini öldürmüşlerdi. Bunun üzerine imparator Nero (M.S. 54–68), Vespasian komutasında bir ordu göndererek isyanın bastırılmasını sağlamıştı. M.S. 70 yılında Kudüs düşürülmüş ve Yahudiler, Roma imparatoru Trajan tarafından özellikle Kıbrıs, Mısır ve Cyrene olmak üzere çeşitli bölgelere dağıtılmışlardı.[224] Kıbrıs'taki Yahudi nüfus Ptolemaioslar döneminde de bulunmaktaydı; fakat daha sonra tüccarlar, göçmenler ve maden işçileri olarak sayıları giderek artmıştı. İncil'de anlatılana göre Aziz Paul ve Aziz Barnabas'ın[225], Aziz Mark ile birlikte Kıbrıs'taki Yahudi Sinagoglarında yeni dini, Hristiyanlığı duyururlar. Kitium'a geldiklerinde buraya piskopos olarak atanan Lazarus ile buluşurlar. Bazı kaynaklara göre ise adaya ilk atanan piskopos Aziz

---

[222] Alastos, s.104.
[223] Hadjidemetriou, s.105.
[224] Newman, s.62.
[225] Aziz Barnabas'ın Augustus döneminde Kıbrıs'ta doğduğu bilinmektedir. Kudüs'e ziyareti sırasında, Peter ve John'un vaazlarını dinlemiş, Nasıralı İsa'nın Tanrının oğlu olduğuna ve herkesin onu izlemesi gerektiğine inanmıştı. Böylece tüm hayatını tanrıya hizmet etmeye adamıştı. Malını mülkünü satarak, tüm parasını havariler tarafından kurulan topluluğun sermayesine yatırmıştı. Barnabas ismi ise ona Havariler tarafından etkileyici ve mutluluk veren konuşmaları için verilmişti.

Heracleides'tir.[226] Havariler Paphos'ta *proconsul* Sergius Paulus ile buluşmuşlardı. Sergius Paulus, M.S. 46 yılında senatoryal eyalet olan Kıbrıs'ın bu dönemdeki *proconsul*üydü. Aziz Barnabas ve Saul Paphos'a geldiklerinde, bu gezgin havarilerin gelişinin yeni bir öğreti ile ilgili olduğu hakkında bilgilendirilmiş ve onları huzuruna çağırmıştı. Böylece ilk kez bir yönetici Hristiyanlığı kabul ediyordu. Tüm diğer ülkelerden önce Kıbrıs bir Hristiyan tarafından yönetilmişti. Böylece havariler büyük bir müttefik kazanarak yollarına devam etmişlerdi. Aziz Barnabas Kıbrıs'a geri döndüğünde, M.S. 57 yılında Salamis'teki Yahudiler tarafından öldürülmüştür.[227]

Ayrıca Yahudilerin Cyrene ve Mısır'da da benzer sebeplerle isyan ettikleri bilinmektedir. Artemion önderliğinde Kıbrıs'ta çıkarılan isyanda ise bir katliam başlatmışlar ve yaklaşık 240,000 Kıbrıslının ölümüne sebep olmuş, Salamis'i yerle bir etmişlerdi. İsyan, Kıbrıs'ta görevini tamamlamakta olan Lusius Quietus'un birlikleri tarafından bastırılmıştı. Tüm Yahudiler Kıbrıs'tan sürülmüş ve adaya tekrar ayak basarlarsa ölüm cezasının uygulanacağı bildirilmişti. Ayrıca bu karara göre Kıbrıs'ta Yahudi komitelerinin bulunmasına da artık izin verilmiyordu. İmparator Hadrian tarafından yapılan bağışlarla Salamis yeniden inşa edilmişti. Yahudilerin başka bir ülkede, başkasının egemenliği altında yaşıyor olmaları, Filistin'den gelenlerle birlikte artan bir güce sahip olmaları ve inançlarından dolayı Romalılar tarafından hor görülmeleri gibi nedenlerle isyan ettiklerini söylemek mümkündür. Yahudilerin adadan sürülmesiyle, Hristiyanlığın benimsenmesine de zemin hazırlamış ve Kıbrıs'ta bir refah dönemi yaşamnaya başlamıştı. Kıbrıslılar bu dönemde lüks yaşamları, ahlaka aykırı davranışları ve tembellikleriyle anılıyor, aptallıklarıyla ünlenip, kaynakalrda *"Kıbrıslı öküz"* olarak anılıyorlardı.[228]

M.S. 3. yy başlarında Kıbrıs'ın özellikle Salamis şehrinin büyük depremler sonucu zarar gördüğünü ve çok sayıda insanın öldüğü; başka bir depremin ise bu yüzyılın sonlarına doğru gerçekleştiği bilinmektedir. M.S. 3. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan savaşlar, kluraklık ve açlık imparatorluğu derinden sarsmıştı. Nüfus azalmış

---

[226] Alastos buna şöyle bir çözüm getirmiştir. Kıbrıslı Yahudiler kömür madenlerinde çalışıyorlardı. Havariler de buraları ziyaret edip, Yahudileri ikna etmeye çalışmışlardı. Havarilerin izlediği rota ise büyük ihtimalle Salamis'ten başlayıp, eski bir Fenike kasabası olan ve güçlü bir Yahudi nüfusa sahip Kitium'a doğru devam etmiş, buradan sonra da Tamassus, Soli ve Paphos'a geçmişlerdir. (Alastos, s.106).

[227] Günümüzde kabul edilmiş Matta, Markos, Luka ve Yuhanna olmak üzere dört İncil vardır. farklı dönemlerde farkli havariler tarafından yazılmışlardır. Salamis'te Aziz Baabanas öldürülürken, Matta'nın incilinin bir kopyasının yakıldığı da bilinmektedir. (Alastos, s.107).

[228] Newman, s.63.

ve eyaletlerdeki kaynaklar tükenme noktasına gelmişti. Böylece imparatorluğun gücü iyice zayıflamış ve bu durumu fırsat bilen halkların ayaklanmasıyla karşılaşmıştı. Dönemin Kıbrıs valisi Calocaerus da imparatorluğa karşı ada üzerinde egemenlik kurmak amacıyla isyan etmişti. Konstantin yeğeni Dalmatius'u isyanı bastırmak için adaya gönderilmiş, isyan bastırılmış ve Calocaerus yakalanmıştı. Calocaerus'un büyük kuraklık döneminde adayı işgal eden yılanları öldürmesi için, adaya kediler getirttiği bilinmektedir. Kaynaklar bu kuraklığın 36 gün sürdüğünü belirtiyor. Kuraklık açlığı da beraberinde getirmiş, buğday tüccarları ise az miktarda buğdayı halka satarak bu durumdan kar elde etmişlerdi. Tüm su kaynakları kuruduğundan, insanlar daha fazla yaşayamamış ve adayı terk etmek zorunda kalmışlardı. Kıbrıs'ın ortaçağ tarihçisi Leontios Makhairas'ın Kroniklerinden öğrenilen bilgilere göre, Konstantin'in annesi Azize Helena'nın Kutsal Haç ile birlikte Kutsal Topraklardan dönerken Kıbrıs'a uğradığı rivayet edilir. Gördüğü bir rüyadan sonra Kutsal haç tarafından bir mucize gerçekleştirilmiş ve Helena Stavrovouni ve Tokhni'ye birer manastır inşa ettirmişti. Böylece Tanrı bol bol yağmur yağdırtmış ve Azize Helena başka yerlerden adaya koloniler yerleştirmişti.[229]

Diocletian (M.S.284–305) dağılmayı önlemek için, imparatorluğu yeniden organize etmeye başladı. Bu süreç Büyük Konstantin (M.S. 324-337) tarafından da devam ettirildi. Kıbrıs, yaratılan on iki piskoposluğun en doğusuna bağlandı.[230] Çarpışmaların sonunda Konstantin üstün gelerek M.S. 330 yılında imparatorluğun tek yönetici olmuş, Byzantium, Konstantinople olarak adlandırılmış ve Roma'nın yerine Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmuştu. M.S. 364 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmüştü. Batı Roma'nın imparatoru Valentinian ve başkenti de Roma olmuş; Doğu Roma'nın ise imparatoru Valens ve başkenti Konstantinopol olmuştu. Kıbrıs, imparatorluğun Doğu yarısına tahsis edilmişti. Bu durum aynı zamanda resmi din olarak Hıristiyanlığın kuruluşuydu ve adanın tarihinde yeni bir dönemi de beraberinde getiriyordu. Böylece Kıbrıs Bizans İmparatorluğu yönetiminde yaklaşık olarak 700 yıl sürecek bir sürece adım atmış oluyordu.

[229] Hadjidemetriou, ss. 107,109.
[230] Hill, s.230.

4.2. BAŞLICA ÖNEMLİ KENTLER

Önceki sayfalarda da bahsettiğimiz gibi Kıbrıs'ın Ptolemaioslar ve Roma egemenliğindeki yıllar boyunca, idari amaçlarla başlıca dört bölgeye ayrıldığını görüyoruz: batıda Paphos, güneyde Amathus, doğuda Salamis ve kuzeyde Lapethus. Aşağıdaki bölümlerde bu kentler hakkında önemli görülen birkaç bilgiye yer verilmiştir. Kentlerin özellikle kuruluş hikâyeleri ve konumlarına yer verilerek, konumuz dâhilinde olan Roma dönemindeki siyasi ve ekonomik durumuna ve yine bu dönemde yaşanan dikkat çekici olaylara yer verilmiştir.

4.2.1. Paphos

Güney Kıbrıs'ta bulunan Paphos antik kentinin günümüzdeki ismi Baf'tır. İlk olarak Kouklia bölgesinde Fenike koloni kenti olarak kurulmuş ve bu bölge Paleopaphos (Old Paphos, Eski Baf) olarak adlandırılmıştır. Diğer bölümü ise M.Ö. 4. yy'da kurulmuş olan Neopaphos'tur (New Paphos, Yeni Paphos).[231] Neopaphos, Kıbrıs'ın batı kıyısındaki en büyük antik kenttir ve Paloepaphos'un yerine kurulmuştur. Genel olarak kabul edilen görüş, kentin Kinyas Agapenor tarafından kurulduğudur. Yunan mitolojisine göre aşk ve güzellik Tanrıçası Aphrodite, Kıbrıs kıyılarındaki Paphos yakınlarında denizköpüğünden çıkmış ve tanrıçanın doğumu Kıbrıs topraklarında gerçekleşmiştir. Bundan dolayıdır ki adada, Aphrodite tapınaklarının fazlalığı dikkat çekmektedir. Kentin kurucusu Kinyas, M.Ö. 295 yılına kadar Paphos Krallığının yöneticisi olmuştur. Kıbrıs, bu tarihte Ptolameioslar tarafından ele geçirilmiş ve Paphos antik kenti için de yeni bir dönem başlamıştır.

Paphos, Ptolemaioslar döneminde çok önemli bir konumdaydı. Bu önem muhtemelen dini merkez olarak ünlenmesine ya da Salamis limanının alüvyonlarla dolarak kullanılamaz hale gelmesine bağlıydı. Fakat M.Ö. 15 yılında meydana gelen şiddetli bir depremle Paphos yerle bir olmuştu. Augustus şehri kurtarmaya geldiğinde ise, şehrin isminin Augusta olarak anılmasına karar vermişti. *"Augustus depremden zarar gören Paphoslulara para verdi, ayrıca bir kararname ile şehirlerini Augusta*

[231] Winbladh, s.136.

olarak adlandırmalarına izin verdi."[232] Paphos, Septimus Severus dönemindeki kayıtlarda, *"Kıbrıs şehirlerinin kutsal metropolisi Augusta Claudia Flavia Paphos"* olarak geçmektedir. Bu durum, diğer şehirlerden ne derece üstün bir konumda olduğunun kanıtı olarak görülebilir. Paphos, tüm Roma yönetimi boyunca başkent olarak kalmıştı. Adanın ekonomik ve politik açıdan yönetim merkeziydi. Roma'dan gelen valinin oturduğu villa da Paphos'taydı. Paphos'taki Hellenistik dönem ve Roma dönemi villaları çok meşhurdur. Zengin üst düzey yöneticiler aileleriyle birlikte, kent merkezinden biraz uzaklıktaki villalarında yaşarlardı.[233]

Titus'un Yahudilerle görüşmek için gideceği Filistin'e seferi sırasında Paphos'u ziyaret ettiği, gelecekte kendisini nelerin beklediğiyle ilgili tanrıça Venüs tapınağını ziyaret edip, kâhine başvurduğu ve aldığı cevaptan memnun kalarak seferine devam ettiği bilinmektedir.[234] Rahip Sotratus, hayvanların iç organlarına bakarak, Tanrıçanın Titus'un hırslı planlarını ve girişimlerini desteklediğini söylemişti. M.S. 76/77 yılında Kıbrıs başka bir depremle sarsılmıştı. Bunun üzerine Titus ve imparator olan babası Vespasian tanrıçanın Titus'a geleceğiyle ilgili iyi kehanetlerde bulunmasının karşılığını ödemek ve bunun altında kalmamak için, Roma'nın Antioch'taki para basım evini Paphos'a nakletmişlerdi.[235]

Günümüzde Güney Kıbrıs Rum Kesiminde kalan kent, antik yapısı ve kalıntılarıyla hala değerini korumaktadır. Kral mezarları olara adlandırılan ve kentin kuzeybatısında bulunan nekropol, M.Ö. 4. Yy'a tarihlendirilmiştir. Nekropolüyle ve Roma, Bizans, Venedik ve Osmanlı kalıntılarıyla kent, 1981 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirasları listesine girmiştir.

---

[232] Dio cassius, **Roman History**, 54–23.7
http://lexundria.com/dio/54.23/cy
[233] Windbladh, s.138.
[234] Suetonius, **The Lives of the Caesars, The Life of Titus**, Loeb Classical Library, 1914, s.327.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Suetonius/12Caesars/Titus*.html
[235] Alastos, s.105.

4.2.2. Salamis

Salamis antik kenti, Kıbrıs'ın doğu kıyısında yer alan Mağusa bölgesinde, Pedios nehrinin kenarında kurulmuştur. Kentin kurucusunun, Salamis kralı ve Troya Savaşı kahramanlarından Telamon'un oğlu Teukros olduğu kabul edilir. Salamis kenti, Kıbrıs'ta bulunan diğer Yunan kolonilerinin başı ve en önemlisiydi. Uygun limanlara sahip olan kent, Anadolu'nun güney kıyısındaki Kilikia, Fenike ve Mısır arasındaki ticarette önemli bir yere sahipti. Bu ülkelerin tuz, şarap ve çeşitli tarım ürünü ihtiyaçlarının önemli bir kısmı Salamis kenti tarafından karşılanmaktaydı. Tüm kolonilerden gelen malzemeler büyük bir ihtimalle bu kentte toplanıp başka ülkelere buradan pazarlanmaktaydı. Bu durum, kentin diğer kolonilerle belirli bir düzen içerisinde ilişkiler kurduğunu ve bu ilişkilerin diğer ülkelerle olan ticareti de olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

M.Ö. 5. yy'da Fenike idaresinde zor yıllar geçiren kent, M.Ö 411 yılında Evagoras'ın yönetimine alınmış ve önceki sayfalarda da bahsettiğimiz gibi uzun yıllar güçlü bir dönem geçirmiştir. Daha sonra Nicocreon tarafından yönetilmeye devam etmiş ve en sonunda Ptolemaioslar tarafından üzücü bir olay sonucu[236] ele geçirilmiştir. Ptolemaioslar ve Roma yönetimi boyunca Salamis kenti dört büyük bölgeye ayrılan adanın doğuda kalan en önemli bölgelerinden biriydi. M.Ö. 2. yüzyılın ilk dönemlerinden sonra ise ileride ismi Constantia olarak değiştirilen kent başkent yapılmıştır. Roma Salamis'in depremler sonucu yıkılması sonucu, her x-zaman kenti yeniden yapılandırmış ve yeniden faaliyete geçmesini sağlamıştı.

Roma yönetimi boyunca kaynaklara geçmiş en göze çarpan olay Cicero'nun Kilikya valisi, dolayısıyla Kıbrıs'tan sorumlu olduğu dönemde gerçekleşmişti. Önceden de bahsettiğimiz gibi Cato ve Brutus bundan yedi yıl önce Kıbrıs'ın Roma tarafından ilhakında görevlendirilmişlerdi. Brutus Kıbrıs'tan alıp götürdüklerini yeterli bulmayarak, adada kendisine sürekli gelir getirebilecek bir yatırım yapmak istemişti. Bu yatırımı da Salamislilere borçlandırarak gerçekleştirmişti. Verilen borcun faizi ise yüzde 48 idi. Böylece Salamisliler başkent Roma'dan borçlanmış oluyorlardı. Fakat Gabinian yasasına[237] göre eyaletlerin başkentten borç para alması

---

[236] s.22.

[237] M.Ö. 67 yılının iyi bilinen yasası veya Gabinius konsolosluğunun M.Ö. 58 yılındaki Lex Gabunia-Calpurnia yasası olup olmadığı kesin değildir.

yasaktı. Dolayısıyla Brutus bu duruma şöyle bir çözüm bulmuştu: borç para Marcus Scaptius ve Publius Matinius aracılığıyla verilmişti.[238] Ayrıca Cicero'dan önceki yönetici Pulcher'in Scaptius'u Salamis'in *prefecti*[239] yapmasını ve süvari birliklerinden bazılarını onun komutasına vermesini sağlamıştı. Daha sonra Salamislilere borçlarını ödemeleri için baskı yapılmış ve Salamisliler ödemeyi reddetmişti. Bunun üzerine senato üyelerini senato binasına kapatılmış ve borçlarını ödemeyi kabul edene kadar serbest bırakılmamıştı. Hatta beş senato üyesinin açlıktan öldüğü bilinmektedir. Cicero Kilikya valiliğine atandığında ise Kıbrıs'tan temsilciler gelmiş ve durumdan onu haberdar etmişlerdi. Scaptius ise hemen Kilikya'ya giderek Cicero'yu bilgilendirmiş ve Salamislilerin tüm borçlarını ödemelerini istemişti. Cicero bunun üzerine bir bildiri yayımlamış ve kredilerin faizini düzelterek yüzde 12 olması gerektiğini bildirmişti. Scaptius Salamislilerin borcunu 200 talantona çıkarmış; fakat Salamisliler sadece 106 talanton ödemeyi kabul etmişlerdi.[240] Brutus, olaya müdahale ederek Cicero'ya Roma'dan yazdığı mektupta paranın tüm faiziyle alındığına emin olmasını ve Scaptius'u *prefect* olarak atamasını istemişti.

Cicero birkaç gün sonra arkadaşı Atticus'a şöyle bir mektup yazmıştır: *"Salamislilerin meselesiyle ilgili haberleri duyduğunda benin kadar sen de çok şaşıracaksın. Brutus bana paranın kendisinin olduğunu asla söylemedi. Kendisinin muhtıra defterinde bana Salamisliler'in arkadaşları Scaptius ve Matinius'a parayı ödemeleri gerektiğini yazıyordu. Fakat şimdi Sacptius elime bir mektup veriyor ve Brutus, mektupta paranın onun olduğunu söylüyor ve Scaptius'u prefect olarak görevlendirmemi istiyor."*[241]

Mektupta da görüldüğü gibi şaşkın olan Cicero kararsız kalmış ve olayı çözümsüz bırakmıştı. Muhtemelen Cicero'dan sonra göreve gelen Brutus'un arkadaşı C. Coelius Salamislilerden paranın tamamını almıştı. Cicero Roma'ya döndüğünde, Kıbrıslılara ve özellikle Baflılara karşı sempatisini, o dönem adaya quaestor olarak gönderilen Sextius Rufus'a (M.Ö.50-M.Ö.48) yazdığı mektupta dile getirmiştir. Ona öğütlerde bulunarak, kendisi gibi kararlı olmasını, P. Lentulus kurallarınca yeni

---

[238] Alastos, s.100.
[239] Yüksek dereceli memur.
[240] Hill, s.229.
[241] M. Tullius Cicero, **Epistulae ad Atticum** (English), 5.20.
http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&query=Cic.%20Att.%205.21&getid=1

düzenlemeler yapmasını ve kendinden sonra geleceklere de örnek olacak davranışlarda bulunmasını önermişti.

"Tüm Kıbrıslıları, özellikle Paphosluları takdir ediyorum. Onlara yaptığım her türlü iyilik beni çok mutlu ediyor ve ben bunu büyük bir memnuniyetle yapıyorum. Onları övmek için sana bunları söylüyorum. Çünkü bu aynı zamanda senin şöhretine de yol açacaktır. Eğer ilk quaestor olarak adaya varsaydın, ötekilerin örnek alacağı biri olurdun ve umuyorum ki, eğer akraban P. Lentulus'un kurallarını ve benim başlattığım düzenlemeleri izlersen bu görevi başarıyla tamamlayacaksın. İzlediğin bu yol eminin onuruna katkıda bulunacaktır.[242]

Kıbrıs'ın antik kentleri arasında önemli bir yere sahip olan Salamis kenti Roma döneminden kalan gymnasium, forum, agora ve hamam gibi kamu yapılarıyla dikkat çekmektedir. Kentte yürütülen kazı çalışmaları sonucunda kalıntıların tamamının Roma Dönemine ait olduğu görülmüştür. Kentin kazı ve onarım çalışmaları 1999 yılından itibaren Ankara Üniversitesi ve Doğu Akdeniz Üniversitesi iş birliği ile yürütülmüştür.

4.2.3. Amathus

Amathus kenti, Kıbrıs'ın güneyinde bulunan Limasol şehrinde yer almaktadır. M.Ö. 11. yy'a gelindiğinde kentin Fenikeliler tarafından bir koloni kenti olarak kurulduğu bilinmektedir. Fenikeliler bu dönemde üç kent kurmuşlardır: Paphos, Kitium ve Amathus. Amathus bu kentler arasında büyük ihtimalle ilk kurulan kenttir. Canaan'ın torunu Amath tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Bir diğer görüş kentin isinin tiran Herkül'ün oğlu Amathus'tan geldiğidir. Bu konuda son hikâye ise Kinyras'ın kente annesi Amathusa'nın ismini verdiğidir.[243] Kentin Mısır'da bir Yunan kolonisi olan Naukratis'in rotası üzerinde bulunduğundan Yunan gemilerinin limanı konumundaydı ve bundan dolayı Amathus'ta ithal edilen birçok Yunan malı bulunmuştur.[244] Amathus, M.Ö. 5. yy'da Kıbrıs'ta bulunan on krallıktan

---

[242] M. Tullius Cicero , **Epistulae ad Familiares**, XIII-48.
http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%2013.48

[243] Luigi Palma di Cesnola, **Cyprus: Its Ancient Cities, Tombs, and Temples**, Cambridge University Press, 2015, s.250.

[244] Karageorghis, s.139.

biriydi. Önceki sayfalarda da bahsettiğimiz gibi Salamis kralının başını çektiği Perslere karşı çıkarılan ayaklanmada sadece Amathus kentinin Pers yanlısı bir politika izlediği görülmüştür.[245] Kentin M.Ö. 499–494 yılları arasında gerçekleşen İyonya ayaklanmasında, Salamis, Paphos ve Soli krallıklarıyla birlikte Ptolemy'den yana olduğu bilinmektedir.[246] Amathus kralı Androcles M.Ö. 332 yılında ise Büyük İskender'in yanında yer alarak, Perslere karşı savaşmıştır. Kentin bundan sonraki tarihi tüm adada olduğu gibi Helen etkisinde devam etmiştir.

Ptolemaioslar ve Roma yönetimi boyunca Amathus kenti, dört büyük bölgeye ayrılan adanın güneyde kalan en önemli bölgelerinden biriydi. Ptolemaioslar döneminde Amathus'un antik dönemdeki gibi güçlü Pers müttefiki ve kendi krallarıyla yönetildiği dönemdeki önemini kaybettiğini görüyoruz. Kent bu dönemde Kıbrıs'ın bakır ticaretinde merkezi bir konumdaydı. Kentte, bakır madenlerinden yararlanmak üzere bakır işleme tesisleri kurulmuştu. Amathus ve Tamassos'taki sıradağlardan elde edilen bakır madeni her dönemde olduğu gibi Roma döneminde de çok önemliydi.

4.2.4. Lapethos

Lapethos (Lapathos, Lapithos) günümüzde Kuzey Kıbrıs'ta bulunmaktadır. Girne'nin 10 km batısında yer alan kentin M.Ö. 3. bin yılda Lakonialı[247] Praksandros tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Strabon Lapethos'un gemilerin demir atabileceği bir yer olduğundan ve bir tersanesi olduğundan bahsetmektedir.[248] Ayrıca M.Ö. 5. yy'da kurulan on krallık arasında Lapethos'un da olduğunu görüyoruz. Ptolemaiosların adaya hâkim olduğu ilk dönemlerde kentin yönetimi hala Fenikeli önemli bir yerel ailenin elindeydi.[249] Kentin bu dönemdeki kralının ismi Ger-Astarte oğlu Abd-Astarte'dir. Abd-Astarte kaynaklarda kralların efendisi Ptolemaios'un rahipi olarak geçmektedir.[250] Bu isimler büyük ihtimalle Tanrıça Astarte[251]'den

---

[245] s.13.
[246] Karageorghis, s.167.
[247] Lakedaimonia olarak da bilinen kent Yunanistan'da Peloponnesos Yarımadasının güneydoğusunda bulunmaktadır.
[248] Strabon, **Geography**, Book 14, 6:3.
[249] Hill, s.179.
[250] Hill, s.182.
[251] Yunan mitolojisindeki güzellik tanrıçası Afrodit'in, Mısır mitolojisindeki karşılığı.

gelmektedir. Ayrıca tanrı Osiris[252] bu dönemde kentte bulunan diğer kültlerdir.[253] Ptolemaioslar yönetiminin M.Ö. 2. yy ortalarında zayıflamaya başlamış ve hanedan üyeleri arasında çekişmeler görülmüştü. Lapethos'u bu çekişmeşlerin bir kesitinde görüyoruz. Önceki sayfalarda[254] da bahsettiğimiz gibi M.Ö. 168 yılında ise Mısır tahtı V. Ptolemaios'un iki oğlu Philometer ve Phsycon (II. Ptolemaios Euergetes) arasında taht mücadelesine dönüşmüştü. Physcon Kıbrıs'ı işgal etmiş; fakat kardeşinin kuvvetleri tarafından Lapethos'ta etrafı çevrilmişti.

Kent, Romalılar döneminde siyasi bakımdan ayrılan dört ana bölgeden bir tanesiydi. Bu dönemde Lapethia ismini alan bölgenin merkezi Lapithos kentiydi. Taş ocağı, bitişiğindeki Karavas ve Lambousa kentleri ile birlikte önemli bir yere sahipti.[255] Kentte çanak çömlek endüstrisinin de gelişmiş olduğunu görüyoruz. Bu dönemde kentte bir gymnasium, tersane, liman, tiyatro ve kamu binaları bulunmaktaydı. Ayrıca kentin korunması için surlar yapılmıştı. Romalılar döneminde Lapithos'ta 10,000'den fazla kişinin yaşadığı bilinmektedir.[256] Bu nüfus kentin çok büyük bir yerleşim yeri olduğunu kanıtlar niteliktedir. Antik dönemlerde kentin önemli bir konumda olmasını sağlayan neden kaynayan pınarlarıyla kentin hiçbir zaman kuraklıkla karşılaşmamasıydı. Roma döneminin sonlarına doğru kent, şimdiki sahil şeridine kaydırılarak önemli bir merkez haline geltirilmişti. Erken Hıristiyanlık ve Bizans dönemlerinde de bu durumun devam ettiği görülmüştür. Bu dönemlerde kente zenginliğinden dolayı 'parlak' anlamına gelen Lambusa adının da verildiği bilinmektedir. Bundan sonra devam eden süreçte Bizans yönetiminde geçen uzun yıllar gelmektedir. Lapithos, diğer birçoklarının da etkilendiği gibi, M.S 647 yılında başlayan Arap akınlarından etkilenerek yılıkmıştır.

---

[252] Yunan mitolojisindeki yer altı tanrısı Hades'in, Mısır mitolojisindeki karşılığı.
[253] Hill, s.100.
[254] s.34.
[255] Hill, s.267.
[256] Windbladh, s.43.

Şekil 7: Amathus kentiden bir görünüm.

Kaynak: Kaynak: Karageorghis, Cyprus, s.1.

Şekil 8: Salamis kentinden bir görünüm.

Kaynak: kendi çekimim.

Şekil 9: Paphos antik kentinden bir görünüm.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Paphos

SONUÇ

Klasik dönemden başlatarak Roma döneminde sonlandırdığımız çalışmamızda da bu durumun örneklerini göstermeye özen gösterdik. Yapılan çalışmalarda ve özellikle arkeolojik kalıntılar ve yazıtlardan da anlaşılabileceği üzere, Kıbrıs'ın özellikle Roma egemenliğinde kaldığı uzun yıllar boyunca barış ve huzur içinde bir dönem geçirdiğini söylemek mümkündür. Kuraklık, açlık, çekirge istilaları ve depremler gibi durumlar hariç bu dönem belli bir politil, ekonomik ve sosyal düzen içerisinde geçmiştir. Adada tarım gelişmiş, su kanalları yapılmıl, imar faaliyetlerine büyük önem verilmişti. Bunun yanı sıra Romalılar kendi çıkarlarını da göz önünde tutarak adanın doğal kaynaklarından da mükemmel derecerde yararlanmışlardı. Bakır ocakları işletilmiş ve bu ocaklar devlet malı haline getirilmişti. Ocaklardan elde edilen kar doğrudan Roma devlet hazinesine aktarılıyordu. Tüm dünyaya ün salmış Roma hukuku Kıbrıs'ta da uygulanıyor, böylece sosyal hayatın yanında ticari hayat da belli bir düzene girmiş oluyordu. Tahıl, şarap, yağ, kereste ihraç ediliyor ve özellikle Kıbrıslı gemi yapımcılarına büyük bir ilgi duyuluyordu.

İmar faaliyetlerine bakacak olursak günümüzde de hala büyük ihtişamıyla göz dolduran Roma yapılarını adada görmek mümkündür. Tapınaklar, tiyatrolar, kamusal yapılar (gymnasium, agora, stadium), yollar, limanlar bu durumun en güzel örneklerindendir. Soli, Kourion, Paphos ve Salamis antik kentlerindeki yapılar Helenistik ve Roma döneminden izler taşımaktadır. Tüm Roma kentlerinde olduğu gibi en göze çarpan yapı ise amfitiyatrolardır. Halkın eğlenmesi için düzenlenen gladyatör oyunları ve hayvan dövüşlerinin yapıldığı bu geniş alanları Kıbrıs'ta Paphos ve Salamis'te görmek; özellikle Kourion'da bulunan ve M.S. 3. Yy'a tarihlendirilen gladyatör mozayiğinde bu durumu gözlelemek mümkündür. Bunun dışında Kıbrıs'ın sanat ve bilim açısından da gelişmiş olduğu gözlemlenmektedir. Yunan sanatı Kıbrıs'tan büyük bir etkinliğe sahipti. Tüm Yunan sanat hazinesi ise Roma döneminde Kıbrıs'tan Roma'ya taşınmıştı.

Her uygarlık Kıbrıs halkını çeşitli yönlerden etkilemiş ve hatta bazıları günümüze kadar gelebilecek derecede büyük etkiler bırakmışlardır. Böylece halk, çok kültürlü bir yapıya sahip olmuştur. İşte bu gelenek ve göreneklerden bazılarının

kökeninin ilk çağlara kadar uzandığını söylemek mümkündür. Kıbrıs'ta kazılan her mezar, her şehir, her höyük bize farklı uygarlıklar hakkında bilgiler sağlamakta, buluntular ve yazıtlar da bunun kanıtını oluşturmaktadır. Değişik özelliklere sahip olan kalıntılardan yola çıkan arkeologlar, hangi uygarlığın adaya gelmiş olduğunu, bu uygarlıklardan hangileriyle sıkı ticari ilişkiler kurulduğunu, toplumların yaşayış biçimlerini, bu toplumların yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini ve daha birçok şeyi çözmeye çalışmaktadır. İşte büyük Roma İmparatorluğu da görüldüğü üzere Kıbrıs'ı derinden etkilemiş uygarlıkların başında gelmektedir. Kıbrıs'ta bulunan birçok Roma kalıntısı da bu durumun eşsiz örneklerini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Alastos, Doros, **Cyprus in History-a survey of 5000 years**, Zeno Yay., Londra, 1976.

Aristotele, **Politics**, çev: Benjamin Jowett, Batoche Books, 1999.

Aster, Ernst Von, **İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi**, çev: Vural Okur, İm yay., İstanbul, Şubat 2005.

Beckman, Gary M., **Hittite Diplomatic Texts**, ikinci basım, Scholars Yay., 1999.

Brown, Veronica Tatton, **Ancient Cyprus**, Harword Universitesi Yay., Cambridge Massachusetts, 1988.

Bryce Trevor, **The Routledge Handbook Of The Peoples and Places of Ancient Western Asia**, The Near East from the Erly Bronze Age to the Fall of the Persian Empire, Routledge Taylor and Francis Group, Londra and Newyork, 2009.

Cassius, Dio, **Roman History**, 54–23.7.

Cicero, M. Tullius, **Epistulae ad Atticum** 5.20.

Cicero, M. Tullius, **Epistulae ad Familiares**, XIII-48.

Cicero, M. Tullius, **For Sestius**, XXVI–57.

Di Cesnola, Luigi Palma, **Cyprus: Its Ancient Cities, Tombs, and Temples**, Cambridge Universitesi Yay., 2015.

Diodorus, **XV**, 47:8.

Diodorus, **XX**, 21:1.

Flavius, Josephus, **Antıquities of the jews**, 1. Kitap, 6:1.

Goren, Yuval, Shlomo Bunimovitz, Israel Finkelstein ve Nadav Na'aman, **The Location of Alashiya: New Evidence from Petrographic Investigation of Alashiyan Tablets from El-Amarna and Ugarit**, American Journal of Archaeology, Cilt: 107, No:2, Nisan 2003.

Gözlü, Ahmet, **Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği**, doktora tezi, danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ, , Konya, 2011.

Gürsoy, Cevdet, **Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu**, Kıbrıs ve Türkler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Sayı: B2, Ankara, 1964.

Hadjidemetriou, Katia, **A History of Cyprus**, İngilizceye çev: Kostas Hadjigeorgiou, Hermes Media Press Ltd., Lefkoşa, Şubat 2002.

Halo, William W., K. Lawson Younger (eds), **The Context of Scripture**, Cilt:1, Brill, Leiden, Newyork, Köln, 1997.

Hill, George, **A History of Cyprus**, Cilt:1, Cambridge University Press, Newyork, 2010.

Hlebec, Boris, **The Origin of Cuprum, Bakar and Var**, Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, cilt:8, No:1, 2014.

Homer, **The İliad of Homer**, translated by Alexander Pope, The Project Gutenberg EBook, Ekim, 2006, XI Kitap.

İsokrates, **Kıbrıs Söylevleri "Evagoras", "Nikokles'e", "Nikokles ya da Kıbrıslılar"**, çev. Barış Baysal, Kalkedon Yay., İstanbul, 2015.

Karageorghis, Vassos, **Cyprus**, Nagel Publishers, Geneva, 1968.

Karageorghis, Vassos, **Cyprus From The Stone Age to The Romans**, Thames and Hudson, Londra, 1982.

Kaya, Mehmet Ali, **Anadolu'da Roma Eyaletleri; Sınırlar ve Roma Yönetimi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 38, Ankara, 2005.

Knapp, A. Bernard, **Sources for the History of Cyprus: Near Eastern and Aegean texts from the third to the first millenia B.C.**, Institute of Cypriot Studies, University at Albany, State University of New York, 1996.

Kızılyürek, Niyazi, **Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler**, Işık Kitabevi Yay., , Lefkoşa, Ocak 2011.

Luckenbill, Daniel David, **Ancient Records of Assyria and Babylonia Vol II Historical Records of Assyria from Sargon to the End**, Chicago Üniversitesi Yay., January 1927.

Markou, George, **Geology I**, notes for the course of geology, Kıbrıs, 2009.

Moran, William L., **The Amarna Letters**, Johns Hopkins Universitesi Yay., Baltimore, 1992.

Myres, John L., **Handbook of the Cesnola Collection of Antiquities from Cyprus**, The Metropolitan Museum of Art, Newyork, 1914.

Newman, Philip, **A Short History of Cyprus**, Longman Green and Co., İngiltere, 1940.

Richardson, John, **Roman Provincial Administration 227 B.C. to A.D. 117**, Bristol Classical Yay., Londra, 2001.

Richter, Max Ohnefalsch, **The Bible and Homer Oriental civilizations, art and religion in ancient times**, Ashter & Co 13, Londra, 1893.

Steele, Philippa M., A **Linguistic History of Ancient Cyprus- The Non-Greek Languages and Their Relations With Greek**, Cambridge Universitesi Yay., 2013,

Strabon, **Geography**, 14. Kitap.

Suetonius, **The Lives of the Caesars**, The Life of Titus, Loeb Classical Library, 1914.

Tann, William Woodthorpe, **Hellenistic Millitary and Naval Developments**, Cambridge Universitesi Yay., Newyork, 1930.

THE CAMBRİDGE ANCİENT HİSTORY, cilt 8, Cambridge Universitesi Yay., 2008.

THE CAMBRİDGE ANCİENT HİSTORY, cilt 9, Cambridge Universitesi Yay., 2008.

Windbladh, Marie Louise, **Kıbrıs Aşk, Savaş ve Kült**, çev: Gülay Ünüvar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2015.